

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Εκδόσεις
schooltime.gr

schooltime.gr

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

*Εγρενήθην ἐν Σκιάθῳ, τῇ 4 Μαρτίου
1851. Ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον
εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην
εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα
τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τὴν Γ' ἐμαθήτευσα εἰς
Πετραῖα, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ
ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ
1872 ὑπήγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν
προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας.
Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς
τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874
ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν,
ὅπου ἤκουα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα
φιλολογικὰ, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰ
ξένας γλώσσας. Μικρὸς ἐζωγράφιζα Ἅγιους,
εἶτα ἔγραφα στίχους, καὶ ἐδοκίμαζα νὰ
συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα
νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879
ἐδημοσιεύθη Ἡ Μετανάστις ἔργον μου εἰς
τὸ περιοδικὸν Σωτήρα. Τῷ 1882
ἐδημοσιεύθη Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν εἰς
τὸ Μὴ χάνεσαι. Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ
ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διά-
φορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδας*

(Αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ συγγραφέα)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η Φόνισσα

Εκδόσεις
schooltime.gr

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Η Φόνισσα»

ISBN: 978-618-80978-8-9

Φεβρουάριος 2015

© Εκδόσεις schooltime.gr

Εκδοτική επιμέλεια - σελιδοποίηση: Γιώργος Β. Σκάθαρος

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Εκδόσεις schooltime.gr

Επιμέλεια κειμένου: Αχιλλέας Ε. Αρχοντής

Εκδόσεις schooltime.gr

Εκπαίδευση & πολιτισμός

Τηλ.: 6977554086

e-mail: info@schooltime.gr

publications@schooltime.gr

website: www.schooltime.gr

Με τη σύμφωνη γνώμη του Εκδότη και των συντελεστών της έκδοσης, το παρόν έργο διατίθεται στο κοινό δωρεάν και διανέμεται ελεύθερα στο διαδίκτυο

Η Φόνισσα (νουβέλα, 1903) είναι το δεύτερο συγγραφικό έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Αποτελείται από 17 κεφάλαια και είναι γραμμένο στην καθαρεύουσα. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Παναθήναια» σε συνέχειες, από τον Ιανουάριο ως τον Ιούνιο του 1903 με τον υπότιτλο «κοινωνικόν μυθιστόρημα». Η δράση του έργου εκτυλίσσεται στην ιδιαίτερη πατρίδα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, τη Σκιάθο.

***

Η γριά Χαδούλα η Φραγκογιαννού ζει στη Σκιάθο. Φτωχή γυναίκα, βγάζει τα προς το ζην πότε ξενοπλέοντας και πότε κάνοντας την κομπογιαννίτσα. Ο καημός της για την προίκα που δεν πήρε και για τις προίκες που αναγκάστηκε να δώσει για να παντρέψει τα κορίτσια της έκανε να «ψηλώσει ο νους της». Αρχίζει λοιπόν...

Αχιλλέας Ε. Αρχοντής

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Κεφάλαιο Α΄

Μισοπλαγιασμένη κοντά εις την εστίαν, με σφαλιστά τα όμματα, την κεφαλήν ακουμβώσα εις το κράσπεδον της εστίας, το λεγόμενον «φουγοπόδαρο», η θεια Χαδούλα, η κοινώς καλουμένη Γιαννού η Φράγκισσα, δεν εκοιμάτο, αλλ' εθυσίαζε τον ύπνον πλησίον εις το λίκνον της ασθενούσης μικράς εγγονής της. Όσον διά την λεχώ, την μητέρα του πάσχοντος βρέφους, αυτή προ ολίγου είχεν αποκοιμηθεί επί της χθαμαλής, πενικράς κλίνης της.

Ο μικρός λύχνος, κρεμαστός ετρεμόσβηνε κάτω του φατνώματος της εστίας. Έρριπτε σκιάν αντί φωτός εις τα ολίγα πενικρά έπιπλα, τα οποία εφαινοντο καθαριώτερα και κοσμιότερα την νύκτα. Οι τρεις μισοκαυμένοι δαυλοί, και το μέγα ορθόν κούτσουρον της εστίας, έρριπτον πολλήν στάκτην, ολίγην ανθρακιάν και σπανίως βρέμουσαν φλόγα, κάμνουσαν την γραϊαν να ενθυμείται μέσα εις την νύσταν της την απούσαν μικροτέραν κόρην της, την Κρινιώ, ήτις αν ευρίσκετο τώρα εντός του δωματίου, θα υπεψιθύριζε με τόνον λογαοιδικόν· «Αν είναι φίλος, να χαρεί· αν είν' εχθρός, να σκάσει...».

Η Χαδούλα, η λεγομένη Φράγκισσα, ή άλλως Φραγκογιαννού, ήτο γυνή σχεδόν εξηκοντούτις, καλοκαμωμένη, με αδρούς χαρακτήρας, με ήθος ανδρικών, και με δύο μικράς άκρας μύστακος άνω των χειλέων της. Εις τους λογισμούς της, συγκεκριαλιούσα όλην την ζωήν της, έβλεπεν ότι ποτέ δεν είχε κάμει άλλο τίποτε ειμή να υπηρετεί τους άλλους. Όταν ήτο παιδίσκη υπηρέτη τους γονείς της. Όταν υπανδρεύθη, έγινε σκλάβα του συζύγου της - και όμως, ως εκ του χαρακτήρος της και της αδυναμίας εκείνου, ήτο συγχρόνως και κηδεμών αυτού· όταν απέκτησε τέκνα, έγινε δούλα των τέκνων της· όταν τα τέκνα της απέκτησαν τέκνα, έγινε πάλιν δουλεύτρια των εγγόνων της.

Το νεογνόν είχε γεννηθεί προ δύο εβδομάδων. Η μητέρα του είχε κάμει βαρεία λεχωσιά. Ήτο αυτή η κοιμωμένη επί της κλίνης, η πρωτότοκος κόρη της Φραγκογιαννούς, η Δελχαρώ η Τραχήλαινα. Είχαν βιασθεί να το βαπτίσουν την δεκάτην ημέραν, επειδή έπασχε δεινώς· είχε κακόν βήχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον με σπασμωδικά σχεδόν συμπτώματα. Καθώς εβαπτίσθη, το νήπιον εφάνη να καλύτερεύει ολίγον, την πρώτην βραδιάν, και ο βήχας εκόπασεν επ' ολίγον. Επί πολλάς νύκτας η Φραγκογιαννού δεν είχε δώσει ύπνον εις τους οφθαλμούς της, ουδέ εις τα βλέφαρά της νυσταγμόν, αγρυπνούσα πλησίον του μικρού πλάσματος, το οποίον ουδ' εφαντάζετο ποίους κόπους επροξένει εις τους άλλους, ουδέ πόσα βάσανα έμελ-

λε να υποφέρει, εάν επέζη, και αυτό. Και δεν ήτο ικανόν να αισθανθεί καν την απορίαν, την οποίαν μόνη η μάμμη διετύπωνε κρυφίως μέσα της: «Θεέ μου, γιατί να έλθει στον κόσμο κι' αυτό;»

Η γραία το ενανούριζε, και θα ήτον ικανή να είπη «τα πάθη της τραγούδια» αποπάνω από την κούνιαν του μικρού. Κατά τας προλαβούσας νύκτας, πράγματι είχε «παραλογίσει» αναπολούσα όλ' αυτά τα πάθη της εις το πεζόν. Εις εικόνας, εις σκηνάς και εις οράματα, της είχε επανέλθει εις τον νουν όλος ο βίος της, ο ανωφελής και μάταιος και βαρύς.

Ο πατήρ της ήτον οικονόμος και εργατικός και φρόνιμος. Η μάνα της ήτο κακή, βλάσφημος και φθονερά. Ήτο μία από τας στρίγλας της εποχής της. Ήξευρε μάγια. Την είχαν κυνηγήσει δύο-τρεις φορές οι κλέφτες, τα παλληκάρια του Καρατάσου και του Γάτσου και των άλλων οπλαρχηγών της Μακεδονίας. Έπραξαν τούτο διά να την εκδικηθούν, επειδή τους είχε κάμει μάγια, και δεν επήγαιναν καλά η δουλειές των. Επί τρεις μήνας εσχόλαζον εν αργία, και δεν ημπόρεσαν να κάμουν τίποτε πλιάτσικο, ούτε από Τούρκους, ούτε από Χριστιανούς. Ούτε η Κυβέρνησις της Κορίνθου τους είχε στείλει κανέν βοήθημα.

Την είχαν κυνηγήσει τον κατήφορον από την κορυφήν τ' Άη-Θανασού, εις το οροπέδιον του Προφήτου Ηλία, με τας πελωρίας πλατάνους και την πλουσίαν βρύσιν, κ' εκείθεν εις το Μεροβίλι, στο πλάγι του βουνού, ανάμεσα εις τα ορμάνια και τους λόγγους. Αυτή εδοκίμασε να κρυφθεί εις μίαν λόχμην βαθείαν, πλην εκείνοι δεν εγελάσθησαν. Ο θρους των φύλλων και των κλάδων, ο ίδιος τρόμος της, όστις μετέδιδε τρομώδη κίνησιν εις κλώνας και θάμνους, την επρόδωκεν. Ήκουσε τότε αγρίαν φωνήν·

-Αχ! μωρή τσούπα, και σ' επιάσαμε!

Αυτή ανεπήδησε τότε μέσ' απ' τους θάμνους, κ' έτρεξεν ως φοβισμένη τρυγών με το περύγισμα των λευκών πλατειών χειριδών της. Δεν ήτο πλέον ελπίς να γλυτώσει. Άλλοτε, την πρώτην φοράν ότε την είχαν κυνηγήσει, είχε κατορθώσει να κρυφθεί κάτω εις το Πυργί, επειδή το μέρος εκείνο είχε πολλά μονοπάτια. Εδώ στο Μεροβίλι, δεν υπήρχον δρομίσκοι και λαβύρινθοι, αλλά μόνον συστάδες δένδρων και λόχμαι απάτητοι. Η τότε νεαρά Δελχαρώ, η μήτηρ της Φραγκογιαννούς, επήδα ως δορκάς από θάμνου εις θάμνον, ανυπόδητος, επειδή προ πολλού είχε πετάξει τας εμβάδας της από τους πόδας, όπισθεν της, - την μίαν των οποίων είχε αναλάβει ως λάφυρον ο εις εκ των διωκτών - και τ' αγκάθια εκώνοντο εις τας πτέρνας της, της έσχιζον κ' αιμάτων τους αστραγάλους και ταρσούς. Τότε, εν τη απελπισία, της ήλθε μία έμπνευσις.

Εκείθεν του λόγγου, εις το πλάγι του βουνού, ήτον εις και μόνος καλλιεργημένος ελαιών, καλούμενος ο Πεύκος του Μοραΐτη. Ο γέρο - Μοραΐτης, ο πάπιπος του κτήτορος, είχε μεταναστεύσει από τον Μιστράν εις τον τόπον αυτόν, περι τα τέλη του άλλου αιώνος - κατά

την εποχήν της Αικατερίνης και του Ορλώφ. Ο φημισμένος Πεύκος ίστατο εις το μέσον των ελαιών ως γίγας μεταξύ νάνων. Το χιλιετές δένδρον ήτον σκαφιδιασμένον κοντά εις την ρίζαν, κάτω, εις τον γιγαντιαίον κορμόν, τον οποίον δεν ημπορούσαν ν' αγκαλιάσουν πέντε άνδρες. Οι βοσκοί και οι αλιείς τον είχαν σκαφιδιάσει, του είχαν σκάψει την καρδίαν, του είχαν κοιλάνει τα έγκατα, διά να λάβωσιν εκείθεν άφθονον δάδα. Και με την φοβεράν πληγήν εις τας ίνας, εις τα σπλάγχνα του, ο πεύκος επέζησεν άλλα τρία τέταρτα αιώνος, μέχρι του 1871. Κατά Ιούλιον του έτους εκείνου, μέγαν τοπικόν σεισμόν ησθάνθησαν οι κατοικούντες εις απόστασιν μυλίων, κάτω εις την παραθαλασσίαν. Την νύκτα εκείνην κατέρρευσεν ο γίγας.

Εις το κοίλωμα εκείνο, εντός του οποίου ηδύναντο να καθίσωσιν άνέτως δύο άνθρωποι, έτρεξε να κρυβεί η τότε νεόνυμφος Δελχαρώ, η μήτηρ της σημερινής Φραγκογιαννούς. Το μέσον ήτο άπελπι, και σχεδόν παιδαριώδες. Εκεί δεν εκρύπτετο άλλως, ειμή κατά φαντασίαν, με παιδικόν τρόπον, όπως παίζουν τον κρυφτόν. Οι διώκται βεβαίως θα την έβλεπον, θ' ανεκάλυπτον το καταφύγιόν της. Μόνον εκ των νώτων ήτον αόρατος, αλλ' όχι κατά πρόσωπον. Άμα οι τρεις κλέφται έφθانون πέραν του πεύκου, θα την έβλεπον ως καρφωμένην εκεί.

Οι τρεις άνδρες έτρεξαν, το επροσπέρασαν, κ' εξηκολούθησαν να τρέχουν. Οι δύο εξ αυτών ουδ' εστράφησαν οπίσω να ιδούν. Εφαντάζοντο ότι η «τσούπα» έτρεχεν εμπρός. Μόνον την τελευταίαν στιγμήν, ο τρίτος εστράφη, οπωσούν σκοτισμένος, προς τα οπίσω, και εκοίταζε παντού αλλού, όχι όμως εις τον κορμόν του πεύκου. Έβλεπε και τον πεύκων συλλήβδην, με τ' άλλ' αντικείμενα, χωρίς να φαντάζεται, ότι ο κορμός του είχε κοιλίαν, και ότι εντός της κοιλίας εκρύπτετο άνθρωπος. Και αν εγνώριζε, και αν ηγνόει το κοίλωμα του γιγαντιαίου κορμού, εκείνην την στιγμήν δεν επέρασεν από τον νουν του. Εκοίταζε να ιδεί μη ανακαλύψει που το χάσμα της γης, το οποίον θα την είχε καταπίη εξάπαντος - διότι καμία πτυχή γης ορατή δεν υπήρχε όπου να κρυβεί τις. Αι δρυάδες, αι νύμφαι των δασών, τας οποίας αυτή ίσως επεκαλείτο εις τας μαγείας της, την επροστάτευσαν, ετύφλωσαν τους διώκτας της, έρριψαν πρασινωπήν αχλύν, χλοερόν σκότος, εις τους οφθαλμούς των - και δεν την είδον.

Η νεαρά γυνή εσώθη από τους όνυχάς των. Και, όλον τον καιρόν ύστερον εξηκολούθησε να κάμνει μάγια, μάγια εναντίον των κλεφτών, και να φέρνει εις αυτούς πολλά «κεσάτια», ώστε πουθενά πλέον δεν υπήρχε πλιατσικο - εωσότου, έδωκεν ο Θεός και ησύχασαν τα πράγματα, και ο Σουλτάνος Μαχμούτ εκάρισε, καθώς λέγουν, τα «Διαβολονήσια» εις την Ελλάδα, κ' έκτοτε έπαυσαν να είναι ασύδοτα. Την πλιατσικολογίαν διεδέχθη η φορολογία, και έκτοτε όλος ο περιούσιος λαός εξακολουθεί να δουλεύει διά την μεγάλην κεντρικήν γαστέρα την «ώτα ουκ έχουσαν».

Η Χαδούλα η Φράγκισσα, αν και πολύ μικρά, ήτον γεννημένη τότε, και τα ενεθυμείτο όλα αυτά, τα οποία διηγείτο αργότερα η μάνα της. Ύστερον, όταν εμεγάλωσε, κ' έγινε δεκαεπτά χρόνων, και ειρήνευσαν οπωσούν τα πράγματα, κατά τους χρόνους του Κυβερνήτου, την υπάνδρευσαν οι γονείς της, και της έδωκαν άνδρα τον Γιάννην τον Φράγκον, εκείνον τον οποίον η σύζυγός του επωνόμασεν αργότερον «τον Σκούφον» και «τον Λογαριασμόν».

Τα δύο ταύτα παραγκώμια δεν του τα είχε δώσει άνευ λόγου η σύζυγός του, η Χαδούλα. Σκούφον τον είχε ονομάσει, ακόμη πριν τον υπανδρευθεί, όταν τον ειρωνεύετο συνήθως, με την παρθενικήν πονηρίαν της - χωρίς να προγνωρίζη ότι αυτός θα ήτον η τύχη της και ο καλός της - επειδή, αντί φεσίου, εφόρει είδος μακρού σκούφου, τεφροκοκκίνου, με κοντήν φούνταν. «Λογαριασμόν» τον ονόμασε αργότερα, αφού τον υπανδρεύθη, επειδή συνήθιζε πολλάκις την φράσιν, «αυτός είν' ο λογαριασμός», και διότι, άλλως, δεν ηδύνατο ορθώς να λογαριάσει ούτε ποσόν δι' ολίγους παράδες, ούτε δύο ημεροκάματα. Αν έλειπεν αυτή, θα τον εγελούσαν καθημερινώς: ποτέ δεν θα του έδιδαν σωστόν τον κόπον του εις τα πλοία, εις το καρινάγιο ή εις τον αρσανάν, όπου ειργάζετο ως μαραγκός ή ως καλαφάτης.

Είχεν υπάρξει επί μακρόν χρόνον μαθητής και κάλφας του πατρός της, εξασκούντος την ίδιαν τέχνην. Όταν τον είδεν ο γέρον τόσο απλοϊκόν, ολιγαρκή και μετριόφρονα, τον εξετίμησε, και απεφάσισε να τον κάμει γαμβρόν. Ως προίκα του έδωκε μίαν οικίαν έρημον, ετοιμόρροπον, εις το παλαιόν Κάστρον, όπου εκατοικούσαν ένα καιρόν οι άνθρωποι, προ του '21. Του έδωκε και ένα ονόματι Μποσάνι, το οποίον ευρίσκετο ακριβώς έξω του ερήμου Κάστρου, επί τινος κρημνώδους ακτής, και απείχε τρεις ώρας από την σημερινήν πολίχνην. Ομοίως, κ' «ένα πινάκι χωράφι», έν αγριοχωράφον, το οποίον αμφεισβήτει ο γείτονας ως ιδικόν του· οι δε άλλοι γείτονες έλεγον ότι και τα δύο χωράφια, διά τα οποία εμάλωναν οι δύο, ήσαν καταπατημένα, και ήσαν «καλογερικά», ανήκοντα εις μίαν διαλυθείσαν Μονήν. Τοιαύτην προίκα έδωκεν ο γέρο-Σταθαρός εις την θυγατέρα του. Άλλως αυτή ήτο μοναχοκόρη. Διά τον εαυτόν του, την συμβίαν και τον υιόν του, είχε κρατήσει τας δύο νεοδημήτους οικίας εις την νέαν πόλιν, τα δύο αμπέλια πλησίον ταύτης, δύο ελαιώνας, και ολίγα χωράφια - και όσα μετρητά είχεν.

Έως εδώ είχαν φθάσει αι αναμνήσεις της Φραγκογιαννούς, την νύκτα εκείνην. Ήτον η ενδεκάτη εσπέρα από του τοκετού της κόρης της. Το θυγάτριον είχε υποτροπιάσει πάλιν, κ' έπασχε δεινώς. Είχεν έλθει άρρωστον εις τον κόσμον. Από την κοιλίαν της μητρός του, η φθορά το είχε παρακολουθήσει... Την στιγμήν εκείνην, σπασμωδικός βήχας ηκούσθη, και τα ξυπνητά όνειρα, αι αναμνήσεις, διεκόπησαν. Εκινήθη επί της πενιχράς στρωμνής, όπου ήτο ανακεκλιμένη, έκυψεν επί του παιδίου, και επροσπάθησε να δώσει εις

αυτό πρόχειρον βοήθειαν. Επλησίασεν εις το φως του λύχνου μικράν φιάλην. Εδοκίμασε να δώσει μίαν κουταλιάν, εις τα χείλη του μωρού. Το μικρόν εγεύθη το ρευστόν, και μετά μίαν στιγμὴν πάλιν το εξέρασε.

Η λεχώνα εκινήθη επί της χαμηλῆς και στενῆς κλίνης. Φαίνεται ὅτι δεν κοιμάτο καλά. Ἦτο μόνον ναρκωμένη, και είχε κλειστά τα βλέφαρα. Ἦνοιξε τα ὄμματα, ανεσηκώθη δύο ἢ τρεις δακτύλους ἄνω του προσκεφάλου, και ηρώτησε·

- Πὼς πάει, μάνα;

- Πὼς να πάει!... εἶπεν αυστηρῶς ἡ γραία· ησύχασε τώρα, και συ!... Τι θα κάμει!... δεν θα βήξει;

- Πὼς το βλέπεις, μάνα;

- Πὼς να το ιδῶ;... Μωρό παιδί εἶναι... να, που ἤρθε στον κόσμο κ' αυτό! ἐπρόσθεσε με στρυφνόν και αλλόκοτον ἦθος ἡ γραία.

Και μετ' ὀλίγον ἡ λεχώνα απεκοιμήθη ησυχώτερα. Ἡ γραία μόλις ἐκλείσεν ὀλίγον τα ὄμματα την ὥραν του ὄρθρου, μετά το τρίτον λάλημα του πετεινοῦ. Εξύπνησεν ἀπὸ την φωνὴν της κόρης της, της Αμέρσας, ἣτις ἤλθε λίαν πρῶι ἀπὸ τον μικρόν οικίσκον, τον γειτονικόν, ανυπομονοῦσα να μάθει πὼς εἶναι ἡ λεχώνα και το μωρόν, και πὼς εἶχε περάσει την νύκτα ἡ μάνα της.

Ἡ Αμέρσα, ἡ δευτερότοκος, ἦτον ἀνύπανδρη, γεροντοκόρη ἤδη, ἀλλὰ προκομμένη πολὺ «μορφοδοῦλα», ονομαστή δε υφάντρια· ἦτον μελαψή, υψηλή, ἀνδρώδης, - και τα προικιά της και τα στολίδια τα κεντητά, τα ὁποία μόνη της εἶχε κατασκευάσει, ευρίσκοντο κλεισμένα ἀπὸ χρόνων πολλῶν εις μεγάλην ἀκομψον κασσέλαν, και τα ἔτρωγεν ὁ σκόρος και το σαράκι.

- Καλημέρα!... Πὼς εἴστε;... Πὼς περάσατε;

- Εσύ 'σαι, Αμέρσα; Να, πέρασε κ' αὐτὴ ἡ νύκτα.

Ἡ γραία μόλις εἶχεν ἐξυπνήσει, κ' ἔτριβε τα ὄμματα τραυλίζουσα. Ἠκούσθη θόρυβος εις το πλαγινόν μικρόν χώρισμα. Ἦτον ὁ Νταντῆς ὁ Τραχήλης, ὁ σύζυγος της λεχώνας, ὅστις ἐκοιμάτο ἐκεῖθεν του λεπτοῦ ξυλοτοῖκου, παραπλευρῶς ἐνός ἄλλου κορασίου κ' ἐνός παιδίου μικρᾶς ἡλικίας, και εἶχεν ἐξυπνήσει την στιγμὴν ἐκείνην. Εμάζευε τα εργαλεῖα του - σκεπάρνια, πριόνια, ροκάνια, και ητοιμάζετο να υπάγει στον ταρσανάν, ν' ἀρχίσει το μεροκάματον.

- Ακούς, τι σαμαντά κάνει! εἶπεν ἡ γραία. Δεν μπορεί να μαζώξει τα σιδερικά του, χωρὶς ν' ἀκουσθῆ. Ὅποιος τον ἀκούει, θαρρεῖ τι γίνεται!...

- «Γύφτικο σπίτι καίεται», εἶπεν ειρωνικῶς γελῶσα ἡ Αμέρσα.

Ὁ θόρυβος των εργαλείων, τα ὁποία ὁ Νταντῆς, χωρὶς να εἶναι ορατός, ὀπισθεν του ξυλοτοῖκου, ἐρριπτεν ἀνά ἓνα μέσα στο ζεμπίλι του - σκεπάρνια, πριόνια, τριβέλια, κτλ. - ἐξύπνησε και την λεχώ, την γυναῖκα του.

- Τ' εἶναι, μάνα;

- Τι να είναι!... Ο Κωνσταντής ρίχνει τα σύνεργά του μέσ' το ζεμπίλι!... είπε μετά στεναγμού η γραία.

- «Και βιο λογαριάζεις;... » συνεπλήρωσε την παροιμίαν η Αμέρσα.

Ηκούσθη τότε η φωνή του Κωνσταντή όπισθεν του μικρού διαφράγματος.

- Ξυπνήσατε, πεθερά... έλεγε, πώς περάσατε;

- Πώς να περάσωμε... «Σαν την κότα στο μύλο». Έλα να πιεις το ρακί σου.

Ο Νταντής εφάνη εις την θύραν του χειμερινού θαλάμου. Ήτο ευρύτερον, με άχαριν τον κορμόν, «αΐσκιωτος», όπως έλεγεν η γραία πενθερά του, και σχεδόν σπανός. Η γραία έδειξεν εις την Αμέρσαν την μικράν φιάλην με το ρακί, εις το μικρόν ράφι άνωθεν της εστίας, και της ένευσε να βάλει στο ποτηράκι, διά να πει ο Κωνσταντής.

- Δεν έχει κανένα σύκο;... ηρώτησεν ούτος, άμα έλαβε το ρακοπότηρον από την χείρα της γυναικαδέλφης του.

- Πού να βρεθεί τέτοιο πράμα!... ειπεν η γραία Χαδούλα. «Σαράντα στακτοκούλουρα» μας χρειάζοντ' εδώ, επρόσθεσεν, εννοούσα την σπατάλην, ήτις συνήθως γίνεται κ' εις τα πτωχότερα σπίτια, εν καιρώ ενσκήψεως τοιούτου «αισίου γεγονότος», οποίον είναι και η γέννησις κόρης.

- Θέλεις εσύ γαμπρό με μάτια; ειπεν ενθυμηθείσα άλλην παροιμίαν η γυναικαδέλφη του, η Αμέρσα.

- Τουλόου σ' μην τον θέλεις τον σαστικό σου να 'ναι στραβός; ειπε χωρίς να πειραχθεί, ο Νταντής... Εβίβα! Καλή σαράντιση!

Κ' έπιεν απνευστί το μικρόν ποτήριον.

- Καλό σας βράδυ!

Εφορτώθη την ζεμπίλαν, κ' επήγε διά τον ταρσανάν.

Κεφάλαιο Β΄

Το πυρ έφθινεν εις την εστίαν, ο λύχνος ετρεμόφεγγεν εις το μικρόν φάτνωμα, η λεχώνα ελαγοκοιμάτο επί της κλίνης· το βρέφος έβηκεν εις το λίκνον, και η γραία Φραγκογιαννού, όπως και τας προλαβούσας νύκτας, ηγγρύπνει επί της στρωμνής της.

Ήτον περί το πρώτον λάλημα του πετεινού, οπότε αι αναμνήσεις έρχονται εν είδει φαντασμάτων. Αφού την υπάνδρευσαν, και την «εκουκούλωσαν», και την επροίκισαν με το σπίτι το ετοιμόρροπον εις το παλαιόν ακατοίκητον Κάστρον, και με το μποστάνι το χέρσον εις την αγρίαν βορεινήν εσχατιάν, και με το αγριοχώραφον το διαφιλονικούμενον από τον γείτονα και από το Μοναστήρι, η νεόνυμφος μετά του συζύγου της εκατοίκησεν εις το σπίτι της ανδραδέλφης της τής χήρας, και άνοιξε νοικοκυριό με μικρά πράγματα. Το προικοσύμφωνόν της, ως τόσον, έγγραφε λεπτομερώς ότι της είχαν δώσει τόσες φορεσιές ρούχα, τόσα υποκάμισα, τόσες προσκεφαλάδες, όπως και δύο χαλκώματα, ένα τηγάνι, μίαν πυροσιτιά, κτλ. Ακόμη και μαχαιροπήρουνα και κουτάλια ανέγραφε το προικοσύμφωνον.

Η ανδραδέλφη, αμέσως την Δευτέραν την επιούσαν του γάμου, το εξήλεγξεν όλα, και εύρεν ότι έλειπον εκ των εν τω καταλόγω δύο σινδόνια, δύο μαξιλάρια, έν χάλκωμα, καθώς και μία πλήρης φορεσιά. Αυθημερόν δε παρήγγειλε της πενθεράς να φέρει τα ελλείποντα. Η ιδιοτελής γραία απήντησεν ότι «τα όσα έδωσεν, είναι καλώς δοσμένα, και είναι αρκετά». Τότε η ανδραδέλφη έβαλε στα λόγια τον αδελφόν της· ούτος παρεπονέθη εις την νεόνυμφον, εκείνη δε του απήντησεν «Αν αγροικούσε το συμφέρο του, δεν θα εδέχετο να του γράψουν σπίτι στο Κάστρο, όπου μόνον τα Στοιχεία κατοικούν· και τι τον ωφελούν τα σινδόνια και τα 'ποκάμισα, αφού δεν ήτον ικανός να πάρει σπίτι κι' αμπέλι κ' εληώνα;».

Κατά την εποχήν του αρραβώνος, η Χαδούλα είχε δοκιμάσει τω όντι να σφυρίξει κάτι τοιούτον σι' αυτιά του γαμβρού. Αν και νέα πολύ ήτον, αλλά, χάρις εις την φύσιν κ' εις τα μαθήματα της μητρός της, τα εκούσια και τα ακούσια, είχε γίνει πολύ πονηρή, αναλόγως της ηλικίας της. Αλλ' η μάνα της, μυρισθείσα το πράγμα, και φοβουμένη μήπως αυτή, η μικρή Στριγλίτσα, καθώς ονόμαζε συνήθως την κόρην της, του σηκώσει τα μυαλά του γαμβρού, ώστε να πονηρέψει ούτος να ζητεί προικιά περισσότερα, εξήσκησε τυραννικήν επιτήρησιν επί της κόρης και του αρραβωνιαστικού, μη επιτρέπουσα την ελαχίστην ιδιαιτέραν συνομιλίαν μεταξύ των δύο. Τούτο έκαμνε, προσχήματι μεν διά την σεμνότητα:

- Δεν έχω... να μου σκαρώση κανένα πρωμάδι... αυτή η Στριγλίτσα! είχεν ειπεί.

Βλέπετε, την μεταφοράν του ρήματος την ελάμβανεν από το επάγγελμα της συντεχνίας. («Σκαρώνω καράβι» ισοδυναμεί με το «ναυπηγώ ναυ»)· αλλά πράγματι το έκαμνε, διά να μη αναγκασθεί να δώση μεγαλυτέραν προίκα.

Μίαν εσπέραν, την παραμονήν του αρραβώνος, ότε ο γαμβρός μετά της αδελφής του είχαν έλθει εις την οικίαν να συζητήσουν τα περί προικός, ενώ ο γέρων ναυπηγός υπηγόρευε το προικοσύμφωνον εις τον Αναγνώστην τον Συβίαν, ψάλτην της εκκλησίας, όστις είχε βγάλει το ορειχάλκινον καλαμάρι του από την ζώνην, την εκ περού κηνός πένναν από την μακράν θήκην του καλαμαριού, του ομοιάζοντος πολύ με πιστόλαν, και θέσας επί των γονάτων το βιβλίον του Αποστόλου, κ' επάνω εις το βιβλίον τεμάχιον χονδρού καρτιού, είχε γράψει καθ' υπαγόρευσιν του γέροντος «Εις τ' όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος... υπανδρεύω την κόρην μου Χαδούλαν με τον Ιωάννην Φράγκου, και της δίνω, πρώτον την ευχήν μου... », η Χαδούλα ίστατο αντικρύ της εστίας, δίπλα εις την τέμπλαν - την στήλην τουτέστι των στρωμάτων, παπλωμάτων και προσκεφαλαίων την σκεπαστήν με μεταξωτήν σινδόνα, και επιστεφομένην με δύο τεραστίας προσκεφαλάδες - ακίνητος και καμαρώνουσα, κατά το φαινόμενον όπως η τέμπλα... αλλ' όμως ένευε κρυφά, ανυπομόνως, καιτοι με μεγάλην προφύλαξιν, ένευεν εις τον αρραβωνιαστικόν, ένευεν εις την ανδραδέλφην, να μη δεχθώσιν ως προίκα «σπίτι στο Κάστρο» και «χωράφι στο Στοιβωτό», αλλά ν' απαιτήσωσι σπίτι εις την νέαν πόλιν, και αμπέλι κ' ελαιώνα εις την περιοχήν της νέας πόλεως.

Εις μάτην. Ούτε ο γαμβρός, ούτε η ανδραδέλφη είδαν τ' απηλπισμένα νεύματα. Μόνον η γραία, η μήτηρ της, ήτις, αν και αναγκασμένη ήτο να στρέψει τα νώτα προς την κόρην, διά ν' αντιμετωπίξει φιλοφρόνως την συμπεθέραν και τον γαμβρόν, είχε καθίσει όμως με τοιούτον τρόπον, ώστε να έχει μόνον την μίαν πλάτην γυρισμένην προς την νέαν - αίφνης ως να την επληροφόρησεν αόρατον πνεύμα ότι κάτι έτρεχεν, εστράφη αποτόμως προς την θυγατέρα της, και είδε τ' απηγορευμένα «καμώματά» της.

Πάραυτα ετόξευσε βλέμμα φοβεράς απειλής προς αυτήν.

- Ε! μωρή Στριγλίτσα! υπεψιθύρισε μέσα της. Έννοια σου!... κ' εγώ σε σιάζω.

Ευθύς όμως κατόπιν, εσκέφθη ότι δεν θα εσύμφερε να κάμει λόγο δι' αυτό το πράγμα εις την κόρην της. Διότι εφοβήθη μην της δώσει αφορμήν να παραπονεθεί εις τον πατέρα της. Και τότε τα πράγματα θα έγινοντο χειρότερα βεβαίως. Ο γέρων πιθανώς θα εκάμπτετο εις τας ικεσίας και τα κλαύματα της μοναχοκόρης, και θα έδιδε περισσοτέραν προίκα. Όθεν εσιώπησεν.

Η Χαδούλα εθαύμασε πώς, ενώ η μήτηρ της ολοφάνερα την είχεν ιδεί να κάμνει τα ριψοκίνδυνα εκείνα νεύματα, διά πρώτην φοράν εις την ζωήν της, όταν ευρέθησαν μόναι, δεν της έδωκεν ούτε

νυχιές, ούτε τοιμιπιές, ούτε δαγκωματιές, πράγμα το οποίον, άλλως, συχνά συνήθιζε. Σημειωτέον ότι η προικοδοσία της οικίας εις το παλαιόν ακατοίκητον χωρίον είχε τούτο το ευλογοφανές, ότι πολλαί οικίαι εσώζοντο ακόμα εις το Κάστρον, ότι οικογένεαιί τινες συνήθιζον να διατρίβωσι το θέρος εκεί, και ότι εις την φαντασίαν των ανθρώπων υπήρχε προκατάληψις υπέρ του «Παλαιού χωριού», το οποίον επονούσαν οι γεροντότεροι, και δεν είχαν συνηθίσει ακόμα ούτε εις την νέαν τάξιν των πραγμάτων, ούτε εις βίον ειρηνικόν, χωρίς επιδρομάς κλεφτών και πειρατών και της Τουρκικής αρμάδας, και η εγκατάστασις εις την νέαν πόλιν δεν ενομιζετο οριστική, αλλ' υπήρχε προσδοκία, ότι οι άνθρωποι θα εβιάζοντο και πάλιν να επανέλθουν εις τα παλαιά, τα «μαθημένα» των. Κ' ενώ όλο το Κάστρον ανεπόλουν, και το Κάστρον ελυπούντο και το ερέμβαζον, και το είχαν εις το στόμα, δεν έπαυον όμως να κτιζωσιν οικοδομάς εις τον νέον συνοικισμόν - όπως αποδειχθεί διά μυριοστήν φοράν ότι οι άνθρωποι συνήθως άλλα σκέπτονται και άλλα κάμνουν, και ότι μιμούνται αλλήλους μηχανικώς.

Ούτω λοιπόν, μετά δύο εβδομάδας από του αρραβώνος ετελέσθη ο γάμος. Ούτως ηθέλησεν η πενθερά. Δεν της ήρεσκεν, ως έλεγε, να έχει γαμβρόν ασεφάνωτων να συκνάζει στο σπίτι, αφού είχε θάρρος από πριν, ως συντεχνίτης και παραγιός του ανδρός της. Και η ανδραδέλφη, χήρα, ηλικιωμένη, με ένα παιδα έφηβον, εργαζόμενον επίσης εις το ναυπηγείον, και έν άλλο παιδίον κ' έν κοράσιον ανήλικα, εδέχθη κατ' οίκον το νέον ανδρόγυνον. Είτα, μετά έν έτος, εγεννήθη το πρώτον παιδίον, ο Στάθης, και δευτέρα η Δελχαρώ, ακολουθώς ο Γιαλής, κατόπιν ο Μιχάλης, ακολουθώς η Αμέρσα, μετ' αυτήν ο Μητράκης, και η τελευταία η Κρινιώ. Κατά τους πρώτους χρόνους εφαινετο να βασιλεύει ειρήνη εντός της οικίας. Είτα, όταν ήρχισαν να μεγαλώνουν τα δύο πρώτα παιδιά της νύμφης, είχαν δε μεγαλώσει αρκετά και τα δύο τελευταία της ανδραδέλφης, ήρχισε πόλεμος εντός του οίκου.

Τότε η Φραγκογιαννού, ήτις με την ηλικίαν και την πείραν του κόσμου εγένετο πολύ σοφώτερα, είχεν αξιωθεί, ως έλεγε μετριοφρόνως, ν' αποκτήσει κι' αυτή ένα σπίτιάκι δικό της, χάρις εις την επιδεξιότητα της και την οικονομίαν της. Την μίαν χρονίαν ημπόρεσε μόνον να κτίσει τεσσάρας τοίχους λασποκτίστους, μικρούς και καμηλούς, και να τους στεγάσει· την δευτέραν χρονίαν κατόρθωσε να πετώση κατά τα τρία τέταρτα το σπίτι, δηλ. να κατασκευάσει μικρόν πάτωμα, με διαφορά σανίδια, ανόμοια, παλαιά και νέα, και, χωρίς να χάσει καιρόν, ανυπομονούσα, πότε να «ξελευθερωθεί» από την τυραννίαν της ανδραδέλφης, η οποία εγήραζε κ' εγίνετο παράξενη, εκουβαλήθη, κ' επήγε να εγκατασταθεί, μαζί με τον σύζυγον και τα τέκνα, εις την «γωνίαν» της, εις την «φωλιάν» της, εις την «άκρην» της. Την ημέραν εκείνην, όπως έλεγεν η ίδια, ησθάνθη την μεγαλυτέραν χαράν εις την «ζήσιν» της.

Όλ' αυτά τα ενθυμείτο, και οιονεί τα ανέζη η Φραγκογιαννού, κατά τας μακράς εκείνας αϋπνους νύκτας του Ιανουαρίου, ενώ ο βορράς ηκούετο εκ διαλειμμάτων να συρίζει έξω πλήττων τας κεράμους, και κάμνων να ηχώσι τα παράθυρα, οπότε ηγρύπνει παρά το λίκνον της μικράς εγγόνης της. Ήτο ήδη τρίτη ώρα μετά τα μεσάνυκτα, και ο πετεινός ελάλησε και πάλιν. Το θυγάτριον, το οποίον μόλις είχε ησυχάσει, προ μικρού, άρχισε να βήχει εκ νέου οδυνηρώς. Είχεν έλθει ασθενικόν εις τον κόσμον, και προσέτι, φαίνεται ότι είχε κρυώσει την τρίτην ημέραν, εις τα «κολυμπίδια», όταν το είχαν λούσει εντός της σκάφης, και κακός βήχας το είχε κολλήσει. Η Φραγκογιαννού απλήστως από ημερών παρεμόνευε να ιδει συμπτώματα σπασμών εις το μικρόν ασθενές πλάσμα - επειδή τότε ήξευρεν ότι αυτό δεν θα εσώζετο - πλην ευτυχώς τοιούτον πράγμα δεν έβλεπε. «Είναι για να βασανίζεται και να μας βασανίζει», είχε υποψιθυρίσει, χωρίς κανείς να την ακούσει, μέσα της.

Την στιγμήν ταύτην, η Φραγκογιαννού άνοιξε τα κλειστά αγρυπνούντα όμματα, κ' εκούνησε το λίκνον. Συγχρόνως ηθέλησε να δώση το σύνηθες ρευστόν εις το πάσχον μωρόν.

- Ποιος βήχει; ηκούσθη μία φωνή όπισθεν του μεσοτοιχίου.

Η γραία δεν απήντησεν. Ήτο Σάββατον εσπέρας, και ο γαμβρός της είχε πείει ένα ρακί παραπάνω, πριν δειπνήσει· ομοίως είχε πείει μετά το δείπνον κ' ένα μεγάλο ποτήρι από λάκυρον κρασί, διά να ξεκουρασθεί από τα μεροκάματα όλης της εβδομάδος. Λοιπόν, ο Νταντής, επειδή είχε πείει αρκετά, αναλόγως, ομιλούσε μέσα στον ύπνον του, ή μάλλον παραμιλούσε.

Το μωρόν δεν εδέχθη την ρανίδα του ρευστού εις το στόμα, αλλά την ελάκτισε με την γλωσσίτοαν του, εν τη ορμή του βηχός, όστις είχεν αυξησει λίαν αλγεινώς.

- Σκασιός... είπε πάλιν ο Κωνσταντής, ο πατήρ του βρέφους μέσα στον ύπνο του.

- Και πλαντασιός!... προσέθηκε μετ' ειρωνείας η Φραγκογιαννού.

Η λεχώνα εξαφνίσθη μέσα στον ύπνο της, ακούσασα ίσως τον βήχα του μικρού, και άμα τον αλλόκοτον βραχύν διάλογον, όστις διημείφθη μέσω του ξυλοτοιχίου, μεταξύ του κοιμωμένου και της αγρυπνούσης.

- Τ' είναι, μάνα, είπεν ανασηκωθείσα η Δελχαρώ. Δεν είναι καλά το παιδί;

Η γραία εμειδίασε στρυφνώς εις το τρομώδες φως του μικρού λύχνου.

- Σα σ' ακούω, δυχατέρα!...

Αυτό το «σα σ' ακούω, δυχατέρα» ελέχθη με τόνον πολύ αλλόκοτον. Άλλως δεν ήτο η πρώτη φορά, καθ' ην η νεαρά μήτηρ ήκουε τοιούτον τι εκ μέρους της μητρός της. Ενθυμείτο ότι και άλλοτε συνέβη, η γραία, μεταξύ γυναικών και γραϊδίων της γειτονιάς, να εκ-

φράσει, μετά σεισματος εκφραστικού της κεφαλής, εις ώρας καθ' ας εγίνετο λόγος περί της μεγάλης πληθώρας των νεαρών κορασιών, περί της σπάνεως, περί του ξενιτευμού και των υπερμέτρων απαιτήσεων των γαμβρών, περί των βασάνων όσα υπέφερε μία Χριστιανή διά να αποκαταστήσει «τ' αδύνατα μέρη», τουτέστι τα θήλεα, να εκφράσει, λέγω, παραπλήσια αισθήματα. Όταν μάλιστα η μήτηρ της ήκουε περί αρρώστιας μικρών κορασίδων είχεν ακουσθεί, σείουσα την κεφαλήν, να λέγει·

- Σα σ' ακούω, γειτόνισσα!... «Δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος;», επειδή συνήθιζε πολύ συχνά να εκφράζεται με παροιμίας λίαν εκφραστικάς. Και άλλοτε πάλιν την ήκουσαν να δογματίζει ότι ο άνθρωπος δεν συμφέρει να κάμνει πολλά κορίτσια, και ότι το καλύτερον είναι να μη πανδρεύεται κανείς. Η δε συνήθης ευχή της προς τα μικρά κοράσια ήτο «να μη σώσουν!... να μην πάνε παραπάνω!»

Και άλλοτε προέβη επί τοσούτον ώστε να είπη·

- Τι να σας πω!... Έτσι του 'ρχεται τ' ανθρώπου, την ώραν που γεννιώνται, να τα καρυδοπνίγει!...

Ναι μεν το είπεν, αλλά βεβαίως δεν θα ήτον ικανή να το κάμει ποτέ... Και η ίδια δεν το επίστευεν.

Κεφάλαιο Γ'

Ούτω είχαν διαρρεύσει πολλαί νύκτες από του τοκετού της Δελχαρώς, της Τραχήλαινας. Αφού το μικρόν εβαπτίσθη, και ωνομάσθη Χαδούλα, με τ' όνομα της μάμμης του - το οποίον έκαμεν εκείνην να μορφάζει σείουσα την κεφαλήν, και να ψιθυρίζει «μην τύχει και καθεί τ' όνομα!» - πάλιν η γραία ηγρύπνει, αν και το μωρόν εμφανέτο να είναι οπωσοούν καλύτερα. Άλλως η αγρυπνία ήτο εν τη φύσει και τη ιδιοσυγκρασία της Φραγκογιαννούς, ήτις εσκέπτετο χίλια πράγματα, και είχε τον ύπνον δύσκολον. Οι λογισμοί και αι αναμνήσεις της, αμαυραί εικόνες του παρελθόντος, ήρχοντο αλληπάλληλοι ως κύματα μέσα εις τον νουν της, προ των οφθαλμών της ψυχής της.

Είχε καρπογονήσει, λοιπόν, η Χαδούλα τόσα τέκνα, και είχε κτίσει μικρόν οσπίτιον διά να κατοικήσει. Όσον ηύξανεν η οικογένεια, τόσον ηύξανον και τα «φαρμάκια». Ναι, από τας ιδίας οικονομίας της είχεν αποκτήσει την μικράν οικίαν η Γιαννού, και όχι από τα περισσεύματα του συζύγου της. Ο μάστρο-Γιάννης ο Σκούφος, ή ο «Λογαριασμός», δεν ήξευρε, πράγματι, να λογαριάσει καλά ούτε πόσα μεροκάματα είχε δουλέψει, ούτε πόσα κάνουν τέσσαρα ή πέντε ή έξ μεροκάματα της εβδομάδος προς μιαν και 75 η μιαν και 80 - διότι τόσα έπαιρnen ως τρίτης τάξεως μαραγκός. Όταν ενίοτε, ως καλαφάτης, επληρώνετο προς 2.35 ή 2.40, πάλιν δεν ήξευρε να τα λογαριάσει.

Μόνον του ήρεσκε να τα πίνει, σχεδόν όλα, την Κυριακήν. Πλην ευτυχώς η σύζυγός του είχε λάβει τα μέτρα της, κ' έπαιρnen αυτή τα λεπτά στα χέρια της το Σάββατον το βράδυ. Ή τα εισέπραττε κατ' ευθείαν από τον πρωτομάστορην, όχι άνευ έριδος και δυσκολίας - επειδή ο πρωτομάστορης δεν ήθελε να της τα δώση προτιμών να τα εγχειρίσει εις τον μάστρο-Γιάννην τον ίδιον, από τον οποίον μάλιστα εκράτει, καθώς και απ' όλους τους άλλους, δέκα ή δεκαπέντε λεπτά ως έκτακτα ποσοστά, λέγων «έχω κορίτσια, βρε αδερφέ, έχω κορίτσια!» Αλλ' η Φραγκογιαννού πού να γελασθεί! Αυτή του έδιδε την μόνην λογικήν και την μόνην πρέπουσαν απάντησιν «Εσύ μόνάχα έχεις κορίτσια, μάστορη; Ο άλλος κόσμος δεν έχουν;»

Ή, αν δεν κατόρθωνε να τα λάβει η ίδια από τον αρχιναυπηγόν, η Γιαννού τα ήρπαζε, «σα χωρατά, σαν αλήθεια», από τας χείρας του συζύγου της, αφού εφρόντιζε πρώτον να τον «καλοκαρδίσει» και να τον φέρει εις την κατάλληλον ψυχολογικήν θέσιν. Ή, τέλος, τον άφηνε να κοιμηθεί μισοζαλισμένος, και τα έκλεπτεν από τα φορέματά του, την νύκτα του Σαββάτου. Μόνον, την Κυριακήν πρωί, του έδιδε διά «χαρτζιλίκι» 40 ή 50 λεπτά.

Λοιπόν είχε κτίσει τον οικίσκον από τας οικονομίας της, αλλά ποία ήτο η πρώτη βάση του μικρού εκείνου κεφαλαίου; Την ώραν

ταύτην, κατά την νύκτα της αγρυπνίας, διά πρώτην φοράν το εξομολογείτο καθ' εαυτήν. Ποτέ δεν το είχεν ειπεί ούτε εις τον πνευματικόν της, εις τον οποίον άλλως πολύ μικρά πράγματα έλεγεν· ακριβώς εκείνα μόνον τα συνήθη αμαρτήματα, όσα εκείνος ήξευρε προτού να τα είπη αυτή· δηλαδή κακολογίαν, θυμούς, γυναικείας κατάρας και τα τοιαύτα. Ποτέ δεν το είχεν ομολογήσει εις την μητέρα της, εφ' όσον έζη εκείνη - ήτις άλλως ήτο η μόνη που το υπώπτευε και το ήξευρε χωρίς να της τω είπη, αυτή. Ναι, είναι αληθές, ότι εμελέτα και είχεν απόφασιν να της τα είπη κατά τας τελευταίας στιγμάς της. Πλην δυστυχώς η γραία, πριν αποθάνει, συνέβη να βωβαθεί και να κωφαθεί και να μείνει αναίσθητη «σαν πράμμα», όπως περιέγραφε την κατάστασιν ταύτην η κόρη της, κ' έτσι δεν εδόθη ευκαιρία να της ομολογήσει το πταίσμα της.

Ακόμη ολιγότερον δεν το είπε ποτέ εις τον πατέρα της, ούτε εις τον σύζυγόν της. Ιδού ποίον ήτο το μυστικόν τούτο.

Προ του γάμου της η Χαδούλα είχεν αρχίσει να κλέπτει απ' ολίγα ολίγα εκ των χρημάτων του πατρός της απ' ολίγους παράδες, από μισόν γρόσι. Τόσον ολίγα, ώστε σχεδόν δεν το ησθάνθη, ούτε το υπώπτευσεν εκείνος. Μόνον δύο φορές είχεν εννοήσει ο ίδιος ότι είχε κάμει εσφαλμένον τον λογαριασμόν του μικρού θησαυρού του. Τον θησαυρόν τούτον απέθετεν εις μίαν κρύπτην, την οποίαν προ πολλού είχεν ανακαλύψει η γραία, μετά χρόνον δε ανεκάλυψε και η κόρη. Τότε προς καιρόν, η Χαδούλα διέκοψε τας κλοπάς, διά να μη δώσει λαβήν μεγαλυτέρας υπονοίας εις τον πατέρα της. Αργότερα πάλιν εξανάρχισε να κλέπτει περισσότερα, αλλά δεν «έπιανε καρτωσιά» εμπρός εις τας κλοπάς της μητρός της.

Αυτή είχε κλέψει πολλά, αλλά με τέχνην και μέθοδον. Έκλεπτε τα περισσότερα από τας άλλας επιχειρήσεις, εις τας οποίας είχε κατά μέγα μέρος την διαχείρισιν, καθώς από πώλησιν ελαίου και οίνου, προϊόντων των κτημάτων της οικογενείας, και ολίγα, σχεδόν όσα και η κόρη τους, από τα μεροκάματα του γέρου. Μετά χρόνους, όταν άνοιξαν η δουλειές, κι' ο γέρο-Στάθης έγινε μικρό-αρχιναυπηγός - εσκάρωνε βάρκες και καΐκια μοναχός του, βοηθούμενος από τον υιόν και από τον παραγιόν του, εις το προαύλιον της οικίας - τότε η γραία ημπούρεσε να κλέψει αρκετά και από τα κέρδη της ναυπηγικής τέχνης.

Τελευταίον, ολίγους μήνας προ του γάμου της, η Χαδούλα είχε κατορθώσει ν' ανακαλύψει την κρύπτην όπου είχε το κομπόδεμα η μητέρα της. Εις μίαν οπήν του κατωγείου, ανάμεσα εις τα πιθάρια τα μισογεμάτα και τα βαρέλια τ' αδειανά, ευρίσκετο, μία πλατεία και μακρά λωρίς μαύρης μανδήλας, όπου η γραία είχε δεμένα «σαν σκυλιά» εκατόν εβδομήντα τόσα αργυρά τάλληρα, άλλα κολωνάτα, άλλα ρηγίνες, και άλλα τουρκικά, όλα κλεμμένα από τα κέρδη του γέρου και τα προϊόντα των κτημάτων. Η κόρη με φαιδράν έκπληξιν, και με συγκίνησιν τρομώδη, εμέτρησε τα τάλληρα, τα σκυλοδεμένα,

και εϊτα τα έβαλε πάλιν εις την οπήν των, χωρίς να τολμήσει να τα πειράξει.

Αλλά την παραμονήν του γάμου, το βράδυ, την ώραν που ενύπτωνεν - όταν είδε την επιμονήν των γονέων της, να μη θέλουν να της δώσουν αρκετήν προίκα, και είδε την απονιάν της μητρός της - παραφυλάξασα την ώραν οπότε η γραία εξήλθε προς στιγμήν από την οικίαν δι' έν θέλημα, κατέβη με παλμόν καρδίας κρυφά στο κατώγι· έψαξε και ανεύρε το κομπόδεμα, το σκυλοδεμένο, και το έλυσεν. Αυτήν την φοράν της εφάνησαν ωσαν ολίγα. Καιρόν δεν είχε να τα μετρήσει. Ίσως η γραία να είχεν αφαιρέσει μερικά εκ των ταλλήρων, και είχε κάμει χρήσιν δι' αγνώστους σκοπούς. Της ήλθεν η ιδέα να πάρει το κομπόδεμα όλον, αυτούσιον μαζί με την λωρίδα της παλαιάς μανδήλας της μητρός της, αλλ' εφοβήθη· έλαβε μόνον οκτώ ή εννέα τάλληρα, καταρχάς - τόσα, όσα εφαντάζετο ότι η απουσία των δεν θα επέφερε μεγάλην διαφοράν εις τον όγκον και δεν θα ήτο αμέσως επαισθητή, εϊτα έκαμε να το δέσει· ακολουθώς πάλιν το ήνοιξε, έλαβεν άλλα πέντε ή έξ, το όλον δεκαπέντε. Κατόπιν πάλιν, ενώ το έδενε, εκ νέου έκαμε κίνημα να το λύσει, με σκοπόν να πάρει άλλα δύο ή τρία ακόμη. Αίφνης τότε ήκουσε το βήμα της μητρός της έξω. Βιαστικά έδεσε το κομπόδεμα, και το έβαλεν εις την θέσιν του.

Ολίγας ημέρας μετά τον γάμον, η γραία ανεκάλυψε την κλοπήν. Αλλά δεν ηθέλησε να εϊπη τίποτε εις την κόρην της.

Έμεινεν ευχαριστημένη, διότι εκείνη δεν τα επήρεν όλα. «Στραβομάρα είχεν!» εϊπε μεταξύ των οδόντων της.

Το ποσόν εκείνο, το οποίον η Χαδούλα είχε κλέψει κατά καιρούς από τους γονείς της, ανερχόμενον περίπου εις τετρακόσια γρόσια, το νόμισμα της εποχής εκείνης, έκρυπτεν επί τόσα έτη επιμελώς. Αλλά διά να κτίσει την οικίαν, το ηύξησε με την ικανότητά της. Ήτον βεβαίως εργατική και επιδέξια. Όσον της επέτρεπον αι μέριμναι της ανατροφής τόσων αλληπαλλήλων τέκνων, εξενοδούλευε. Πλην, εις τους μικρούς τόπους «δεν υπάρχουν ειδικοί, αλλά πολυτεχνίται», και όπως ένας μπακάλης κωμοπόλεως είναι συγχρόνως και έμπορος ψιλικών, και φαρμακοπώλης, αλλά και τοκογλύφος, ούτω και μία καλή υφάντρια, οποία ήτο η Φραγκογιαννού, ουδέν εκώλυε να κάμνει συγχρόνως και την μαμμήν ή την ψευδογιατρίσσαν, και άλλα επαγγέλματα ακόμη να εξασκεί, ήρκει να είναι επιτήδεια. Και η Φραγκογιαννού ήτο επιτηδειοτάτη μεταξύ όλων των γυναικών.

Εδιδε βότανα, έκαμνε κηραλοιφάς, εξετέλει εντριβάς, εθεράπευε την βασκανίαν, παρεσκεύαζε φάρμακα διά τας πασχούσας, διά τας χλωρωτικές και αναιμικές κόρας, διά τας εγκύους και τας λεχούς, και τας εκ μητρικών αλγηδόνων πασχούσας. Με το καλάθιον υπό τον αγκώνα της αριστεράς χειρός, ακολουθουμένη από τα δύο τελευταία τέκνα της, τον Δημητράκην οκτώ ετών, και την Κρινιώ εξαέτιδα, εξήρχετο εις τους αγρούς, ανέβαινεν εις τα όρη, διέτρεχε φά-

ραγγας, κοιλιάδας και ρεύματα, έψαχνε να εύρει τα βότανα, όσα αυτή εγνώριζε - την αγριοκρομμύδα, την δρακοντιά, το τρίμερο και άλλ' ακόμη - τα έκοπτεν ή τα εξερρίζωνεν, εγέμιζε το καλάθιόν της, κ' επέστρεφε το βράδυ εις την οικίαν.

Με αυτά τα βότανα κατεσκεύαζε διαφορά μαντζούνια, τα οποία εσύσταινεν ως αλάνθαστα ιατρικά κατά των χρονίων πόνων, του στήθους, της κοιλίας, των εντέρων κτλ. Τη βοήθεια όλων αυτών των μέσων, ολίγα κερδίζουσα, αλλ' οικονόμος, κατόρθωσε, με τον καιρόν, να κτίσει την μικράν φωλεάν της. Αλλ' οι νεοσσοί είχαν αρχίσει να ξεπετούν ήδη, να φεύγουν εις τα ξένα!

Κατά την εποχήν εκείνην, ο πρώτος υιός της, εικοσαετής ήδη, ο Σταθαρός, είχε ξενιτευθεί εις την Αμερικήν, αφού δε έστειλεν έν ή δύο γράμματα, εσιώπησε, και έκτοτε δεν είχε δώσει σημείον ζωής. Μετά τρία έτη ο δεύτερος υιός της, ο Γιαλής, είχε μεγαλώσει κι' αυτός, κ' εμβαρκαρίσθη.

Και οι δύο εις τα μικρά των χρόνια, είχαν δοκιμάσει την τέχνην του πατρός των, αλλ' ούτε ο εις ούτε ο άλλος επρόκοψαν πολύ, ουδέ ηρκέσθησαν εις αυτήν. Ο Γιαλής, ως φιλόστοργος υιός και αδελφός, έγγραφε προς την μητέρα του εκ Μασσαλίας, όπου είχεν υπάγει μ' ένα πατριωτικό καράβι, ότι απεφάσισε κι' αυτός να υπάγει στην Αμερικήν, να ιδεί τι γίνεται ο μεγάλος αδελφός του, ίσως τον ανακαλύψει κάπου. Αλλά παρήλθον καιροί και χρόνοι έκτοτε και ούτε ο εις ούτε ο άλλος ηκούσθησαν πλέον.

Τότε έλαβεν αφορμήν η μητέρα των να ενθυμήσει ένα παραμύθι του λαού εκ των ασειοτέρων, εν ώ γίνεται λόγος περί σρώματος από μέλι, εις το οποίον εκόλλησαν διαδοχικώς και ο πρώτος αποσταλείς υιός της Γριάς, διά να συλλέξει και φέρει εκείθεν το μέλι, και ο δεύτερος υιός, όστις είχε σταλεί διά να ξεκολλήσει τον πρώτον, και ο τρίτος, όστις εστάλη διά να φέρει οπίσω και τους δύο, και ο Γέρος, όστις επήγε να ιδεί τι γίνονται οι υιοί του· τέλος, αυτή η Γριά, η οποία εις το ύστερον απεφάσισε να υπάγει να ιδεί, μακρόθεν όμως - διότι, ως γριά, είχε τόσην πονηρίαν - τι έγιναν ο Γέρος και τα παιδιά και δεν εγύρισαν οπίσω από το «θέλημα», εις το οποίον τους είχε στείλει, μόλις αυτή εγλύτωσε και δεν εκόλλησε. Τότε στραφείσα προς τους τεσσάρας κολλημένους τους είπεν· «Α! αυτό σας μέλλει; εμένα δεν με μέλει!»

Εν τω μεταξύ, ενώ ο Σταθαρός κι' ο Γιαλής είχαν ξενιτευθεί εις την Αμερικήν, και είχαν φάγει λωτόν, ή είχαν πiei την Λήθην, η Δελχαρώ, η πρώτη κόρη, πρωτότοκος μετά τους ξενιτευομένους αδελφούς της, εμεγάλωνεν, ολονέν εμεγάλωνεν. Κ' η Αμέρσα, σχεδόν τέσσαρα έτη μικρότερα της αδελφής της, εμεγάλωνε κι' αυτή εναμίλλως με την Δελχαρώ, κ' «έριχνε μπόι»· εγίνετο ανδρώδης, μελαπή και ζωηρά, κ' η γειτόνισσες την ωνόμαζον «το σερνικοθήλυκο». Κ' εκείνη η μικρά, το Κρινάκι, ήτις δεν είχε φευ! του κρινου

το χρώμα, αν και φυσικά ισχνή, εδεικνυεν ήδη συμπτώματα αναπτύξεως.

Πώς μεγαλώνουν, Θεέ μου! εσκέπτετο η Φραγκογιαννού. Ποίος κήπος, ποίον λειβάδι, ποία άνοιξις παράγει αυτό το φυτόν! Και πώς βλαστάνει και θάλλει και φυλλομανεί και φουντώνει! Και όλοι αυτοί οι βλαστοί, όλα τα νεόφυτα, θα γίνουν μίαν ημέραν πρασιαί, λόχμαι, κήποι; Και ούτω θα εξακολουθεί; Και πάσα οικογένεια εις την γειτονιάν, και εις την συνοικίαν και εις την πόλιν είχαν από δύο έως τρία κοράσια. Μερικαί είχαν τέσσαρα, άλλαι πέντε. Μία μητέρα είχεν έξ θυγατέρας χωρίς κανένα υιόν, άλλη μία είχεν επτά κ' ένα υιόν, ο οποίος εφαινετο προορισμένος να φανεί άχρηστος.

Λοιπόν όλοι αυτοί οι γονείς, όλα τα ανδρόγυνα, όλαι αι χήραι, ανάγκη πάσα και χρέος απαραίτητον, να υπανδρεύσουν όλας αυτάς τας κόρας - και τας πέντε, και τας έξ, και τας επτά! Και να δώσουν εις όλας προίκα. Πάσα πτωχή οικογένεια, πάσα μήτηρ χήρα, με δύο στρέμματα αγρούς, μ' ένα πενιχρόν οικίσκον, ταλαιπωρουμένη, ξενοδουλεύουσα - είτε κολλήγισα άλλων ευποροτέρων οικογενειών εις τα κτήματα, εις τας συκάς και τας μορέας - συλλέγουσα φύλλα, παράγουσα ολίγην μέταξαν - ή τρέφουσα δύο ή τρεις αίγας ή αμνάδας - γινομένη κακή με όλους τους γείτονας, πληρώνουσα πρόστιμα διά μικράς ζημίας - φορολογουμένη ασπλάγχνως, τρώγουσα κρίθινον άρτον ποτισμένον με ιδρώτα αλμυρόν - ώφειλεν εξ άπαντος «ν' αποκαταστήσει» όλα τα θήλεα ταύτα, και να δώσει πέντε, έξ, ή επτά προίκας! Ω, Θεέ μου!

Και οποίας προίκας, κατά τα νησιωτικά έθιμα. «Σπίτι στα Κοιρώνια, αμπέλι στην Αμμουδιά, εληώνα στο Λεχούνι, χωράφι στα Στροφλιά». Αλλά κατά τους τελευταίους χρόνους, περί τα μέσα του αιώ- νος, είχε κολλήσει και άλλη ψώρα. Το «μέτρημα» εκείνο, το οποίον εις Κωνσταντινούπολιν ωνομάζετο «τράχωμα», συνήθεια την οποίαν, αν δεν απατώμαι, είχεν αφορίσει η Μεγάλη Εκκλησία. Ωφειλεν έ- καστος να δώση και μετρητήν προίκα. Δισχιλίας, χιλίας, πεντακό- σιας, αδιάφορον. Άλλως ας είχε τας κόρας του να τας καμαρώνει. Ας τας έβαζε στο ράφι. Ας τας έκλεινε στο δουλάπι. Ας τας έστελνε στο Μουσείον.

Κεφάλαιο Δ'

Έως εδώ είχαν φθάσει οι αναμνήσεις και οι λογισμοί της αγρυπνούσης γριάς. Ελάλησε το δεύτερον ο πετεινός, θα είχαν περάσει δύο μετά τα μεσάνυχτα. Ιανουάριος ο μην. Χρόνος η νύκτα. Βορράς εφύσα. Η φωτιά εις την εστίαν έσβηνε. Η Φραγκογιαννού ησθάνθη ρίγος εις την ράχην, και παγωμένους τους πόδας της. Ήθελε να σηκωθεί να φέρει ολίγα ξύλα έξω από τον πρόδομον, διά να τα ρίψει εις την εστίαν, να ξανάψει το πυρ. Αλλ' ηργοπόρει και ησθάνετο μικράν νάρκην, ίσως το πρώτον σύμπτωμα του εισβάλλοντος ύπνου.

Την στιγμήν εκείνην τόσον παράωρα, ενώ είχε κλειστά τα όμματα, εκρούσθη παραδόξως έξωθεν η θύρα. Η γριά εξαφνίσθη. Δεν ήθελε να φωνάξει «ποιος είναι», διά να μην εξυπνήσει την λεχώ, αλλ' απετίναξε την νάρκην της, διακοπείσαν ήδη αποτόμως διά του κρότου της θύρας τον οποίον είχε ακούσει, εσηκώθη σιγά, εξήλθε του θαλάμου. Πριν φθάσει εις την έξω θύραν, ήκουσε διακριτικήν, ψίθυρον φωνήν·

- Μάνα!

Ανεγνώρισε την φωνήν της Αμέρσας. Ήτο η δευτορότοκος κόρη της.

- Τι έπαθες, αρή;... Τι σου ήρθε, τέτοια ώρα;

Και ήνοιξε την θύραν.

- Μάνα, επανέλαβε μετ' ασθμαινούσης φωνής η Αμέρσα. Τι κάνει το κορίτσι; ...μην πέθανε;

- Όχι... κοιμάται. Τώρα ησούχασε, είπεν η γριά. Πώς σου ήρθε;

- Είδα στον ύπνο μου πως πέθανε, είπε με πάλλουσαν ακόμη φωνήν η υψηλή γεροντοκόρη.

- Αμμ' σαν είχε πεθάνει, τάχα τι; είπε κυνικώς η γριά... Κ' εσηκώθης... κ' ήρθες να ιδής;

Η οικία της Γιαννούς, όπου αυτή συνήθως εκατοίκει μετά των δύο αγάμων θυγατέρων της - καθότι προσωρινώς τώρα διενυκτέρευε πλησίον της λεχούς - έκειτο ολίγας δεκάδας βημάτων βορεινότερα παρέκει. Αυτή η οικία της Δελχαρώς είχε δοθεί προικώς εις ταύτην, ήτο δε αυτή η παλαιά οικία, η κτισθείσα από τας οικονομίας της Χαδούλας, και από τον πρώτον πυρήνα, τον οποίον είχε σχηματίσει από το κομπόδεμα των αιμνήστων γονέων της. Ύστερον, ολίγα έτη μετά τον γάμον της Δελχαρώς, είχε κατορθώσει η μήτηρ της ν' αποκτήσει και δευτέραν φωλεάν, μικροτέραν και αθλιωτέραν της πρώτης, εις την αυτήν συνοικίαν. Δύο ή τρεις οικίαι εκώριζον την δευτέραν από της πρώτης.

Από εκείνην λοιπόν την νεόκτιστον οικίαν είχε έλθει τόσον παράωρα η Αμέρσα, ήτις δεν εφοβείτο τα στοιχεία την νύκτα, ήτο δε τολμηρά και αποφασιστική κόρη,

- Κ' εσηκώθης... κ' ήρθες να ιδείς;
 - Ξαφνίστηκα μέσ' τον ύπνο μου, μανούλα. Είδα πως πέθανε το κορίτσι, και πως εσύ είχες ένα μαύρο σημάδι στο χέρι σου.

- Μαύρο σημάδι;

- Ήθελες, τάχα, να σαβανώσεις το κορίτσι. Και την ώρα που το σαβάνωνες, μαύρισε το χέρι σου... και πως έβαλες, τάχα, το χέρι σου στη φωτιά, για να ξεμαυρίσει.

- Μπα! αλαφροϊσκιωτη! είπεν η γραία Χαδούλα... Κ' έκαμες κοτουράδα, κ' ήρθες, τέτοιαν ώρα...

- Δεν μπορούσα να ησυχάσω, μάνα.

- Και δεν σ' ένοιωσε το Κρινιώ, που έφυγες;

- Όχι· κοιμάται.

- Κι' αν ξυπνήσει, κ' ιδή να λείπεις από κοντά της, πώς θα της φανεί;... Δε θα βάλει της φωνές;... Θα τρελαθεί, το κορίτσι!

Αι δύο αδελφαί εκοιμώντο τω όντι μόναι εις την μικράν οικίαν. Η Αμέρσα ήτο άφοβος, κ' ενέπνεε πεποίθησιν, ως να ήτο ανήρ. Ο πατήρ των είχεν αποθάνει προ πολλού, οι δε επιζώντες υιοί διαρκώς έλειπον εις τα ξένα.

- Πάω πίσω, μάνα, είπεν η Αμέρσα... Αλήθεια, δεν εσυλλογίστηκα πως μπορεί να ξυπνήσει το Κρινιώ, αυτήν την ώρα, να τρομάξει, που θα λείπω.

- Μπορούσες να μείνεις κ' εδώ, είπεν η μητέρα· μόνο μη ξυπνήσει άξαφνα το Κρινιώ, και πάρει φόβο.

Η Αμέρσα εκοντοστάθη προς στιγμήν.

- Μάνα, είπε, θέλεις να καθίσω εγώ 'δω, να πας εσύ στο σπίτι;... για να ξεκουραστείς, να ησυχάσεις.

- Όχι, είπεν, αφού εσκέφθη προς στιγμήν η γραία. Τώρα κ' η νύχτα αυτή πέρασε. Αύριο βράδυ, πηγαίνω εγώ στο σπίτι, και κάθεσαι συ εδώ. Μόνο, τώρα πήγαινε. Καλό ξημέρωμα!

Όλος ο διάλογος εγένετο εις μικρόν, στενόν πρόδομον, κατέμπροσθεν του θαλαμίσκου, όπου ηκούοντο ηχηροί και πολύχορδοι οι ρογαλισμοί του Κωνσταντή. Η Αμέρσα, ήτις είχεν έλθει ξυπόλυτη, με ελαφρότατον, άψοφον βήμα, εξήλθε, και η μήτηρ της εκλείδωσεν έσωθεν την θύραν.

Η Αμέρσα έφυγε τρέχουσα. Αυτή να φοβηθεί τα στοιχεία, ήτις δεν είχε φοβηθεί τον αδελφόν της τον Μήτηρον, τον κοινώς καλούμενον Μώρον ή Μούρον ή Μούτρον - τον σκιάν εκείνον, τον τρίτον υιόν της μητρός της, τον οποίον η τεκούσα ονόμαζε συνήθως «το σκυλί τ' Αγαρηνό!» - τον κατά τρία έτη μεγαλύτερον αδελφόν της, όστις την είχε μακαιρώσει ήδη άπαξ - αλλ' αυτή τον είχε σώσει, μη θέλουσα να τον παραδώσει εις την εξουσίαν - και θα την εμαχαίρωνε βεβαίως και δευτέραν φοράν, εάν έμενεν έκτοτε ελεύθερος. Ευτυχώς είχεν αλλού εξασκήσει τας φονικάς ορμάς του, εν τω μεταξύ, και είχε κλεισθεί εγκαίρως εις τας Βενετικές ειρκτάς του παλαιού φρουρίου, εις την Χαλκίδα.

Ίδου πώς συνέβη το πράγμα. Ο Μώρος ή Μούρος ήτο φύσει ορμητικός και παράφορος, αν και είχε πολύ δεξιόν, θηλυκόν νουν, όπως έλεγεν η μάνα του - νουν ο οποίος εγέννα. Παιδιόθεν ήτο ικανός μόνος του, να πλάττει, αυτοδίδακτος, πολλά ωραία μικρά πράγματα· караβάκια, προσωπίδας, αγαλμάτια, κούκλες και άλλα ακόμη. Ήτο σκιάς της γειτονιάς, ο σημαιοφόρος όλων των μαγκών, και είχεν εις τους ορισμούς του όλους τους αγυιόπαιδας, όλα τα ξυπόλυτα του δρόμου. Είχε συνηθίσει ενωρίς την μέθην και την ασωτίαν, εξετέλει θορυβώδεις παιδιάς, διαδηλώσεις, παιδικάς οχλαγωγίας, μαζί με τούς μικρούς φίλους του· επροκάλει καυγάδες εις τον δρόμον, επετροβόλει όσους συνήντα γέροντας και γριάς, όσους πτωχούς και αδυνάτους. Δεν άφηνε σχεδόν κανένα άνθρωπον απείρακτον.

Είχε κλέψει με το μάτι, από ένα διαβατικόν μαχαιροποιόν, την τέχνην του. Επροσπάθει ατελώς να κατασκευάσει μαχαίρια. Είχε μέγαν τροχόν εις την αυλήν, την σκεπαστήν από το μέγα χαγιάτι, και το κατώγι της οικίας σχεδόν το είχε μεταβάλει εις εργοστάσιον - κ' ετρόχιζεν όλα τα μαχαίρια και τους ξυραφάδες των αγυιοπαίδων, και όταν δεν είχεν άλλα να τροχίσει, ετρόχιζε το ιδικόν του. Εφιλοτιμείτο να το κάμει δικοπον, αν και εξ αρχής δεν ήτο ούτω σχεδιασμένον. Προσέτι εδοκίμαζε να κατασκευάζει κουμπούρες, πισόλια, μικρά κανονάκια, και άλλα φονικά όργανα. Όλα τα λεπτά, όσα εκέρδιζεν από τις κούκλες, τ' αγαλμάτια και τας προσωπίδας, και δεν τα έπινε, τα ηγόραζε πυρίτιδα. Και ο ίδιος είχε δοκιμάσει να κατασκευάζει έν τοιούτον προϊόν. Τας ημέρας του Πάσχα, και δύο εβδομάδας ακόμη οψιμότερα, ήτο φόβος και τρόμος να τολμήσει τις να περάσει από την γειτονιάν, εις την οποίαν εβασίλευεν διά του τρόμου ο Μούτρος. Οι πιστολισμοί έπιπτον αδιάλειπτοι.

Μίαν Κυριακήν, ο Μούρος μεθυσμένος είχε κάμει παραπολλάς αταξίας εις τον δρόμον. Δύο χωροφύλακες, ακούσαντες τα παράπονα πολλών ανθρώπων, τον εκυνήγησαν διά να τον πιάσουν, και τον πάρουν «μέσα» ή «στην Καζάρμα». Αλλ' ο Μώρος, λίαν ευκίνητος, τους έφυγεν, εγύρισε και τους εμυκτήρησε μακρόθεν, και πάλιν τραπείς εις φυγήν, εκρύβη εις μέρος απρόσιτον - εις το μέσα μέρος του υποστέγου ταρσανά ενός ναυπηγού, εξαδέλφου του. Είτα, επειδή οι δύο άνδρες παρήτησαν την καταδίωξιν, ανέλαβε θάρρος κ' εξήλθεν εις τον δρόμον.

Την ημέραν εκείνην, ο Μώρος, επειδή δεν είχεν ξεμεθύσει ακόμα, κατήνησε να κυνηγήσει εις τον δρόμον και την ιδίαν μητέρα του, απειλών να την σφάζει. Παρεπονείτο ότι η γραία του είχε κλέψει λεπτά από την τσέπην του. Την έφθασεν εις την αυλήν της οικίας, όπου έτρεχεν αύτη διά να κρυφθεί, την άρπαξεν από τα μαλλιά, και την έσυρεν επί του εδάφους της οδού, εις διάστημα πενήντα βημάτων.

Αυτή είχε βάλει τας φωνάς, κ' εξήλθον οι γείτονες. Ήτον ώρα εσπερινού, μικρόν προ της δύσεως του ηλίου. Εἰς τας φωνάς των γειτόνων, ἔφθασαν οἱ δύο χωροφύλακες, οἵτινες ἀπὸ πρὶν κατεζήτουν τὸν Μούρον, καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον εἶχον παραιτήσει τὸ κυνήγημα - ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἦσαν λίαν ἐξοργισμένοι ἐναντίον τοῦ ταραξίου. Ὁ Μούρος, ἅμα τοὺς εἶδεν, ἀφησε τὴν μητέρα τοῦ κ' ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἐτρεξε νὰ κρυφθῆ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐξ ἀνάγκης, ἐπειδὴ ευρέθη «στα στενά», καὶ δὲν ἐβλεπεν ἄλλο ἄσυλον πλεον μακρυσμένον ἀλλ' ἀσφαλέστερον.

Ἡ γραία ἅμα εσηκώθη, καταμωλωπισμένη, πλήρης κονιορτοῦ, εἶδε τοὺς χωροφύλακας, κ' ἄρχισε νὰ τοὺς ἰκετεύει.

- Αφήστε τον, παιδιά! Παλαβός είναι, δὲν εἶναι τίποτε. Μὴν τονε σκοτώνετε, παιδιά, με τὸ καμτσι!

Τούτο εἶπεν, διότι εἶδε τὸν ἓνα χωροφύλακα ἐξηγριωμένον, κρατούντα εἰς τὴν χεῖρα φοβερόν μαστίγιον. Οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἔδωκαν προσοχὴν εἰς τὰς ἰκεσίας τῆς, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν νὰ τρέχουν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Μώρου. Παρεβίασαν τὸ ἄσυλον, τὸ κατώγι τῆς οἰκίας, ὅπου εἶχε τὸ ἐργοστάσιόν του ὁ Μώρος. Ἐκεῖ εἶχε τρέξει διὰ νὰ κρυφθῆ, καὶ μόλις ἐπρόφθασε νὰ μανδαλώσει τὴν θύραν. Ἀλλ' ἡ σανὶς ἦτο ὑπόσαθρος, κακῶς προσαρμοζόμενη, καὶ ὁ Μώρος δὲν εἶχεν ἀγαπήσει τὰς εἰρηνικὰς τέχνας διὰ νὰ φροντίσει νὰ τὴν διορθώσει. Ἐκεῖνοι ἔσπασαν τὸν μικρόν σύρτην καὶ εἰσήλθον. Ὁ Μούρος ταχύς ὡς αἴλουρος ἀνερριχήθη εἰς τὴν κλαβανήν, εἰς τὸ πάτωμα. Ἡ κλαβανὴ ἦτο σιμὰ εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, ὁ δὲ βόρειος τοῖχος ἦτο ἐν μέρει θεμελιωμένος εἰς τὸν βράχον, ὁ βράχος ἐξείχε, καὶ παρείχε πάτημα εἰς τοὺς πόδας τοῦ Μώρου τοὺς γοργούς, καὶ ἄλλας ἐσοχὰς ἐπὶ τοῦ τοίχου εἶχε σκάψει ὁ ἴδιος κατὰ καιροὺς διὰ μόνων τῶν ποδῶν του. Ἐπειδὴ φαίνεται ὅτι συνήθιζε πολὺ συχνὰ τὸ εἶδος τούτο τῆς γυμναστικῆς.

Ἡ σανὶς τῆς καταρρακτῆς ἦτο κλειστή. Ὁ Μώρος τὴν ἤνοιξε με ἓνα κτύπον τῆς κεφαλῆς του καὶ με μίαν προσπάθειαν τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ βραχίονος. Εἶτα ὡς ὁ κολυμβητῆς, ὁ ἀναδυόμενος ἐκ τοῦ κύματος, ἐπήδησεν ἐπάνω εἰς τὸ πάτωμα, ἐκλείσε μετὰ κρότου τὴν κλαβανήν, κ' ἐφάνη ὅτι ἔθεσεν ἐν βάρους, ἴσως μικρὰν τινα κασσέλαν, ἐπὶ τῆς σανίδος.

Οἱ δύο χωροφύλακες, ἐν οργῇ καὶ με πολλὰς βρασφημίας, ἤρχισαν νὰ ψάχνουν εἰς τὸ ἰσόγειον. Κατέσχον ὅσα μαχαίρια καὶ κουμπούρια εὔρον ἐκεῖ, ὅπως καὶ τὸν τροχόν, καὶ δύο ἄλλας μικρὰς ἀκόνας καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἐξέλθουν ἴσως διὰ νὰ φύγουν, ἴσως καὶ διὰ ν' ἀνέλθουν ἐπάνω εἰς τὴν οἰκίαν.

Ὁ Μούτρος ἢ Μούρτος, ἐπάνω στο πάτωμα, ἦτον πλήρης οργῆς, μεθύων ἀκόμη, καὶ ἀφρισμένος. Εφύσα ἀπὸ μανίαν καὶ λύσσαν. Ἐκεῖ ἐπάνω ευρέθη μόνη ἡ ἀδελφὴ του ἡ Ἀμέρσα, παιδίσκη δεκαεπτὰ ἐτῶν τότε, ἣτις ἐτρόμαξεν ἅμα τὸν εἶδε ν' ἀναρριχάται εἰς τὴν κλαβανήν με τοιοῦτον ἀλλόκοτον τρόπον. Εἶχεν ἀκούσει κάτω τὰ

βήματα και τας βλασφημίας των δύο χωροφυλάκων. Έκυψεν εις μικράν σχισμάδα, μεταξύ δύο σανίδων του κακώς ηρμοσμένου πατώματος, ή εις ένα ρόζον μιας σανίδος, χάσκοντα, κενόν, και είδε κάτω τους δύο ανθρώπους της εξουσίας, εις το φως το εισδύον διά της θύρας του κατωγείου την οποίαν είχαν ανοίξει εκείνοι.

- Μωρή! σ' έφαγα... τώρα θα πιω το αίμα σου! έκραζεν ο Μούρτος, μη έχων που αλλού να ξεθυμάνει, και απειλών άνευ αιτίας την αδελφήν του.

- Σιώπα!... σιώπα! επιθύρυσεν η Αμέρσα. Πω πω, θεέ μου! Δύο «ταχτικοί»! κάτω στο κατώι... ψάχνουν... ψάχνουν... Τι γυρεύουν;

Έβλεπε τους δύο χωροφύλακας ν' αποκομίζουν τα μικρά, άξεστα όπλα, τα έργα του αδελφού της, ως και τον τροχόν και τας ακόντας. Είτα αίφνης τους είδε να κόπτουν προς την γωνίαν, όπου ίστατο ο υφαντικός ιστός της μητρός της, και είδε τον ένα χωροφύλακα να λαμβάνει εις τας χείρας του την σαΐταν ή κερκίδα, ήτις θα του εφάνη ίσως και αυτή ως όπλον - αφού μάλιστα καλείται και σαΐτα. Ο άλλος εδοκίμασε ν' αποσπάσει από τον εργαλειόν το αντίον, το μέγα κυλινδροειδές ξύλον, περί το οποίον τυλίγεται το νεοϋφαντον πανίον· ίσως δεν είχεν ιδεί παρόμοιον πράγμα εις την ζωήν του κ' εφαντάζετο ότι και αυτό ίσως θα ήτο καλόν διά να χρησιμεύσει ως όπλον.

Η Αμέρσα, ιδούσα, αφήκε κραυγήν πεπνιγμένην. Ηθέλησε να φωνάζει ν' αφήσουν το αντί και την σαγίτα, αλλ' ο ήχος εξέπνευσεν εις το στόμα της.

- Σκάσε, μωρή! έγρυξεν ο Μούρτος. Τι λογιάζεις; Τι γλέπεις και γελάς;

Ο Μούρτος, εν τη μέθη του, είχεν εκλάβει ως γέλωτα την άναρθρον εκείνην κραυγήν της αδελφής του.

Μετ' ολίγα λεπτά, οι δύο χωροφύλακες, αφού έρριψαν τελευταίαν βλέμμα προς την κλαβανήν - την οποίαν είχαν ιδεί να κλείεται ακριβώς καθ' ην στιγμήν εισήρχοντο εις το ισόγειον - εξήλθον. Η Αμέρσα ανεσηκώθη. Της εφάνη ότι ήκουσε τριγμόν εις το κάτω σκαλοπάτι της εξωτερικής σκάλας, ήτις ήτο ξυλίνη, σκεπαστή υπό το ευρύχωρον χαγιάτι, το υπόστεγον. Έτρεξε προς την θύραν.

Εφαντάσθη ότι οι δύο «ταχτικοί», όπως τους ωνόμαζεν, ανέβαινον την σκάλαν, και ίσως θα παρεβίαζον και την θύραν της οικίας. Έκυψεν εις την κλειδοτύρπαν, επροσποιήθη να ιδει κ' εννοήσει τα συμβαίνοντα διά της μικράς οπής, επειδή το μόνον παράθυρον της προσόψεως ήτο κλεισμένον, και δεν είχεν άλλο μέσον διά να ιδει.

Ο Μούρτος βλέπων την Αμέρσαν να τρέχει προς την θύραν, εφαντάσθη, εν τω παραλογισμώ της μέθης του, ότι η αδελφή του ήθελε ν' ανοίξει την θύραν και τον παραδώσει εις τους χωροφύλακας. Τότε τυφλός εκ μανίας, έσυρεν όπισθεν, από τα νώτα της οσφύος του, τροχισμένην μάκαιραν, την οποίαν είχε και ορμήσας εκτύπησε την αδελφήν του εις το πλευρόν όπισθεν κατά την δεξιάν μασχάλην.

Αισθανθείσα τον ψυχρόν σίδηρον, η Αμέρσα αφήκε σπαρακτικήν κραυγήν.

Οι δύο χωροφύλακες δεν είχαν ακόμη απομακρυνθεί, αλλ' είχαν κοντοσταθεί έξω της θύρας του ισογείου, ως να εσυμβουλευόντο τι να κάμουν. Ήκουσαν την κραυγήν εκείνην του τρόμου, εκοίταζαν επάνω κ' έτρεξαν.

Τότε ανέβησαν μετά κρότου την σκάλαν κ' έφθασαν εις το καγιάτι. Έσεισαν βιαίως την θύραν.

- Εν ονόματι του Νόμου! ανοίξτε!

Την στιγμήν εκείνην ήλθεν εις τον ένα των χωροφυλάκων η υπόνοια ότι ο ένοχος θα ηδύνατο ίσως να δραπετεύσει διά της καταρρακτής και του ισογείου. Στραφείς εις τον δεύτερον χωροφύλακα του λέγει·

- Έχε τον νουν σου, συ! Μη μας το στρίψει από κάτ' απ' το κατακυτό, απ' την καταρρήκωση!... Κ' ύστερις πού να τον χαλεύουμε;

- Τι κρένεις; είπεν ο δεύτερος, μη εννοήσας αμέσως.

- Αυτό που σου κρένω! επέμενεν ο πρώτος... Κάμε κείνο που σε χουιάζουνε!

Ο δεύτερος χωροφύλαξ, καίτοι νωθρός ολίγον, έτρεξε κάτω όσον ταχύτερα ημπούρεσε, διά να κλείσει την θύραν του ισογείου, ή διά να παραμονεύσει. Αλλ' ήτον ήδη αργά. Ο Μούρος εν τω μεταξύ είχεν ανοίξει την κλαβανήν, αποσύρας την μικράν κασσέλαν, την οποίαν είχε βάλει επάνω της, και είχε πηδήσει κάτω. Ήτον υπέρ τα δύο μέτρα το ύψος, αλλ' ο Μούρος ήτον ελαφρός, ευκίνητος, κάτω δε το έδαφος ήτο στρωμένον με πελεκούδια και πριονίδια κ' έφθασε κάτω όρθιος και αβλαβής.

Τρέχων ως άνεμος, ανέτρεψε τον χωροφύλακα, όστις έπεσε βαρύς έμπροσθεν της εξωτερικής σκάλας, κ' έφυγεν, ο Μούρτος, ως αστραπή. Έτρεξεν επάνω εις τα Κοτρώνια, εις την κατοικίαν των γλαυκών. Ήτο βραχώδης λόφος υψούμενος υπεράνω, εκ των νώτων της οικίας, όπου ήξευρεν όλα τα «κατατόπια» ο Μούρτος. Ούτε κατόρθωσέ τις ποτέ χωροφύλαξ ή άλλος να τον συλλάβει.

Την ώραν που είχε πηδήσει ο Μούρτος από την καταρρακτήν, παραδόξως είχεν ενθυμηθεί - ίσως διότι είχε ξεμεθύσει ήδη από τα συμβάντα, ή είχε «ξεμουστώσει», όπως θα έλεγεν ο ίδιος - είχεν ενθυμηθεί, λέγω, ότι, αφού εμακαίρωσε την αδελφήν του, η μάχαιρα του έπεσεν από την χείρα, και έκειτο εις το πάτωμα. Τούτο συνέβη ίσως διότι του είχαν έλθει τύψεις και φόβος, την στιγμήν εκείνην - διό και επιπολής μόνον είχε θίξει με την λεπίδα την σάρκα της αδελφής του.

Καθώς του ήλθεν η ιδέα να φύγει κ' έτρεξε ν' ανοίξει την κλαβανήν, επειδή ενόησε πλέον ότι οι χωροφύλακες ανέβαινον εις το πάτωμα, μη έχων καιρόν να επανέλθει προς το μέρος της θύρας, διά να κύψει και αναλάβει την μάχαιραν, έτοιμος να πηδήσει κάτω, εφώνασε προς την αδελφήν του·

- Το «χαμπέρ’», μωρή!... Κοίταξε να κρύψεις κείνο το «χαμπέρι»!

Την έκφρασιν ταύτην επροτίμησε, διά να μη ακούσουν οι χωροφύλακες το ομοιοτέλευτον «μαχαίρι». Κατά την φοβεράν στιγμήν, πταίστης και ένοχος, επεκαλείτο την φιλοστοργίαν της αδελφής του διά να τον σώσει, καθότι είχε πεποίθησιν εις αυτήν. Η μάχαιρα θα ήτο αιματωμένη, και θα έβλεπον το αίμα οι διώκται. Και συνιστών την απόκρυψιν του οργάνου, ήλπιζε την απόκρυψιν του εγκλήματος.

Τω όντι η Αμέρσα, ενώ το αίμα έρρεεν ήδη εκ της πληγής της, βλέπουσα ότι εξάπαντος θα παρεβιάζετο η θύρα, εκ παλαιάς λεπτής σανίδος, μ' εσκωριασμένους σύρτας και μάνδαλα, σχεδόν λιποθυμούσα ήδη, έκυψε και ανέλαβε την μάχαιραν. Είτα εσύρθη μέχρι της γωνίας όπου ήτο μικρά τέμπλα, ήτοι σωρός εκ διπλωμένων σινδόνων, προσκέφαλων και στρωμών.

Έκρυψε την αιματωμένην μάχαιραν κάτωθεν όλου αυτού του σωρού των οθονίων, ετυλίχθη αυτή με παλαιόν, εμβλωμένον, αλλά καθαρόν πάπλωμα, κ' εκάθησεν απάνω εις τον χαμηλόν σωρόν, όστις εβυθίσθη ακόμη χαμηλότερα. Έφερε την αριστεράν χείρα εις την μασχάλην της, κ' επροσπάθει να σταματήσει το αίμα. Παραδόξως δεν είχε δειλιάσει όταν είχεν ιδεί το αίμα, αν και πρώτην φοράν της συνέβαινε το πάθημα. Το όλον της εφαινετο ως όνειρον. Μόνον έσφιγγε τους οδόντας και ηπόρει πώς δεν ησθάνετο ακόμη πόνον. Αλλά μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, ησθάνθη οξείαν αλγηδόνα.

Την ιδίαν στιγμήν, η θύρα εβυθίσθη προς τα έσω. Ο εις χωροφύλαξ εισεπήδησε μετά κρότου εις το πάτωμα.

Η Αμέρσα δεν ανεσήκωσε την κεφαλήν, έκυπτε και ήτο τυλιγμένη έως την μύτην εις το πάπλωμα.

- Πού είναι αυτός, ο σκιάς; έκραξεν απειλητικώς ο χωροφύλαξ.

Η Αμέρσα δεν απήντησεν.

Ο στρατιωτικός, όστις δεν είχεν αντιληφθεί ούτε την φυγήν του Μούρου, ούτε την ανατροπήν και πτώσιν του ιδίου συστρατιώτου του, ίσως διότι η στιγμή εκείνη συνέπεσεν ακριβώς με την παραβίασιν της θύρας, και ο εις κρότος έπνιγε και εβώβαινε τον άλλον, εξήτασεν όλον τον πρόδομον όπου ευρίσκετο η Αμέρσα, είτα μετέβη δρομαίως εις τον χειμερινόν θάλαμον, είτα εις τον θαλαμίσκον. Κανένα δεν εύρε. Μόνον η κλαβανή ήτον ανοικτή.

Μετά μίαν στιγμήν, ανήρχετο και ο δεύτερος ο μόσκηρός του.

- Το 'στριψε;

- Το 'δωκε απ' την καταρρήχωση χάμω...

- Και τον εχούιαξες;... Δεν τον επρόκαμες;

- Έφαγα κατραπακιά!... Α! μα φευγάλα... Εφτά μίλια την ώρα!...

- Αχ! έκαμεν ο πρώτος χωροφύλαξ, κάμπτων τον λικανόν της δεξιάς χειρός, και φέρων αυτόν εις το στόμα, ως διά να τον δαγκάσει,

μετά πείσματος βιαίου της κεφαλής. Μας πρέπει για να μας τα ξηλώσουνε.

Ο δεύτερος χωροφύλαξ, θέλων να κάμει τον αυστηρόν, απέτεινε τον λόγον προς την κόρην.

- Για πού το 'βαλε ο αδερφός σου, μωρή; της είπεν.

Η Αμέρσα δεν απήντησε. Πλην μέσα της με ακουσίαν ειρωνείαν ίσως θα επιθύρισε με όλον τον δεινόν πόνον και την αγωνίαν ην ησθάνετο· «Εσύ ξέρεις».

- Τι κάθεσαι αυτού, κορίτσι μου; είπεν ημερότερος ο πρώτος χωροφύλαξ. Μη σ' εκτύπησε τίποτα;

Η Αμέρσα ανένευσε.

- Τ' είχε και σε χάλευε;... Γύρευε να σε μαχαιρώσει;

- Γιατί φώναξες! προσέθηκεν ο δεύτερος.

Η Αμέρσα απήντησεν εις την ερώτησιν του πρώτου χωροφύλακος.

- Όχι!

- Αλήθεια, μη σ' εμαχαίρωσε; επέμενεν ο άνθρωπος.

Η Αμέρσα, με φυσικήν επιφώνησιν, είπεν·

- Ο αδελφός μου, θελά με μαχαιρώσει!

- Γιατί κάθεσ' αυτού, τι έχεις; Είσαι άρρωστη;

- Έχω θέρμη!

Η Αμέρσα δεν είχε συλλογισθεί ότι το πάτωμα, ή και η ψάθα, θα είχαν ίσως κηλιδωθεί με αίμα. Ήδη είχε δύσει ο ήλιος, και ήτο αμφιλύκη εντός της οικίας. Εκτός τούτου το μέρος όπου είχε πέσει η αιματωμένη μάχαιρα, ευρίσκετο την στιγμήν ταύτην εις την σκιάν, όπισθεν της μονοφύλλου θύρας, ανοικτής κατά τα δύο τρίτα, και φθανούσης μέχρι του τοίκου, ώστε οι δύο άνδρες δεν είδον τας κηλίδας τας ερυθράς.

- Γιατί είχες βάλει μία φωνή; επέμενεν ο πρώτος χωροφύλαξ.

- Είχα πόνον και ζάλη, είπεν η Αμέρσα.

Και την ιδίαν στιγμήν, ως διά να επικυρωθεί ο λόγος της, της ήλθε πράγματι λιποθυμία. Έκαμε ωχ! σφίγγουσα τους οδόντας κ' έκυψε κάτω. Οι δύο άνθρωποι της εξουσίας συγκινηθέντες, εκοιτάχθησαν, και ο πρώτος είπε·

- Μα, πού είν' η μάνα της;

Ως υπακούουσα εις την πρόσκλησιν ταύτην, έφθασε τρέχουσα η Φραγκογιαννού.

- Να εκείν' η γριά, που την τράβηξ' απ' τα μαλλιά ο γιός της, μέσ' το σοκάκι! είπεν ο δεύτερος χωροφύλαξ.

Είτα προσέθηκε·

- Δε μ' κρένεις, γερόντισσα, πού είν' ο γιόκας σου;

Η Φραγκογιαννού δεν απήντησε κ' έτρεξε πλησίαν της Αμέρσας. Ήτο επιτηδεία ιάτρισσα, και ήτο ικανή να περιποιηθεί την κόρην της.

Όλα ταύτα ήρχοντο συχνά εις την μνήμην της Αμέρσας, κ' επανήλθον ακόμη και κατά τας μακράς ώρας, της νυκτός, τας εσπερινάς και ορθρίας, οπότε αὐτὴ ἔχανε τον ὕπνον της εις τον οικίσκον, πλησίον της κοιμωμένης Κρινιώς, της μικρᾶς ἀδελφῆς, ἐνῶ ἡ μήτηρ των ἀπούσα κατά τας αὐτὸς ώρας ηγρύπνει ἐπὶ νύκτας τώρα, εις τον θάλαμον της λεχοῦς, εις την οικίαν της ἄλλης, της μεγάλης κόρης της, και ὅταν ἐπέστρεψεν εις τον οικίσκον μετὰ την νυκτερινὴν ἔξοδον, την ὁποίαν εἶχεν ἐπιχειρήσει, ὡς «ἀλαφροῖσκιωτη» που ἦτον, κατ' ἀκολουθίαν του ονείρου ἐκείνου, εἶδεν εις το ἀμυδρόν φως της κανδήλας, της καιούσης ἐμπρὸς εις την μικρὰν παλαιὰν και μαυρισμένην εἰκόνα της Παναγίας, εἶδεν ὅτι ἡ μικρὰ ἀδελφὴ της, το Κρινιώ, ἐκοιμάτο ἀκόμη, και δεν εφαινετο να εἶχε σεισθεῖ ἀπὸ την θέσιν της. Μόνον, ἅμα εἰσήλθεν ἡ Αμέρσα, ἡ Κρινιώ, ὡς να ἤκουσε τον μικρὸν θρουν ἀμυδρῶς μέσα εις τον ὕπνον της, ἐκινήθη ἡρεμα, ἐστέναξε, κ' ἐγύρισεν ἀπὸ το ἄλλο πλευρόν, χωρὶς ἄλλως να ἐξυπνήσῃ.

Ἀλαφροῖσκιωτη! τὼ ὄντι. Ἡ λέξις την ὁποίαν εἶχε προφέρει ἀρτίως ἡ μήτηρ της, της επανήλθε πράγματι εις τον νουν, την ὥραν καθ' ἣν, με το τρίτον λάλημα του πετεινοῦ, ἐπέστρεψεν εις την οικίαν, πλησίον της κοιμωμένης μικρᾶς ἀδελφῆς της. Ἀλλ' ἦτο ἄρα αὐτὴ πράγματι «ἀλαφροῖσκιωτη;» Αὐτὴ της ὁποίας τα ὄνειρα, αἱ πλάναι, και αἱ παρακρούσεις πολλάκις συνέβη να σημαίνωσιν, ἢ να δηλώσῃ τι, ἢ ν' ἀφίνωσι παράδοξον ἐντύπωσιν. Και αὐτὰ τα ψεύματά της, ὅσα ἔλεγεν, ἐγίνοντο ἀκούσῃαι ἀλήθειαι δι' αὐτήν. Ὅπως, φέρ' εἰπεῖν, ὅταν, μετὰ το μαχαίρωμα το ὁποῖον εἶχεν ὑποστεί ἀπὸ τον ἀδελφόν της, ἀπαντῶσα εις τας εταστικὰς ἐρωτήσεις του χωροφύλακος, ἔλεγεν: «Εἶχα πόνον και ζάλη!». Και συγχρόνως ἅμα τὼ λόγῳ αὐτῷ, της ἤρχετο ἀληθῆς λιποθυμία, ὡσεὶ ἀνωτέρα τις, δαιμονία θέλησις να ἤθελε να καλύψει το ψεῦδος της.

Ἡ Αμέρσα, κατεκλίθη ἐκ νέου πλησίον της ἀδελφῆς της και δεν ἐκοιμήθη. Αἱ ἀναμνήσεις ἐξηκολούθουν να της ἔρχονται ραγδαίαι, καίτοι ὀλιγότερον τυραννικαὶ και μελανόπτεροι ἢ ὅσον εις την μητέρα της. Και κατά τας μακράς ἐκείνος ώρας δεν ἔπαυσε ν' ἀναλογίζεται καθ' εαυτήν την τύχην του ἀδελφοῦ της, του Μούρου, ὅστις εὐρίσκετο τώρα εις το δεσμοτήριον της Χαλκίδος.

Κεφάλαιο Ε΄

Άμα απήλθεν η Αμέρσα, η Φραγκογιαννού, ζαρωμένη πλησίον της γωνίας μεταξύ της εστίας και του λίκνου, έχασεν εκ νέου τον ύπνον της, και ήρχισε να συνεχίζει τους πικρούς και πόρρω πλανωμένους διαλογισμούς της. Όταν λοιπόν εξενιτεύθησαν εις την Αμερικήν οι δύο μεγαλύτεροι υιοί, και η Δελχαρώ εμεγάλωσεν, ανάγκη ήτο αυτή η μήτηρ να φροντίσει διά την αποκατάστασιν της κόρης, καθότι ο γέρον, ο «Λογαριασμός», δεν διέπρεπεν επί δραστηριότητι. Λοιπόν ηξεύρει όλος ο κόσμος τι σημαίνει μία μήτηρ να είναι συγχρόνως και πατήρ διά τας κόρας της, και να μην είναι τουλάχιστον μήτε χήρα. Οφείλει η ίδια και να υπανδρεύσει και να προικίσει και προξενήτρια και πανδρολόγισσα να γίνει. Ως ανήρ οφείλει να δώση οικίαν, άμπελον, αγρόν, ελαιώνα, να δανεισθεί μετρητά, να τρέξει εις του συμβολαιογράφου, να υποθηκεύσει. Ως γυνή, πρέπει να κατασκευάσει ή να προμηθευθεί «προίκα», τουτέστι παράφερνα, ήτοι σινδόνας, χιτώνια κεντητά, μεταξωτάς εσθήτας με χρυσοϋφαντα ποδογύρια. Ως προξενήτρια πρέπει ν' ανιχνεύσει γαμβρόν, να τον κυνηγήσει, να τον αλιεύσει, να τον ζωγήσει. Και οποιόν γαμβρόν!

Ένα ωσάν τον Κωνσταντήν, όστις ερρογχάλιζε τώρα, πέραν του μεσοτοιχίου, εις τον πλαγινόν θαλαμίσκον, άνθρωπον σπανόν, «αϊσκιωτον», άγαρμπον. Και ο τοιούτος να έχει «καπρίτσια», απαιτήσεις, πείσματα· σήμεραν να ζητεί τούτο και αύριον εκείνο· την μίαν ημέραν να ζητεί τόσα, την άλλην περισσότερα· και συχνά «να τον βάζουν στα λόγια» άλλοι ιδιοτελείς ή φθονεροί, ν' ακούει εντεύθεν κ' εκείθεν διαβολάς, ραδιουργίας, «μαναφούκια» και να μη θέλει «να ταιριασθεί». Και να εγκαθίσταται μετά τον αρραβώνα στις πενθεράς το σπίτι, και να «σκαρώνει» έξαφνα «πρωιμάδι». Κι' όλον τον καιρόν «κότα-πίττα».

Κι αυτόν τον γαμβρόν, με μυρίους κόπους, με ανεκδιήγητα βάσανα, μόλις, μετά πολύν καιρόν, να τον πείθει τις να στεφανωθεί επιτέλους. Κ' η νύφη να καμαρώνει, φέρουσα στολισμόν πολυτελή, καρπόν πολλής νηστείας και οικονομίας, κ' η νύφη να μην έχει πλέον μέσην, διά ν' αναδεικνύεται το πάλαι λιγυρόν ανάστημά της.

Και τρεις μήνας μετά τον γάμον να γεννά κόρην - μετά τρία ακόμη έτη ένα υιόν - μετά δύο έτη πάλιν κόρην - αυτήν την νεογέννητον, χάριν της οποίας ηγρύπνει τώρα τόσας νύκτας η γηραιά μάμμη.

Και δι' όλ' αυτά τα θυγάτρια να μέλλει να υποφέρει η μήτηρ των τόσα - κι' άλλα τόσα - κι' άλλα τόσα, από όσα έχει υποφέρει η μάνα της δι' αυτήν.

Έμεινεν η καημένη, η ανδροκόρη, η Αμέρσα, ανύπανδρη, (ας έχει την ευχήν της). Είδε την γλύκα. Τω όντι φρόνιμη νέα. Τι θ' α-

πήλαυεν από τα βάσανα του κόσμου; Και ούτ' εζήλευε καν! Τι να ζηλέψει; Έβλεπε την μεγάλην αδελφήν της και την ελυπείτο - την εκαίετο.

Όσον διά την μικράν, την Κρινιώ, άμποτε κι' αυτήν ο Θεός να την φωτίσει! Όπως κι' αν έχει, η μάνα της δεν έχει σκοπόν - δεν βαστά πλέον, δεν αντέχει - να υποφέρει διά να την υπανδρεύσει και το πολλοστημόριον όσων διά την μεγάλην αδελφήν της υπέφερεν. Αλλά σας ερωτώ, έπρεπε πράγματι να γεννώνται τόσα κοράσια; Και αν γεννώνται, αξίζει τον κόπον ν' ανατρέφονται; Δεν είναι, έλεγεν η Φραγκογιαννού, «Δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος»; Καλύτερα «να μη σώνουν να πάνε παραπάνω». «Σα σ' ακούω, γειτόνισσα!»

Μεγάλην και ιεράν ανακούφισιν ησθάνετο η πολυπαθής γυνή, όταν συνέβαινε, μετά της μικράς πομπής του ιερέως, προπορευομένου του Σταυρού, ν' ακολουθεί βαστάζουσα εις τας χείρας της η ίδια, ως φιλεύσπλαγκνος και συμπονετική οπού ήτον, το εν είδει λίκνου μικρόν φέρετρον. Προέπεμπε το θυγάτριον μιας γειτόνισσας, ή μακρυνής συγγενούς, μέχρι του τάφου. Δεν ημπορούσε να καταλαμβάνει τι εμυρμύριζεν ο ιερεύς, μασσών τας λέξεις με τους οδόντας του. «Ουδέν εστί πατρός συμπαθέστερον, ουδέν εστί μητρός αθλιότερον... Πολλάκις γάρ του μνήματος έμπροσθεν τους μαστούς συγκροτούσι και λέγουσιν· Ω υιέ μου και τέκνον γλυκύτατον, ουκ ακούεις μητρός σου τι φθέγγεται; Ιδού και η γαστήρ η βαστάσασά σε. Ίνα τι ου λαλεις ως ελάλεις ημίν. Αλληλουία!» Και πάλιν· «Ω τέκνον, τίς ποτέ μη θρηνήσει βλέπων σου το εμφανές, πρόσωπον ευμάραντον, το πριν ως ρόδον τερπνόν!»

Αλλά μεγάλως ευφραίνεται όταν η μικρά πομπή, μετά δέκα λεπτών της ώρας δρόμον, έφθανεν εις τα «Μνημούρια». Ωραία έξοχη, παντοτινή άνοιξις, θάλλουσα βλάστη, αγριολούλουδα, εμύριζε κήπος. Ιδού ο περίβολος των νεκρών! Ω! ο Παράδεισος, απ' αυτόν τον κόσμον ήδη, ήνοιγε τας πύλας διά να δεχθεί το μικρόν άκακον πλάσμα, το οποίον ητυύχησε να λυτρώσει τους γονείς του από τόσα βάσανα. Χαρείτε, αγγελούδια που πετάτε γύρω-τριγύρω με τα φτερά σας, τα χρυσόλευκα, και σεις, ψυχαί των Αγίων, υποδεχτείτε το!

Όταν επέστρεφεν εις την νεκρώσιμον οικίαν η γραιία Χαδούλα, διά να παρευρεθεί την εσπέραν εις την παρηγοριάν, - παρηγοριάν καμίαν δεν εύρισκε να είπη, μόνον ήτο χαρωπή όλη κ' εμακάριζε το αθών βρέφος και τους γονείς του. Και η λύπη, ήτο χαρά, και η θανή ήτο ζωή, και όλα ήσαν άλλα εξ άλλων.

Α! ιδού... Κανέν πράγμα δεν είναι ακριβώς ό,τι φαίνεται, αλλά παν άλλο - μάλλον το εναντίον.

Αφού η λύπη είναι χαρά, και ο θάνατος είναι ζωή και ανάστασις, τότε και η συμφορά ευτυχία είναι και η νόσος υγεία. Άρα όλαι αι μάστιγες εκείναι, αι κατά το φαινόμενον τόσον άσχημοι, όσαι θερίζουν τα άωρα βρέφη, η ευλογιά κ' η οστρακιά κ' η διφθερίτις και άλλαι νόσοι, δεν είναι μάλλον ευτυχήματα, δεν είναι θωπεύματα

και πλήγματα των πτερών των μικρών αγγέλων, οίτινες χαίρουν εις τους ουρανοὺς ὅταν υποδέχονται τὰς ψυχὰς των νηπίων; Και ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐν τῇ τυφλώσει μας, νομίζομεν τὰυτὰ ὡς δυστυχήματα, ὡς πληγὰς, ὡς κακὸν πρᾶγμα.

Και χάνουν τον νουν τὼν οἱ ταλαίπωροι γονεῖς, και πληρώνουν τόσοσ ἀκριβὰ τους ἡμιαγύρτας ιατροὺς και τὰ τριωβολιμαῖα φάρμακα, διὰ να σώσουν το παιδί τους. Δεν υποπτεύονται ὅτι, ὅταν νομίζουν ὅτι «σώζουν», τότε πρᾶγματι «χάνουν» το τεκνίον. Και ὁ Χριστός εἶπεν, ὅπως εἶχεν ἀκούσει ἡ Φραγκογιαννοῦ να τῆς ἐξηγεί ὁ πνευματικός τῆς, ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν ψυχὴν του, θα τὴν χάσει, κ' ὅποιος μισεῖ τὴν ψυχὴν του, εἰς ζωὴν αἰώνιον θα τὴν φυλάξει.

Δεν ἔπρεπε τῷ ὄντι, ἀν δεν ἦσαν τυφλοὶ οἱ ἄνθρωποι, να βοηθοῦν τὴν μάστιγα, τὴν διὰ πτερών Ἀγγέλων πλήττουσαν, ἀντί να ζητοῦν να τὴν ἐξορκίσουν; Ἀλλ' ἰδοῦ, τ' Ἀγγελούδια δεν μεροληπτοῦν οὔτε χαρίζονται, και παίρνουν ἀδιακρίτως εἰς τον Παράδεισον ἀγόρια και κοράσια. Περισσότερα μάλιστα ἀγόρια - πόσα καδευμένα και μοναχογέννητα! - ἀποθνήσκουν ἄωρα. Τὰ κορίτσια εἰν' ἐφτάψυχα, ἐφρόνει ἡ γραία. Δυσκόλως ἀρρωστοῦν, και σπανίως ἀποθνήσκουν. Δεν ἔπρεπεν ἡμεῖς ὡς καλοὶ χριστιανοί, να βοηθῶμεν το ἔργον των Ἀγγέλων; Ὡ, πόσα ἀγόρια, και ἀρχοντόπουλα μάλιστα, ἀρπάζονται ἄωρα. Ἀκόμη και τ' ἀρχοντοκόριτσα ευκολώτερον ἀποθνήσκουν - ἀν και τόσοσ σπάνια μεταξύ του φύλου - παρ' ὅσον τὰ ἀπειράριθμα θηλυκὰ τῆς φτωχολογίας. Τὰ κορίτσια τῆς τάξεως ταύτης εἶναι τὰ μόνα ἐφτάψυχα! Φαίνονται ὡς να πληθύνονται ἐπίτηδες, διὰ να κολλάζουν τους γονεῖς των, ἀπ' αὐτὸν τον κόσμον ἤδη. Ἀ! ὅσον το συλλογίζεται κανεῖς, «ψηλώνει ὁ νους του!»

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἀρχισε το θυγάτριον να βήχει και να κλαυθμηρίζει. Ἡ γραία, ἀφοῦ εἶχε συλλογισθεῖ ὅλα τ' ἀνωτέρω, ὅσον και ἀν εἶχεν ἐξαφθεῖ ἀπὸ τὰ κύματα των ἀναμνήσεων, ἠσθάνθη ἀίφνης ζάλην, ἀπὸ τον σάλον οἰονεῖ και τὴν ναυτίαν τῆς ζωῆς τῆς, και ἀρχισε να ναρκώνεται, κ' ἐνύσταζεν ἀκρατήτως.

Το μικρὸν κοράσιον ἐβῆχε κ' ἐκλαιε κ' ἐθορύβει «ὡς να ἦτον μεγάλος ἄνθρωπος». Ἡ μάμμη του ἐσκήρτησεν, ἐστράφη, κ' ἔχανε πάλιν τον ὕπνον τῆς.

Ἡ λεχώνα ἐκοιμάτο βαθέως, και οὔτε ἤκουσε τον βήχα και τὰ κλαύματα.

Ἡ γραία ἤνοιξε βλοσυρὰ ὄμματα, κ' ἔκαμε χειρονομίαν ἀνυπομονησίας και ἀπειλῆς. - Ἐ! θα σκάσης; εἶπε.

Τῆς Φραγκογιαννοῦς ἀρχισε πρᾶγματι «να ψηλώνει ὁ νους τῆς». Εἶχε «παραλογίσει» ἐπὶ τέλους. Ἐπόμενον ἦτο, διότι εἶχεν ἐξαρθεῖ εἰς ἀνώτερα ζητήματα. Ἐκλινεν ἐπὶ του λίκνου. Ἐχωσε τους δύο μακροὺς, σκληροὺς δακτύλους μέσα εἰς το στόμα του μικροῦ, διὰ να «το σκάσει».

Ήξευρεν ότι δεν ήτο τόσοσ συνήθεια «να σκάζουν» τα πολύ μικρά παιδιά. Αλλ' είχε «παραλογίσει» πλέον. Δεν ενόει καλά τι έκαμνε, και δεν ωμολόγει εις εαυτήν τι ήθελε να κάμει.

Και παρέτεινε το σκάσιμον επί μακρόν είτα εξάγουσα τους δακτύλους της από το μικρόν στόμα του οποίου είχε κοπή η αναπνοή, έδραξεν έξωθεν τον λαιμόν του βρέφους, και τον έσφιγξεν επ' ολίγα δευτερόλεπτα.

Αυτό ήτον όλον.

Η Φραγκογιαννού δεν είχεν ενθυμηθεί την στιγμήν εκείνην το όνειρον της Αμέρσας, το οποίον αύτη ελθούσα προ μιας ώρας, μεταξύ του δευτέρου και του τρίτου λαλήματος του πετεινού, είχε διηγηθεί εις την μητέρα της!

Είχε «ψηλώσει» ο νους της!

Κεφάλαιο ΣΤ'

Αφού η Αμέρσα είχε χάσει τον ύπνον της, μετά την επάνοδον εκ της οικίας της λεχώνας και είχε πλαγιάσει πάλιν, χωρίς να κοιμηθεί, εις το πλάγι της μικράς αδελφής της, επί μακρόν εξηκολούθησε να σκέπτεται και πάλιν τον αδελφόν της, τον δυστυχή και ένοχον εκείνον. Έκτοτε μετά το πήδημα από της κλαβανής και την απόδρασίν του, δεν τον είχεν ιδεί πλέον. Οι χωροφύλακες τον κατέζήτην επί ημέρας, αλλ ουδαμού τον εύρον.

Ευθύς τότε μετά τας ερωτήσεις των χωροφυλάκων, εις τας οποίας απήντησεν όπως απήντησεν η Αμέρσα, άμα έφθασεν η μήτηρ εις την οικίαν, ηύρε την κόρην τυλιγμένην εις το πάπλωμα, κάτω νεύουσαν, και πολύ χλωμήν εκ της λιποθυμίας την οποίαν είχε φέρει η ροή του αίματος.

Εις την ερώτησιν του ενός χωροφύλακας, εκείνου τον οποίον είχεν ανατρέψει φεύγων ο Μούρος, «γερόντισσα πού είναι ο γιόκας σου», δεν είχεν απαντήσει η Φραγκογιαννού. Αλλ' ο άλλος, όστις εφαινετο ανθρωπινότερος, με ήρεμον τόνον είπε·

- Κοίταξε, κυρά, τι έχ' η κόρη σου. Μας λέει πως είναι άρρωστη.

- Άρρωστη είναι! πώς να μην είναι! απήντησε μεθ' ετοιμότητας η Φραγκογιαννού. Επήρε φρίξη απ' τα καμώματα εκείνου του προκομμένου του γιού μου... Κοιτάξτε, παιδιά!... ανίσως τον πιάσετε, να μην τον τυραγήσετε πολύ...

- Τον είδες πουθενά να τρέχει; Κατά πού έκαμε;

- Τον είδ' απ' αλάργα... Έκαμε κατά τα Πηγάδια, πέρα στ' Αλώνια.

Η Φραγκογιαννού εψεύδετο διπλά. Δεν είχεν ιδεί τον Μούρον, αλλ' ήτο βεβαία ότι αυτός θα ετράπη κατά την διεύθυνσιν την αντίθετον ης αυτή έλεγε, κατά τα Κοτρώνια, άνωθεν της οικίας, προς ανατολάς, εκεί όπου ήτον μαθημένος απ' τα μικρά του χρόνια να κυνηγά τις κουκουβάγιες.

Οι δύο άνδρες απήλθαν δρομαίοι. Ο εις φεύγων έρριψε τελευταίαν φιλύποπτον βλέμμα οπίσω διά της ημιανοικτής θύρας.

Η Χαδούλα έκλεισε την θύραν. Συγχρόνως δε ήνοιξε το παράθυρον.

- Μ' εμαχαίρωσε, μάνα! εστέναξε μετά πόνων η Αμέρσα, αισθανθείσα το ρεύμα του αέρος, το εισρεύσαν διά του ανοιχθέντος παραθύρου πλησίον της, και συνελθούσα εκ της λιποθυμίας. Συγχρόνως δε απέρριψε το πάπλωμα, κ' εφάνη αιματωμένη η φανέλα την οποίαν εφόρει έξωθι του υποκαμίσου.

- Ω! αχ! ο φονιάς!... ο Θεός κ' η γης να τον εύρει! κατηράσθη ιδούσα το αίμα η μάνα της.

Και άρχισε να ψαύει την κόρην, και να ζητεί να σταματήσει το αίμα, και να επιδέσει την πληγήν. Αφήρεσε την φανέλαν, εξέσυρε

την χειρίδα του υποκαμίσου, κ' εφάνη ο δεξιός βραχίων της Αμέρσας, ισχνός και ύπωχρος αλλά καλοδεμένος και νευρώδης.

Το τραύμα ήτο μάλλον επιπόλαιον, αλλ' ουχ ήττον το αίμα έρρεεν. Η Χαδούλα μετεχειρίσθη ό,τι ίσχειμον εγνώριζεν, ίσως τον «αίμοστάτην» αν είχε, κ' επέδεσε την πληγήν, Μετ' ολίγον έπαυσε το αίμα.

Η Αμέρσα είχεν αδυνατήσει οπωσούν, αλλά ήτο ισχυρά, θαρραλέα, και δεν εφοβείτο. Πράγματι μετ' ολίγας ημέρας, χάρις εις τας φροντίδας της μητρός της, επουλώθη το τραύμα.

Η Φραγκογιαννού ποτέ δεν θα εκάλει τον ιατρόν. Δεν ήθελε να γνωσθεί ότι ο υιός της είχε μαχαιρώσει την αδελφήν του. Εις όλας τας καλοθελητριάς, μεταξύ των γειτονισσών, όσαι την ηρώτων, πότε μετά προσποιητής αγανακτήσεως, πότε μετά γέλωτος βεβιασμένου, διέψευσεν ότι ο Μούρος είχε τραυματίσει την κόρην της. Ενδιεφέρετο προ πάντων να μάθει αν ο Μιχάλης θα εγλύτωνεν από τας χείρας των χωροφυλάκων, και ας επήγαιεν εις το έλεος του Θεού!

Τω όντι μετ' ολίγας ημέρας εβεβαιώθη ότι ο υιός της εμβαρκάρησε κρυφά την νύκτα, με έν πλοίον, ως ναύτης, κ' έφυγεν από την νήσον. Ο γραμματεύς του Λιμεναρχείου ήτον βολικός και καλοπροαίρετος άνθρωπος, και δεν εδίστασε να τον ναυτολογήσει. Ήτο δε τότε ο Μούρος σχεδόν εικοσαετής, η δε Αμέρσα ήτο μόλις δεκαεπτά ετών.

Παρήλθε χρόνος εωσότου η οικογένεια λάβει ειδήσεις περί του φυγάδος. Τέλος μετά έτος και πλέον, ηκούσθη μία αόριστος φήμη, ότι ο Μώρος διέπραξε φόνον εντός του πλοίου, με το οποίον αρμένιζε. Αι αδελφαί του, όταν το ήκουσαν, εις τον κόσμον είπαν ότι δεν ηξεύρουν τίποτε, και ολοψύχως ηύχοντο να ήτο ψευδής η φήμη. Αλλ' η μήτηρ ενδομύχως επίστευεν εις το αληθές της ειδήσεως.

Ολίγας ημέρας ύστερον, έλαβον επιστολήν φέρουσαν την ταχυδρομικήν σφραγίδα Χαλκίδος. Ο Μώρος έγγραφεν από των ειρκτών της πόλεως εκείνης. Κατά σχήμα πρωθύστερον, εξειτραγώδει εν πρώτοις τα βάσανά του και τα πάθη του εις τα μπουδρούμια του Βενετικού φρουρίου. Είτα, μετά συντριβής καρδιάς, αλλά με διαφορουμένας φράσεις και οιονεί μεταξύ των γραμμών, εξωμολογείτο ότι ίσως να εφόνευσε πράγματι τον άνθρωπον, τον γέρο-Πορταΐτην, τον λοσπρόμον του πλοίου, αλλά χωρίς καλά να το εννοήσει, και χωρίς να θέλει. (Πράγματι, δεν θα ήθελε να τον είχε φονεύσει). Ο εχθρός τον έβαλεν, αυτός δεν έπταιε τίποτε, το φονικό έγινε στον καυγάν επάνω. Αυτός είχεν ευρεθεί «εις βρασμόν ψυχής». Απεδείχθη μάλιστα ότι η μάχαιρα ήτον «του παθών». Ίσως να είχεν αποσπάσει, αλλά δεν ενθυμείτο πώς, την μάχαιραν από την μέσην του θύματος. Αυτός επίστευεν ότι του την είχεν αρπάσει μάλλον από την χείρα.

Είτα και πάλιν επανήρχετο εις τα βάσανά του, όσα υπέφερε δύο μήνας τώρα, εις τας φυλακάς. Ακολουθώς επεκαλείτο την φιλοσοργίαν της μητρός του, και την εξόρκιζε «να σηκωθεί, - το δίχως

άλλο - να πάει να βρει την Πορταϊτηνα», την χήραν του φονευθέντος, και την θυγατέρα του, και να τας παρακάλεσει μετά δακρύων, «να κάμει νόμο-τρόπο», να τας καταφέρει όπως αι ίδιοι ζητήσουν την αθώωσιν του φονέως!

«Να σηκωθείς, μάνα, να μπαρκάρεις, να πας πέρα, στην Πλατίνα, να την περικαλέσεις, την Πορταϊτηνα, ως καθώς και την κόρη της, την Καρίκλεια, να της καταφέρεις να ζητήσουν να βγω αθώος, κ' εγώ να γίνω παιδί τους, να πάρω και την Καρίκλεια γυναίκα μου, χωρίς προίκα, και να ζήσουμε καλά κ' αγαπημένα όλοι μας... Και να ιδούν πως εγώ θα την αγαπώ, την Καρίκλεια, και πως θα την έχω την πεθερά μου, να δουλεύω σα σκλάβος να της ζωοθρέφω, με πολλά καλά, γιατί εγώ είμαι άξιος και μπορώ να βγάλω λεπτά...» Περαιίνων ο φονεύς, επανήρχετο εκ τρίτου εις τα βάσανά του, και υπέσχετο ότι, άμα εξέλθει των φυλακών, θα φέρει πολλά ωραία πράγματα και στολίδια, διά να προικίσει τας δύο αδελφάς του, ακόμη και κούκλες και παιγνίδια διά τα μικρά κοράσια της μεγάλης αδελφής του, της Δελχαρώς.

Λοιπόν δεν είναι παράδοξον αν η Φραγκογιαννού δεν edίστασεν. Εχρεώθη ολίγα χρήματα, δούσα ενέχυρον ό,τι ασημικόν είχε, κ' embarκάρησε, κ' επέρασε πέρα εις την αντικρυνήν νήσον, εις το χωρίον Πλατάναν, κ' επήγε να εύρη την Πορταϊταιναν. Αλλά παράδοξον είναι ό,τι, με την ευγλωττίαν της την περιπαθή, με την στωμυλίαν της την γυναικείαν, με τα χίλια ψεύματα όσα ήξευρεν-ήτο δε τότε η Φραγκογιαννού 55 ετών, αλλ' ακμαία γυνή και με ζωηρούς χαρακτήρας - κατόρθωσε να πείσει την γραίαν, την χήραν του φονευθέντος (σημειώσατε ότι η μήτηρ και η κόρη έδωκαν και ξενίαν ακόμη εις την μητέρα του φονέως) να την πείσει, λέγω, καταβάλλουσα τα έξοδα του ταξιδίου αυτή, ν' απέλθωσιν ομού εις την Χαλκίδα, με σκοπόν να ενεργήσωσιν από κοινού πλησίον της Εισαγγελίας, του Δικαστηρίου και των ενόρκων υπέρ της απαλλαγής ή της αθώωσεως του υποδίκου. Όσον αφορά την κόρην, «την Καρίκλειαν», αυτή edήλωσεν ότι εκδίκησιν δεν επιζητεί, επειδή «ο πατέρας της δεν έρχεται πίσω», μόνον ποτέ δεν θα θελήσει τον φονέα ως άνδρα της· προτιμά να μένη ανύπανδρη εις τον αιώνα.

Επήγαν ομού, αι δύο γραίαι, κ' έμειναν εις Χαλκίδα τρεις μήνας, κατοικούσαι εις τρώγλην, εις ένα τουρκόσπιστον - κοντά εις τα Εβραϊκά, παρά την Άνω Πύλην του φρουρίου. Και καθημερινώς η Χαδούλα επήγαινε εις τας ειρκτάς, τας πρωινάς ώρας, κατά την έξοδον των φυλακισμένων, συνοδευομένη συνήθως από την Πορταϊταιναν, ήτις όμως εκάθητο αντικρύ της ειρκτής κ' επερίμενε, μη θέλουσα να ιδει κατά πρόσωπον τον φονέα. Διερχόμενοι έξω από τον μέγαν και άκομψον παλαιόν ναόν της Αγίας Παρασκευής, έκαμναν τον σταυρόν των, και η μήτηρ έφερεν εις τον υπόδικον σιμίθια και σύκα και σαρδέλες, και καπνόν διά την πίπαν του. Και μέσα εις την βαθειάν τσέπην του φουστανιού της, κρυφά, είχε χω-

μένην μικράν φιαλίδα με ρώμι ή ρακί, προς παρηγορίαν του φυλακισμένου.

Αλλά δις ή τρις της εβδομάδος διά της Άνω Πύλης του φρουρίου εξήρχοντο κ' έβλεπαν κρεμάμενα εκεί, εις τον σκοτεινόν πυλώνα, την κνήμην του «Έλληνας γίγαντος», και το «τσαρούχι του», τεραστίου μεγέθους, επιφυλαττόμεναι, όταν θα επανέκαμπτον με το κάλόν εις την πατρίδα, να διηγώνται κ' αι δύο το πράγμα εις τα εγγόνια των. Είτα διηυθύνοντο κατά την συνοικίαν Σουβάλαν, ή κατά τον Άγιον Δημήτριον, κ' επεσκέπτοντο τον Εισαγγελέα, όστις διά του γραφέως του τας απεδίωκε, και τους δικαστάς, όιτινες ενίοτε κατεδέχοντο να γελώσι μαζί των.

Τέλος όταν ωρίσθη η δίκη, εξήτησαν να πλησιάσουν τους ενόρκους, όιτινες είχαν έλθει, άλλοι φουστανελλάδες, από τα ορεινά κωρία, άλλοι βρακάδες, από τας νήσους και τα παραθαλάσσια. Η Φραγκογιαννού υπέσχετο χιλίων λογιών δώρα εις όλους, και θα ήτον ικανή να τα δώση, αν είχε μοσχάτα κρασιά, ωραία, λάδια «κεχριμπάρι», αστακουρές, παστά κεφαλόπουλα, αυγοτάραχα, ξεροχτάποδα, εκλεκτά σύκα και παν ό,τι ηδύνατο να παράγει η νήσος της.

Εις ένα των ενόρκων, άνθρωπον κίτρινον και βήχοντα, όστις εφαινετο να πάσχει, υπεσχέθη αυτή να τον ιατρεύσει, μ' ένα μαντζούνι που ήξευρεν. Όλ' αυτά δεν ίσχυσαν, και ο φονεύς κατεδικάσθη εις εικοσαετή δεσμά. Εναυάγησαν όλα τα σχέδια, ως και αυτή η συμπεθεριά μεταξύ της μητρός του φονέως και της χήρας του θύματος.

Τώρα ανάγκη ήτο να επιστρέψωσιν εις την πατρίδα, αλλά τα ολίγα χρήματά των είχαν εξαντληθεί, και όσα είχαν κομίσει μεθ' εαυτών και όσα είχε στείλει εν τω μεταξύ η Αμέρσα ξενοδουλεύουσα και υφαίνουσα εις την πατρίδα. Αφού η Φραγκογιαννού μάτην παρεκάλεσεν όσα πλοία έβλεπεν ετοιμαζόμενα να πλεύσωσι προς τον Μαλιακόν κόλπον ή προς την Ιστιαιάν, να παραλάβωσι τουλάχιστον την Πορταϊταιναν, ως γεροντοτέραν και ασθενεστέραν - αυτή διά τον εαυτόν της είχε το σχέδιόν της - όταν είδεν ότι οι διάφοροι κυβερνήται απήτουν όχι μόνον τον ναύλον, αλλά να έχει και τρόφιμα η επιβάτις, και αν την αφήναν εις την Στυλίδα ή τους Ωρεούς, ας κάμει καλά να εύρη πλοίον διά την πατρίδα της - εξεμυστηρεύθη το σχέδιόν της εις την Πορταϊταιναν.

-Εγώ, είπεν, είμαι ικανή να πάω στεριά, με τα ποδάρια μου, αποδώ ως την Αγίαν Άννα-λένε πως είναι δύο μέρες δρόμος-κ' εκεί θα βρούμε το ταχύπλο, το δικό μας που θα μας γνωρίσει ο καπετάν Πετσερέλος, ο ταχυδρόμος, και θα μας πάρει. Τα έξοδά μου στο δρόμο θα τα οικονομήσω μαζεύοντας βότανα, χορτάρια, κι' αγριολάχανα, κι' όποια χριστιανή βρω κ' έχει το παιδί της άρρωστο, ή τον άνδρα της, θα της κάμω ψευτογιατρικά να βοηθήσω τον άνθρωπό της, να την υποχρεώσω... Μπορείς εσύ; Βαστούν τα κότσια σου;

- Τι θα κάμω; μπορώ, δεν μπορώ, απήντησεν η Πορταΐταινα. Καλύτερα να πάμε συντροφιά, όπως ήρθαμε.

Κ' εξεκίνησαν. Η Χαδούλα έκαμεν όπως είπε, μόνον πως αργοπόρησαν περισσότερο εις τον δρόμον, ένεκα της βραδυποδίας της Πορταΐταινας. Κ' επέτυχε μάλιστα υπέρ τας ελπίδας της. Όταν μετά μίαν εβδομάδα, έφθασεν εις την πατρίδα, είχε και περίσσευμα από την επιχείρησιν. Έφερεν εις την οικίαν της, εξ όσων της έδιδον δι' αμοιβήν των εκδουλεύσεών της, ένα σάκκον με σίτον, ως μίαν οκάν τυρίου, δύο όρνιθας, ένα μάλλινο χράμι, το οποίον της εκάρισαν, και ολίγας δραχμάς μετρητά. Εκ τούτων επλήρωσε γενναιοφρόνως και τον ναύλον της Πορταΐταινας, διά να υπάγει κι' αυτή εις την εστίαν της.

Όλα ταύτα τα ενθυμείτο καλώς η Αμέρσα, επειδή η μάνα της δεν είχε παύσει να τα διηγείται έκτοτε. Τώρα είχαν παρέλθει δώδεκα έτη, ο αδελφός της, ευρίσκετο ακόμη εις τας φυλακάς, ο πατήρ της προ πολλού είχεν αποθάνει, ο Στάθαρος κι' ο Γιαλής δεν επανήλθαν ποτέ από την Αμερικήν, ο μικρός ο Γιωργάκης κ' εκείνος είχε πάρει μεγάλα πέλαγα, η Κρινιώ κι' αυτή είχε μεγαλώσει, η Δελχαρώ είχε γεννήσει και πάλιν κόρην, κι' αυτή, η Αμέρσα, είχε μείνει γεροντοκόρη.

Κεφάλαιο Ζ'

Άκρα σιγή και ησυχία επεκράτησεν εντός του σκοτεινού θαλάμου, μετά τον τελευταίον βήχα και τον κλαυθμηρισμόν του θυγατρίου, τα οποία τόσον αποτόμως διεκόπησαν. Η Φραγκογιαννού είχε κύψει το πρόσωπόν της, και είχε στηρίξει με τας δύο χείρας το μέτωπον, και είχε παύσει να σκέπτεται. Της εφαινετο ότι δεν ἔζη πλέον. Ούτε η πνοή της ηκούετο. Πας θόρυβος είχε παύσει. Ούτε φλοξ ἔβρεμεν εις την εστίαν, ούτε βόμβος ηκούετο, και το ημίκαυστον φυτόλιον του λίκνου ἔφεγγε θλιβερῶς. Η μικρά κανδήλα προ πολλού είχε σβήσει εις το εικονοστάσιον, και αι μορφαί των αγίων δεν εφαινοντο πλέον.

Αίφνης η λεχώνα εξύπνησε μετά τιναγμού, εν μέσω της άκρας ηρεμίας.

- Τ' είναι, μάνα; είπε.

Η μήτηρ της βλοσυρά, και ως εν φρεναπάτη την εκοίταξεν εις το φως του λυχναρίου.

- Τ' είναι! είπε, τίποτα. Ξύπνησες;

- Μου φάνηκε πως κάτι είπες... πως μ' εφώναξες, μέσ' τον ύπνο μου.

- Εγώ; ...όχι. Τ' αυτιά σου κάμανε.

- Τι ώρα να είναι, μάνα;

- Τι ώρα; ξέρω 'γώ;... Τόσες φορές λάλησε και ξαναλάλησε τ' ορνίθι.

- Και συ δεν κοιμήθης, μάνα;

- Εχώρτασα τον ύπνο καλά... Τρύπησε το πλευρό μου, είπε η Φραγκογιαννού, ήτις δεν είχε κλείσει όμμα. Όπου είναι θα φέξη.

Η λεχώνα εχασμήθη, κ' ἔκαμε το σημείον ταυ σταυρού επί του στόματος. Συγχρόνως δε ὑψωσε το βλέμμα προς το μικρόν εικονοστάσιον, το οποίον αντίκρυζεν.

- Έχει σβήσει το κανδήλι, μάνα· δεν το άναβες;

- Δεν το αγροίκησα, θυγατέρα, είπε η γραία· κοιμώμουν βαθειά.

- Και το παιδί κοιμάται, βλέπω, ήσυχα. Πώς τώπαθε;

- Ησύχασε κι' αυτό τώρα πλια, είπε η γραία.

- Κ' εμένα μου πονεί το βυζί μου, είπε η λεχώ· άρχισε να κατεβάξει πολύ τώρα. Ήθελα να ήτον ξυπνητό να το βύζαινα.

- Ε! τι να γίνει... Θα βρούμε κανένα παιδί, είπε η γραία.

- Τι λες, μάνα;

Η γραία δεν απήνησεν. Ήθελε κάτι να ειπη. Δεν ήξευρε τι να ειπη.

- Δεν κάνεις τον κόπο ν' ανάψεις το κανδήλι, μάνα;

- Αν θέλεις, σηκώσου συ κι' άναψέ το· δεν έχω χέρια...

- Πώς!

- Πιάστηκε πλια το χεράκι μου.

- Τι λες; 'Σε καλό σου, μάνα· εγώ, που δεν έχω πάρει ευχή, κάνει ν' ανάψω το κανδήλι;

Την στιγμήν εκείνην, καθώς είπε «πιάστηκε το χεράκι μου», επανήλθε πρώτην φοράν εις τον νουν της γραίας το όνειρον της Αμέρσας.

Δεν ηδυνήθη να κρατηθεί, και έπνιξεν εις τα στήθη της βαθύν λυγμόν.

- Τι έχεις, μάνα;

Και η λεχώ επήδησε κάτω από την χαμηλήν κλίνην.

- Δεν είναι καλά, το παιδί;

Φωναί και σπαραγμός και κλαύματα ηκούσθησαν. Η μήτηρ εύρισκε το θυγάτριόν της νεκρόν εντός του λίκνου.

Από τον θόρυβον, εξύπνησεν εις το διπλανόν χώρισμα ο Κωνσταντής, όστις είχε χορτάσει καλά τον ύπνον.

- Τι είναι; έκραξε τρίβων τους οφθαλμούς.

Εχασμήθη, ετανύσθη, ετινάχθη, κ' έτρεξεν εις την θύραν του θαλάμου.

-Βρε! τι κάνετε σεις;... Θα σηκώσετε τον κόσμο στο ποδάρι... Μήγαρις μας αφήνετε, μπάρεμ, να πάρουμ' ένα ύπνο απ' τις φωνές σας;

Κανείς δεν απήντησεν εις τας διαμαρτυρίας του Κωνσταντή.

Η σύζυγός του έκυπτε, πνίγουσα τους λυγμούς της, επί του λίκνου. Η πενθερά του εκάθητο συνάπτουσα τας χείρας, αινιγματώδης, σφιγγουσα τους οδόντας, με απλανές το βλέμμα. Μετά τον πρώτον ακούσιον λυγμόν της, δεν είχεν εκβάλει πλέον άλλην φωνήν.

- Τι!... πέθανε το παιδί;... Βρε!... έκαμεν ο Κωνσταντής, μείνας με ανοικτόν το στόμα.

Είτα προσέθηκε·

- Για ταύτο έβλεπα κάτι ανάποδα όνειρα, ζάβαλε!...

Η Δελχαρώ, ανακύψασα προς στιγμήν από του λίκνου, συνέχουσα τους λυγμούς της, είπε·

- Μάνα, δεν θα φέρεις τα ρουχάκια του, να τ' αλλάξουμε;... Πού είν' η Αμέρσα;

Η Φραγκογιαννού δεν απήντησε.

- Πού είναι η Αμέρσα, μάνα; επανέλαβε, ψαύσασα τον αγκώνα της μητρός της η Δελχαρώ.

Η Φραγκογιαννού ανετινάχθη ως να την έθιξεν άκανθα ή κέντρον νάρκης.

- Η Αμέρσα, πού είναι; στο σπίτι μας!... απήντησε.

-Δεν είχεν έρθει 'δω η Αμέρσα; Μου φάνηκε πως άκουσα τη φωνή της μέσ' τον ύπνο μου, είπεν η λεχώνα.

- Ας πάει να την φωνάξει, είπεν η γραία, νεύουσα με τον κανθόν του όμματος προς τον γαμβρόν της.

- Κωσταντή, πας να φώναξεις την Αμέρσα; είπεν η λεχώ προς τον σύζυγόν της.

- Πάω. Ακούς, λέει!... Ωχ! κρίμα, ζάβαλε! Καλά που το βαφτίσαμε κι' όλας.

Ο Νταντής έκυψεν εις το πάτωμα του μικρού προδόμου εις το σκότος, ψηλαφών να εύρει τα παλιοπάπουτσά του να τα φορέσει. Έκαμνε μικρόν θόρυβον, κρούων διαφορά ζεύγη παλαιών τσοκάρων προς άλλα και επί των σανίδων του πατώματος.

- Πού είναι τα παλιοκατσάρια μου; είπε.

Τέλος εφόρεσεν έν ζεύγος πατημένων γυναικείων εμβάδων, τας οποίας εύρε, και αίτινες εκάλυπτον μόνον τους δακτύλους των ποδών και μέρος του ταρσού, αφήνουσαι έξω όλην την πτέρναν. Άλλον θόρυβον έκαμε διά ν' ανοίξει την θύραν, μη ευρίσκων εις το σκότος τον σύρτην ούτε το μάνδαλον. Αφού ήνοιξε την θύραν, επανήλθεν αίφνης οπίσω.

- Ακούς, Δελχαρώ, είπε, της Αμέρσας μονάχα να πω να 'ρθει, ή να 'ρθει και το Κρινιώ μαζί; Τι λες εσύ, πεθερά;

Και η Φραγκογιαννού ανυπόμονος·

- Πήγαινε τώρα, τι φέρνεις γύρο; είπε. Ας ερθεί όποιος ερθεί!

Η Δελχαρώ εθρήνει ήρεμα κύπτουσα επί του λίκνου. Ο Νταντής πριν εξέλθει, έρριψε βλέμμα εις το λίκνον και εις την σύζυγόν του.

- Αχ! κρίμα, ζάβαλε! είπε... Κ' έβλεπα κάτι όνειρα!... βρε, παιδιά!

Κ' εξήλθε δρομαίος.

Κεφάλαιο Η'

Την εβδομάδα των Βαΐων, μίαν πρωίαν, απήλθεν η Φραγκογιαννού ολομόναχη εις την εξοχήν, προς της Μαμούς το ρέμα. Ήθελε να επισκεφθεί τον μικρόν ελαιώνα, τον οποίον ως «ψυχομοίρι» είχε λάβει από μίαν εύπορον οπωσούν κουμπάραν της αποθανούσαν άκληρον, και εις την οποίαν είχε προσφέρει εκδουλεύσεις. Το ήμισυ του ελαιώνος τούτου είχε δώσει ως προίκα εις την Δελχαρώ, το άλλο ήμισυ κατείχεν ακόμη η γραία.

Ολίγαι εβδομάδες είχαν παρέλθει από τα γεγονότα τα οποία διηγήθημεν. Ουδείς δυσανάλογος θόρυβος είχε γίνει διά το μικρόν θυγάτριον της Δελχαρώς της Τραχήλαινας, το οποίον έθαψαν την αυτήν ημέραν. Η μήτηρ του βρέφους, αν και είδε μέλανα τινα σημεία περί τον λαιμόν του μικρού παιδιού, δεν θα ετόλμα ποτέ να κάμει λόγον, ούτε άλλος θα επίστευε το έγκλημα της μητρός της. Προφανώς το παιδίον είχε αποθάνει από τον κοκκίτην.

Ο μόνος ιατρός, όστις υπήρχεν από χρόνων εις το χωρίον, ο φιλόανθρωπος Βαυαρός Β. έτυχεν απών. Είχεν ακουσθεί και πάλιν χολέρα εις την Αίγυπτον, και το υπουργείον των Εσωτερικών συνήθιζε ν' αποστέλλει κατ' εκλογήν τον ιατρόν τούτον εις την διεύθυνσιν του εν Δήλω λοιμοκαθαρητηρίου.

Αντ' αυτού η κυβέρνησις είχε στείλει προσωρινώς ως υγειονόμον γηραιόν τινα ιατρόν, τον κ. Μ., όστις δεν είχε φθάσει ακόμη. Εν τω μεταξύ υπήρχεν εις απόφοιτος της ιατρικής, διατρίβων εν τη νήσω. Ούτος κληθείς υπό της δημοτικής αστυνομίας όπως βεβαιώσει τον θάνατον, εκοίταξεν επιπολαίως το πρόσωπον του νεκρού βρέφους, παρεπονέθη διατί να μην τον φωνάξουν ενόσω τούτο έζη, κ' έδωκε το «ενταφιαστήριον», γράψας «εκ σπασμώδους βηχός».

Η γραία Χαδούλα από της ημέρας εκείνης έζησε ζωήν τύψεων, ανησυχίας, και μ' εξωτερικόν σχήμα ως να είχε τέφραν επί της κόμης της ψαράς, τόσον ελαφρώς κυπτήν και ακίνητον ετήρει την κεφαλήν της, και ως να εφόρει την μακράν μαύρην μανδήλαν της ως σάκκον μετανοίας. Όταν εμβήκεν η μεγάλη σαρακοστή, άρχισε να συχνάζει εις την εκκλησίαν, έκαμνε πολλές και βαθείας γονυκλισίας, εμελέτα να εξομολογηθεί, και ανέβαλλεν. Ενήστευεν άνευ ελαιού ξηροφαγούσα τας πέντε ημέρας εκάστης εβδομάδος, και είχε βαστάξει «τρίμερο» την πρώτην εβδομάδα και το μισσοσαράκοστον. Εντρέπετο να βλέπει την κόρην της, την Δελχαρώ, και απέφευγε ν' αντικρύσει το βλέμμα της.

Την ημέραν λοιπόν εκείνην, της εβδομάδος των Βαΐων, έφθασεν η Φραγκογιαννού λίαν πρωί εις την κορυφήν του υψηλού πετρώδους λόφου, του αντικρύζοντος εκ δυσμών την πολίχνην, και όπόθεν μελαγχολικό πίπτει το βλέμμα επί του μικρού κοιμητηρίου, απλουμένου κάτω, επί υψηλής θαλασσοπλήκτου λωρίδας γης, με

τα λευκά μνήματα, και ευθύς φεύγει ζητούν φαιδρότητα και ζωήν εις τα γαλανά κύματα, εις τον ευρύν τριπλούν λιμένα, και εις τα χλοερά, χαρίεντα νησίδια, τα φράπτοντα τούτον εξ ανατολών και μεσημβρίας. Επάνω της κορυφής εκείνης ίστατο ερημικόν, άποπτον, ως φανός την ημέραν λάμπων, το εξωκλήσιον του Άγιου Αντωνίου. Η Φραγκογιαννού διήλθεν έξωθεν, ποιούσα το σημείον του Σταυρού, κ' ενώ είχε σκοπόν να εισέλθει, την τελευταίαν στιγμήν edίστασε, κ' εξηκολούθησε τον δρόμον της. «Δεν είμαι άξια, ειπε μέσα της, να μπω σ' ένα ξωκλήσι που τόσο συχνά λειτουργιέται... Ας πάω καλύτερα στον Αη-Γιάννη τον Κρυφό».

Μετά τούτο έφθασεν εις τον ελαιώνα, επεθεώρησεν έν προς έν όλα τα ελαιόδεντρα διά να ιδεί αν ήσαν φουσκωμένα ήδη. Ήτο ήδη περί τα μέσα Απριλίου, το δε Πάσχα ήρχετο όψιμον. Παρεκάλει μέσα της τον Χριστόν «να δώσει λαδάκι, για ν' αναπλέψ' η φτώχεια». Από δύο ετών, τω όντι, δεν είχαν καρπίσει οι ελιές, είχε δε αναφανεί και μία ύπουλος ασθένεια, φθείρουσα τον καρπόν, και μαυρίζουσα τους κλώνας των δένδρων.

Αφού έμεινεν επ' ολίγον εις τον ελαιώνα, εσηκώθη, στρέφουσα πολλάκις την κεφαλήν οπίσω, ως διά ν' αποχαιρετίσει τα ελαιόδενδρα και απεμακρύνθη. Έφθασε κάτω εις το ρεύμα και ήρχισε να το ανέρχεται, καθώς πολλάκις συνήθιζε. Φέρουσα το καλάθιον της υπό τον αριστερόν αγκώνα, κρατούσα το μαχαιράκι της με την χείρα την δεξιάν, έκυπτε παντού, εις όσα μέρη αυτή εγνώριζε, κ' έψαχνε να εύρη καυκαλήθρες και ζοχάρια και μυρώνια, και άνηθον διά να γεμίσει το καλάθια της, να κάμει πίτταν, το Σάββατον του Λαζάρου, να φάγει αυτή κ' αι θυγατέρες της, αλλά να προσφέρει κ' εις τις γειτόνισσες, από τας οποίας χάσιμον δεν είχεν.

Εκτός των αγριολαχάνων τούτων, τα οποία όλα εγνώριζον να συλλέγουν, η Χαδούλα ήξευρεν άλλα βότανα, χρήσιμα ως φάρμακα διά τους ασθενείς, το τρίμερο, και την δρακοντιά και την αγριοκρομμύδα, ανάμεσα εις τας κομάρους και τας πτέριδας, και παρά τας ρίζας των αγρίων δένδρων, και τους μύκητας και τας ακάνθας και τας κνίδας, καθώς και το πολυτρίχι εις τους μικρούς καταρράκτας του ρεύματος-το οποίον λέγουν ότι είναι φάρμακον διά τας λεχούς τας πυρεσσούσας.

Αφού συνέλεξεν ικανά βότανα και εκ του είδους των ιαματικών τούτων, τα οποία ετύλιξεν εις χωριστόν μανδήλι εντός του καλάθιού, και η ώρα έκλινεν ήδη προς το δειλινόν, και ο ήλιος επλησίαζεν εις την κορυφήν του βουνού, εντός του ρεύματος βαθεία ήτο η σκιά, και ο θρους των βημάτων της αντήχει ως δούπος σκληρός εις το βάθος της ψυχής της.

Η γραία ανήρχετο ήδη υψηλότερα, προς την απότομον κορυφήν του ρεύματος. Κάτω εκχαράττετο βαθύ το ποτάμιον, τ' Αχειλά το ρέμα, και όλην την βαθείαν κοιλάδα μετά ηρέμου μορμυρισμού διέτρεχε το ρεύμα, κατά το φαινόμενον ακινητούν, λιμνάζον, αλλά

πράγματι αενάως κινούμενον υπό τας μακράς βαθυκόμους πλατάνους· ανάμεσα εις βρύα και θάμνους και πτέριδας, εφλοίσβιζε μυστικά, εφίλει τους κορμούς των δένδρων, έρπον οφιοειδώς κατά μήκος της κοιλάδος, πρασινωπόν από τας ανταυγείας τας χλοεράς, φιλούν και άμα δάκνον τους βράχους και τας ρίζας, νάμα μορμύρον, αθόλωτον, βρίθον από μικρά καβουράκια, τα οποία έτρεχον να κρυβώσιν εις το θόλωμα της άμμου, άμα κανέν βοσκοπούλον, αφήνον τας ολίγας αμνάδας να βόσκουν εις την δροσεράν χλόην, ήρχετο να κύψει εις το ρεύμα, και ανεσήκωνε πέτραν τινά διά να τα κυνηγήσει. Το λάλον, ασίγητον κελάδημα των κοσσύφων αντήχει αρμονικόν εις το δάσος, το περιστέφον όλην την δυτικήν κλιτύν, και άνέρπον εις την κορυφήν του Αναγύρου, έως την Αετοφωλιάν επάνω-όπου ελέγετο ότι εις θαλασσαετός είχε κατοικήσει επί τρεις γενεάς ανθρώπων εκεί, και τέλος εξέλιπε χωρίς ν' αφήσει αετόπουλα. Εις την ερημωθείσαν φωλεάν του ευρέθη ολόκληρον μουσειον από τεράστια κόκκαλα θαλασσίων όφεων, φωκών, καρχαριών και άλλων εναλίων θηρίων, τα οποία είχε ξεφαντώσει κατά καιρούς ο μέγας και κραταιός όρνις των θαλασσών, με το γρυπόν ράμφος του το κυανωπόν, και με το τεφρόν μεγαλοπρεπές πτέρωμα.

Επάνω εις την κορυφήν του ρεύματος, εις ένα ζυγόν σχηματιζόμενον μεταξύ δύο βουνών, ανάμεσα εις του Κονόμου τα ρόγγια και εις τον Μικρόν Ανάγυρον, εκεί ευρίσκεται από παλαιόν καιρόν το αρχαίον, έρημον μονύδριον, ο Άη-Γιάννης ο Κρυφός. Ήτο πράγματι κρυφός, κείμενος όπισθεν του μικρού αυχένος, καλυπτόμενος από τα δύο βουνά, και από πυκνήν λόχμην. Είτε εκ του βορείου μέρους ήρχετό τις, όπως τώρα η Φραγκογιαννού από τ' Αχειλά το ρέμα, είτε εκ του μεσημβρινού, εκ της τοποθεσίας της καλουμένης του Κονόμου τα ρόγγια, και αν εγγύτατα διήρχετο πλησίον του παλαιού σεβάσματος, ήτο αδύνατον να υποπτεύσει την ύπαρξιν του, αν δεν εγνώριζε καλώς τα μέρη, όπως τα εγνώριζεν η Φραγκογιαννού.

Ο περίβολος και τα ολίγα κελλία ήσαν ερείπιον από πολλού. Ο ναϊσκος ωρθούτο ακόμη, αλλ' ήτον έρημος και αλειτούργητος. Το καθολικόν εστεγάζετο ακόμη, αλλ' εις το άγιον βήμα η στέγη είχε καταρρεύσει προς το βόρειον, αι δε πλάκες της σκεπής και τα συντρίμματα είχαν καλύψει το θυσιαστήριον· υπήρχε ξύλινον τέμπλον, πάλαι ποτέ γλυπτόν και χρυσωμένον, εφθαρμένον και δυσγνώριστον, αλλ' αι εικόνες έλειπον. Αι ολίγαι τοιχογραφίαι είχαν φθαρεί από την υγρασίαν, και τα πρόσωπα των Αγίων δεν διεκρίνοντο πλέον.

Μόνον δεξιόθεν του χορού υπήρχε μία τοιχογραφία παριστώσα τον Άγιον Ιωάννην τον Πρόδρομον μαρτυρούντα τον Χριστόν. «Ίδε ο Αμνός του Θεού, ο αίρων την αμαρτίαν του κόσμου». Το πρόσωπον και η χειρ του Βαπτιστού, τεινομένη και δεικνύουσα, διεκρίνοντο οπωσούν καλώς. Το πρόσωπον του Σωτήρος λίαν αμυδρώς εφαινετο επί του υγρού τοίχου.

Τον Άη-Γιάννην τον Κρυφόν επεκαλούντο τον παλαιόν καιρόν όλοι όσοι είχαν «κρυφόν πόνον» ή κρυφήν αμαρτίαν. Η γραία Χαδούλα εγνώριζε την δοξασίαν ή το έθιμον τούτο, και διά τούτο ενθυμήθη να έλθει σήμερον εις τον παλαιόν, έρημον ναΐσκον, όπως προσφέρει τας ικεσίας της. Προέκρινε τον ναόν τον αλειτούργητον, αφού και εις την ενοριακήν εκκλησίαν, όπου εσύχναζεν όλην την σαρακοστήν, ετόλμα μόνον να εισέρχεται μάλλον εις τον νάρθηκα, όπισθεν του ενός φύλλου της γυναικείας πύλης, του κλεισμένου με τον σύρτην - ως να ησθάνετο την ανάγκην να είν' ετοιμή προς φυγήν, άμα την εδίωκέ τις! Και δεν εφοβείτο τόσοσ μη την διώξει ο Παπανικόλας, ο αυστηρός και ασκητικός εφημέριος, ή ο κυρ Δημητρός ο επίτροπος, όστις πάντοτε εγόγγυζε και ήτο τραχύς προς τας γραίας, αίτινες επέμενον μη θέλουσαι ν' ανέρχονται εις τον γυναικωνίτην, και απήτουν να έχουν διαρκώς μικρόν, περίφρακτον με σειράς στασιδίων διαμέρισμα εις την βορειοδυτικήν γωνίαν του ναού· αλλ' εφοβείτο τον Αρχάγγελον, τον αγριωπόν, όστις ήτο ζωγραφισμένος μεγαλωστί επί της βορείας πύλης του ναού, με την ρομφαίαν του την φλογίνην εις την χείρα.

Εισήλθεν εις τον έρημον ναΐσκον, άναψεν εν κηρίον, το οποίον είχεν εις το καλάθι της μαζί με ολίγα πυρεία, κ' έκαμε τρεις στρωτάς γονυκλισίας εμπρός εις την τοιχογραφίαν την ημιφθαρμένην. Είτα, ανακυκλούσα εις τον νουν την έμμονον ιδέαν, ήτις της είχε κολλήσει, χωρίς να την εκφράζει μεγαλοφώνος, είπε με φωνήν, την οποίαν θα ηδύνατο ν' ακούσει τις, αν παρίστατο μάρτυς της σκηνης εκείνης: «Αν έκαμα καλά, Άη-Γιάννη μου, να μου δώσεις σημείο σήμερα... να κάμω μία καλή πράξη, ένα ψυχικό, για να γαληνιάσ' η ψυχή μου κ' η καρδούλα μου!...»

Κεφάλαιο Θ'

Αφού είχε γεμίσει το καλάθι της, και ο ήλιος έκλινε πολύ χαμηλά, καθώς εξήλθε του ερήμου ναΐσκου, η γραία Χαδούλα εκίνησε να επιστρέψει εις την πολίχνην. Κατήλθε πάλιν το ρέμα-ρέμα εις τα οπίσω εστράφη δεξιά, άρχισε ν' ανηφορίζει προς τον λόφον του Άγ. Αντωνίου, οπόθεν είχε έλθει. Μόνον πριν φθάσει ακόμη εις την κορυφήν του λόφου, εφ' ου ίσταται το παρεκκλήσιον, και οπόθεν ανοίγεται μεγάλη θέα προς τον λιμένα και την πόλιν, είδεν εκεί δεξιά της χαμηλά εις το βάθος μικράς κοιλάδος, ήτις καλείται της Μάμους το ρέμα, και τέμνει κατ' αμβλείαν γωνίαν την άλλην βαθείαν κοιλάδα του Αχειλά, τον ευρύν και καλώς καλλιεργημένον κήπον του Γιάννη του Περιβολά, και είπε μέσα της·

«Άς πάω στον μπαχτσέ του Γιάννη, να του γυρέψω κανένα μάτσο κρομμύδια, ή κανένα μαρούλι, να με φιλέψει... Τι θα χάσω;»

Συγχρόνως, ανεπόλησε την στιγμήν εκείνην, ό,τι προ ημερών είχεν ακούσει· ότι η γυναίκα του Γιάννη του Περιβολά ήτον άρρωστη. Ηγνόει αν αύτη ευρίσκετο τώρα εις την καλύβην την εντός του κήπου, παρά την είσοδον, ή αν ενοσηλεύετο εις την πόλιν. Άλλ' επειδή ο κηπουρός ο ίδιος θα ευρίσκετο εξ άπαντος εδώ, (συνεπέρανεν, επειδή έβλεπε μακρόθεν ανοικτήν την θύραν του περιβόλου) εσυλλογίσθη να του πουλήσει δούλευσιν, με τα βότανα που είχε στο καλάθακι της, υποσχομένη αυτώ «μαντζούνια» προς ίασιν της γυναικός του. Είτα ευθύς πάλιν είπε καθ' εαυτήν·

«Τι δούλεψη να κάμει κανείς στη φτώχεια!... Η μεγαλύτερη καλοσύνη που μπορούσε να τους κάμει θα ήτον να είχε κανείς στερφοβότανο να τους δώση. (Θε μ', σχώρεσέ με!) Άς ήτον και παλληκαροβότανο! επέφερε. Γιατί κάνει όλο κοριτσάκια, κι' αυτή η φτωχιά!... Θαρρώ πως έχει πέντ' έξη ως τώρα. Δεν ξέρω αν της έχει πεθάνει κανένα... απ' αυτά τα εφτάψυχα!»

Είχεν ερευνήσει, τω όντι, επί χρόνους πολλούς, εις τα βουνά και τας φάραγγας, όπως εύρει «παλληκαροβότανο» διά την κόρην της, αλλ' εκείνο το οποίον της είχε δώσει δεν επέτυχεν εξ εναντίας, ενήργησε μάλλον ως «κοριτσοβότανο». Και όμως εις αυτήν άλλοτε, όταν της το έδωκεν η ανδραδέλφη της, είχε τελεσφορήσει, διότι έκαμε τέσσαρας υιούς, και μόνον τρεις θυγατέρας. Όσον αφορά το «στερφοβότανο», ο πνευματικός της είχεν ειπεί προ χρόνων ότι είναι μεγάλη αμαρτία.

Πριν φθάσει εις την θύραν του κήπου, καθώς κατήρχετο τον δρομίσκον της κλιτύος, είδεν ότι ο Γιάννης ο Περιβολάς δεν ευρίσκετο εντός του κήπου, αλλ' ήτο την στιγμήν εκείνην εις τον γειτονικόν αγρόν, τον οποίον είχε φαίνεται ενοικιάσει ως κολλήγας από τον γείτονα. Ο αγρός ήτο σπαρμένος κριθήν λίαν χλοάζουσαν και σπιθαμιαίαν ήδη, εκείτο δε επί χαμηλοτέρου από τον κήπον επιπέδου, ως ύψος γόνατος. Ο Γιάννης, σκυμμένος εις μίαν άκρην του

αγρού, ως φαίνεται, εβοτάνιζεν, ήτοι εξερρίζωνε τ' άσχημα χόρτα και τα ζιζάνια ανάμεσα εις το σπαρτόν, ενόσω ήτο ακόμη ενωρίς, και ο ήλιος έδυεν ήδη. Ευρίσκετο πέραν της άλλης άκρας του κήπου, και όταν η Γιαννού επλησίασεν εις την θύραν του περιβόλου, δεν τον έβλεπε πλέον, κρυπτόμενον όπισθεν του πυκνού φράκτου, εις ικανήν απόστασιν, ώστε δεν ημπούρεσε να του φωνάξει μακρόθεν την καλησπέραν. Εκείνος κύπτων, όλος έκδοτος εις την εργασίαν του, ούτε την είδεν.

Η γραία Χαδούλα εισήλθε. Πλησίον της θύρας ήτον η καλύβη, ικανώς λευκάζουσα, με εξωτερικόν όχι πολύ ακμαίον ούτε καθάριον. Εφαίνεται ότι προ πολλού χρόνου δεν είχεν ασβεστωθεί, κ' εμαρτύρει περί της αρρωστίας της οικοκυράς. Αταξία εργαλείων, χόρτων και δεμάτων υπήρχεν έμπροσθεν ταύτης. Η θύρα ήτο κλειστή. Τα δύο παράθυρα κλειστά. Μόνον εις φεγγίτης με ύαλον υπήρχε προς τα άνω, αλλά διά να φθάσει ως εκεί επάνω η Φραγκογιαννού, διά να στηλώσει το ανástημά της και ίδει αν ήτον άνθρωπος μέσα, έπρεπε ν' ανέλθει τας δύο ή τρεις βαθμίδας, και να φθάσει εις το μικρόν, άφρακτον σανίδωμα, το καλούμενον «χαγιάτι».

Ενώ εδίσταζεν, αν έπρεπεν ούτω να κάμει, ή μάλλον ν' ανέλθει απλώς εις το χαγιάτι και να κρούση την θύραν, ήκουσε φωνάς μικρών κορασιών. Ολίγον παρέκει ήτον το πηγάδι με τον μάγγανον, και δίπλα η στέρνα, χαμηλή, βαθεία, με τας όχθας μόλις ανεχούσας υπεράνω της επιφανείας της γης. Επάνω εις αυτήν την κτιστήν όχθην, παρά το χείλος της στέρνας, εκάθηντο δύο μικρά κοράσια, το έν ως πέντε ετών, το άλλο ως τριών ετών, και έπαιζαν με μίαν καλαμιάν και με σπάγγον και έν καρφίον δεμένον εις την άκρην, ως να εψάρευαν τάχα εντός της στέρνας.

- Να!... μου έδωκε το σημείο ο Άη-Γιάννης, είπε μέσα της σχεδόν ακουσίως η Φραγκογιαννού, άμα είδε τα δύο θυγάτρια... Τι λευθεριά θα της έκαναν της φτωχιάς της Περιβολούς, αν ίσως έπεφταν μέσ' στη στέρνα κ' εκολυμπούσαν!... Να ιδούμε, έχει νερό;

Πλησιάσασα έκυψε, και είδεν ότι η στέρνα ήτο σχεδόν γεμάτη ως δύο τρίτα οργυιάς νερού.

- Τι τ' αφήνει εδώ, 'κείνος ο πατέρας τους, μικρά κορίτσια, είπε πάλιν η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν μπορούν να πέσουν και μοναχά τους μέσα;...

Έστρεψεν ανήσυχον βλέμμα προς την καλύβην. Αλλ' αυτή είχε την όψιν ότι δεν υπήρχεν άνθρωπος μέσα.

Εκοίταξε μετά περιεργείας τα δύο κοράσια. Το μεγαλύτερον τούτων ωραίον, ξανθόν, αν και σχεδόν άνιπτον, έκαμνεν ωραίαν εντύπωσιν. Το μικρότερον, χλωμόν, κακονδυμένον, εφαίνεται μάλλον να πάσχει από «ζούραν», ήτοι παιδικόν μαρασμόν.

- Κοριτσάκια, είπεν η Φραγκογιαννού, τι εκάνετ' εδώ;... Πού είν' η μάνα σας;

Το μεγαλύτερον κοράσιον απήντησε·

- Πίτι.

- Στο σπίτι, ηρμήνευσεν η γραία. Μα πού στο σπίτι; Εδώ ή στο χωριό;

- Ζεν είναι ζω, είπε πάλιν το μικρόν.

Φαίνεται ότι εξετελεί εντολήν του πατρός της, μη θέλοντος να ενοχλώσιν οι διαβάται την άρρωστην. Αύτη, άλλως, ευρίσκετο πράγματι εντός της καλύβης, καίτοι τα παράθυρα ήσαν κλειστά, ίσως διά να μη την βλάπτει ο εσπερινός αήρ του ρεύματος. Φαίνεται ότι ο σύζυγός της προ ολίγου μόνον είχε κατέλθει εις τον γειτονικόν αγρόν, προς μικράν συμπληρωτικήν εργασίαν, και είχεν οκνήσει ή νομίσει περιττόν να κλείσει και την θύραν του περιβόλου του λαχανοκήπου.

Η γραία Χαδούλα, ηρώτησε πάλιν:

- Κ' είναι στο χωριό η μάνα σας; Και σεις πώς είστε 'δω μονακά σας;

- Είναι πατέλας ζω, είπεν η μικρά.

- Πού;

- Εκεί κάτω, έδειξεν η μικρά.

- Και τι κάνει;

Η παιδίσκη έσειε τους ώμους. Δεν ήξευρε τι να ειπεί. Τέλος επρόφερον:

- Έχει ζ' λειά· (έχει δουλειά).

- Πώς σε λένε, κορίτσι μου;

- Μένα; Μ' σουδά (Μυρσούδα).

- Και την αδερφή σου;

- Τούλα (Αρετούλα).

Η Φραγκογιαννού εσκέφθη· «Θα φωνάξουν τάχα;... Θ' ακουστεί; Πού ν' ακουστεί!... Πρέπει να κάμω γρήγορα, προσέθηκε μέσα της. Αυτός, όπου είναι, τώρα σε λίγο, θα 'ρθει 'δω, γιατί θα σουρουπώσει, και δε θα βλέπει να κάνει δουλειά εκεί κάτω... Και πρέπει να φεύγω το γληγορότερο, χωρίς να με ιδεί όπως δεν με είδε ως τώρα».

Εδίστασε προς στιγμήν. Ησθάνθη μέσα της φοβεράν πάλην.

Είτα είπε, σχεδόν μεγαλοφώνως· «Καρδιά!... αυτό είναι μια απόφαση».

Και δράξασα με τας δύο χείρας τα δύο κοράσια, τα ώθησε με μεγάλην βίαν.

Ηκούσθη μέγας πλαταγισμός.

Τα δύο πλάσματα έπλεαν εις το νερόν της στέρνας.

Η μεγαλύτερα κορασίς έρρηξεν οξείαν κραυγήν, ήτις αντήχησεν εις την μοναξίαν της εσπέρας.

- Μα....!

Εξ εμφύτου ορμής, η Φραγκογιαννού έστρεψε το πρόσωπον προς την λευκήν καλύβην, όπου μέχρι τούδε είχεν εστραμμένα τα νώτα.

Και συγχρόνως ητοιμάζετο να φύγει, και συνάμα έστρεφε τον κανθόν του όμματος προς την στερνών, διά να ιδή αν διαρκεί η αγωνία.

Ανέλαβε το καλάθι της, το οποίον είχε αποθέσει κατά γης, και απεμακρύνθη δύο βήματα.

Τα δύο μικρά πλάσματα ήσπαιρον μέσα εις το νερόν. Η μικρά είχε βυθισθεί ήδη. Η μεγαλυτέρα επάλαιε.

Μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, η γραιο ήκουσεν όπισθεν της κρότον θύρας ανοιγομένης, και ασθενή φωνήν.

Εστράφη. Η θύρα της καλύβης είχε ανοιχθεί. Η άρρωστη γυνή, η μήτηρ των δύο κορασιών, ωκρά, και τυλιγμένη με μαλλίνην σινδόνα, ομοία με φάντασμα, ίστατο εις το χάσμα της θύρας.

- Τι είναι; είπε μετά τρόμου η πάσχουσα γυνή.

Τότε η Φραγκογιαννού, με μεγάλην ετοιμότητα, καθώς ίστατο ορθία, δύο βήματα προς την στερνών, έρριψε το καλάθι της κάτω, το οποίον είχε αναλάβει αρτίως, και άρχισε να τρέχει, να πηδά. και να φωνάζει.

- Τα κορίτσια!... Τα κορίτσια!... πέσανε μέσα!... Κοίταξε!... Δεν έχετε το νου σας, χριστιανοί;... Πώς κάμανε;... Και τ' αφήνετε μονακά τους, κοντά στην στέρνα, νερό γεμάτη!... Καλά που βρέθηκα!... Να τώρα πέρασα κ' εγώ... Ο θεός μ' έστειλε!

Κ' εν τω άμα κύψασα και αφαιρέσασα εν ακαρεί την φουστάνα της, μείνασα με την λεγομένην «μαλλίαν», την εν είδει μεσοφορίου, απορρίπτουσα τας πατημένας χονδράς εμβάδας, μείνασα με τας κάλτσας τας τρυπημένας εις την πτέρναν, ερρίφθη βαρεία, μετά πάταγου μέσα εις το νερόν της στέρνας.

Η γυνή η άρρωστη είχε αφήσει βραχνήν κραυγήν, κ' έτρεξε να κατέλθει τα δύο ή τρία λίθινα σκαλοπάτια της εισόδου, παραπατούσα και μόλις δυναμένη να βαδίζει εκ της αδυναμίας. Πριν αυτή φθάσει πλησίον της στέρνας, η Γιαννού είχε πιάσει το μικρότερον κοράσιον, το οποίον της εφαινετο μάλλον πνιγμένον ήδη, και το έσυρε βραδέως προς τα έξω, με την κεφαλήν πάντοτε επίστομα εις το νερόν. Είτα σηκώσασα το μικρόν σώμα, αφού απέθεσε τούτο επί της λιθίνης κρηπίδος, έκυψε κ' έπιασε την άλλην κορασίδα, την μεγαλυτέραν. Την έδραξεν από το κράσπεδον του φορέματός της, και από τον ένα πόδα, κ' ενώ ειτράβα προς τα άνω το σώμα, η κεφαλή έμενε κάτω, όσον το δυνατόν μακροτέραν ώραν εντός του νερού.

Τέλος η μήτηρ είχε φθάσει πλησίον της σκηνής και η Φραγκογιαννού έσυρεν αποφασιστικώς το σώμα προς τα έξω. Απέθηκε τούτο πλησίον του άλλου σώματος.

Τα δύο μικρά πλάσματα εφαινοντο αναιόθητα.

Η Φραγκογιαννού μετά προσπαθείας, ψάξασα με τους πόδας εις το νερόν, ανεύρεν επί της μεσημβρινής πλευράς το στόμιον της στέρνας, το φραγμένον διά πλατείας σανίδος με υψηλήν ως κοντά-

ριον λαβήν, και πατήσασα τον ένα πόδα επί της εσοχής εκείνης του τοίχου ανήλθε μετά κόπου εις την κρηπίδα όλη στάζουσα.

- Είδες! Δεν το εσυλλογίστηκα! ανέκραξεν επιδεικτικώς η Φραγκογιαννού. Τάχα δεν έπρεπε να τραβήξω τον κόπανο επάνω, να ξεφράξω τη μπούκα, για ν' αδειάσει μονομιás η στέρνα, πριν πνιγούν τα κοριτσάκια, τα καημένα!

Ήτο αληθές άλλως, ότι δεν το είχε σκεφθεί. Πλην υπάρχει υποκρισία και εν τη ειλικρινεία.

Η Φραγκογιαννού ετίναξε τα κράσπεδα των ενδυμάτων της, τα διάβροχα, και ρίπτουσα βλέμμα επί τα δύο αναίσθητα σώματα, ήρχισεν εν βία και σπουδή να λέγει·

- Κρέμασμα ανάποδα θέλουνε... Χτύπημα με το καλάμι, για να ξεράσουν μαθές!... Καλά που είναι γλυκό το νερό... Πού είναι ο άντρας σου, Χριστιανή μου;... Έτσι τ' αφήνουν, μικρά κορίτσια μοναχά τους, να παίζουν με το νερό της στέρνας; Καλά που ήρθα! Ο Θεός μ' έστειλε... Από τον Ανάγυρο έρχομαι, απ' τον εληώνα... Καλά που ήτον η πόρτα του μπαχτσέ ανοικτή!... Πού 'ναι ο άνδρας σου; Πούν' τος; Ότι μπήκα απ' την πόρτα, ακούω μπλουμ! Τρέχω... Τι να ιδώ! Δεν πρόφθασα... Ούτε ήξευρα πως είσ' εδώ. Σε είχα στο χωριό πως βρίσκεσαι... Είχα μάθει πως ήσουν άρρωστη... Την τρομάρα που πήρα!... Τώρα κρέμασμα ανάποδα και γλήγορα... Δεν πιστεύω να είναι καλά πνιγμένα... Πού 'ναι ...τος ο άντρας σου; Πούν' τος;

Και δράξασα μετά βίας το έν σώμα το μικρότερον, περί του οποίου ήτο σχεδόν βεβαία ότι ήτο νεκρόν ήδη, το μετέφερε πλησίον ενός δένδρου, διά να το κρεμάσει ανάποδα, ως έλεγε.

- Πού είν' ένα σκοινάκι;... Να, βλέπω ένα σπάγγον με καλάμι! Καλά, θα χρειαστεί.

Ένευεν ανυπομόνως εις την άρρωστην γυναίκα, να της φέρει πλησίον την καλαμιά, με την οποίαν έπαιζαν προ μικρού αι δύο κορασίδες.

Η γυνή, ζαλισμένη, παραλογισμένη, συμπλέκουσα τας χείρας εν απορία, εν τρόμω, εν αγωνία, με ασθενή φωνήν ειπε·

- Μα πού 'ναι ο πατέρας τους;

- Εμένα ρωτάς; ειπεν η Γιαννού.

- Δεν φωνάζεις;... Δεν μπορώ να σκούξω, δεν έχω καρδίτσα, χριστιανή μου... Ίσως να είναι αποκάτω, στο χωράφι.

Η Φραγκογιαννού, αποθέσασα προς ώραν το μικρόν σώμα καταγής, είχε τρέξει δύο βήματα, και λύσει την καλαμιάν με τον σπάγγον, κ' επροσπάθει να τον λύσει ή τον κόψει, όπως δέσει δι' αυτού τους πόδας της μικράς πνιγμένης εις τον κλώνα της κερασέας, και κρεμάσει το σώμα κατά κεφαλής.

Συγχρόνως, απαντώσα εις την επίκλησιν της γυναικός, εφώνασε με αγρίαν, αλλόκοτον φωνήν·

- Γιάννη!... Γιάννη! ....

Η κραυγή αντήχησεν ανά την κοιλάδα. Αλλ' ο Γιάννης δεν εφαινότο. Η Γιαννού έδεσε τους πόδας της μικράς, κ' επροσπάθει να την κρεμάσει, συγχρόνως δε επανέλαβε την κραυγήν της·

- Γιάννη!... Πού είσαι;... έλα!... Τα κορίτσια πέσανε μέσ' την στέρνα!...

«Καλύτερα που αργεί», έλεγε μέσα της.

- Δεν ακούει, θα 'πω αυτός ο χριστιανός; Τόσο ταμάχι, στη δουλειά! Τώρα νύκτωσε πλια... Γιάννη! Γιάννη! ....

Συγχρόνως συνησθάνθη ότι σχεδόν επροδίδετο, καθότι η γυνή ρητώς δεν της είχε ειπεί ότι ο Γιάννης ειργάζετο στο χωράφι, αλλά μόνον η ίδια τον είχε ιδεί, και αν της το είπε τις, η πνιγείσα παιδίσκη της το είπεν. Όθεν επέφερε·

- Μα πού είναι;... Στο χωράφι, είπες; Και τι κάνει;... Ποιος να τρέξει, χριστιανή μου, ως εκεί;... Συ είσαι άρρωστη γυναίκα... Γιάννη! ...Πού είσαι, Γιάννη;

Τέλος ηκούσθη φωνή, πέραν του ακρινού φράκτου, από την εσχατιάν ερχομένη.

- Τι είναι;... Ποιος φωνάζει;

- Τρέξε, Γιάννη!... Τα κορίτσια πνιγήκανε! έκραξε με μέγαν κόπον η άρρωστη γυνή.

Μετά έν λεπτόν έφθασε τρέχων ο Γιάννης.

Η Φραγκογιαννού εν τω μεταξύ είχε κρεμάσει το μικρόν σώμα, είτα εσήκωσε και το σώμα το άλλο, της μεγαλυτέρας παιδίσκης, και το εψηλάφει με τας δύο χείρας, ζητούσα να βεβαιωθεί αν ήτο νεκρόν ήδη. Και συγχρόνως έρριπτε λοξόν, ύπουλον βλέμμα προς την δύστηνον μητέρα, την ωχράν και ριγούσαν υπό την λευκήν, μαλλίνην σινδόνα της, κ' έσεισε την κεφαλήν, ακουσίως οικτείρουσα την γυναίκα εκείνην.

Όταν είδε μακρόθεν τον πατέρα, τον κηπουρόν, να τρέχει προς τα εδώ, εγύρισε το σώμα με την κεφαλήν κάτω, και το εκράτει προσωρινώς ούτω διστάζουσα και έντρομος.

- Τι είναι;... Τι τρέχει; έκραξεν εν άκρα απορία ο Γιάννης.

- Να! καλά που βρέθηκα! εφώναξε προς τούτον η Φραγκογιαννού... Ηρχόμην από τον Ανάγυρο με το κοφίνι μου. Έλεγα να σου δώσω κανένα βότανο, απ' αυτά που μάζωξα σήμερα στο ρέμα για να κάμετε ματζούνι για την γυναίκα σου!... επειδή είχα μάθει πως ήτον άρρωστη... Καλά που βρέθηκε η πόρτα ανοιχτή!... Μπαίνω μέσα... Ακούω, μπλουμ! την τρομάρα που πήρα! Τα δύο κορίτσια, καθώς έπαιζαν με την καλαμιά έπεσαν στη στέρνα... Κατά πως φαίνεται, όσο μπόρεσα να καταλάβω, είχαν πιάσει καυγά ποια να κρατεί την καλαμιά, για να βγάλει τάχα τα ψάρια... Η μικρή ήθελε ν' αρπάξει την καλαμιά απ' τη μεγάλη... Σπρώχνοντας η μεγάλη τη μικρή, την έριξε μέσ' το νερό, και πιάνοντας η μικρή την μεγάλη, κατά πως φαίνεται, την ετράβηξε μαζί της μέσ' τη στέρνα. (Η Φραγκογιαννού είχε αυτοσχεδιάσει την ερμηνείαν ταύτην εκ του προχεί-

ρου, και εξ εμπνεύσεως). Αχ! την τρομάρα που πήρα! Ακούω ένα μπλουμ! Καλά που βρέθηκα! Ο Θεός μ' έστειλε... Αμμή, έτσι αφήνουνε, χριστιανοί μου, μικρά κορίτσια, να παίζουν μοναχά τους κοντά στη στέρνα, γεμάτη νερό.

Ο Γιάννης, ιδών τα δύο αναίσθητα σώματα, εις τας ωχράς ακτίνας της αμφιλύκης, τραβών τα μαλλιά του, δάκνων τους αρμούς των δακτύλων του, απήντησε·

- Ω!... τι αμαρτίες!... έχεις δίκιο, χριστιανή μου! Αχ!... και τι ήτον αυτό!... Κ' εγώ ήμουν κάτω στο χωράφι, κ' έβγαζα τα χορτάρια... και δεν μπορούσα να ησυχάσω, το έρμο!... Ένα σαράκι μ' έτρωγε!... Και δεν εσυλλογίστηκα πως η στέρνα ήτον γεμάτη. Κ' είχα ένα φόβο, μιαν υποψία... έλεγα ν' αφήσω το βοτάνισμα, να 'ρθω, να τρέξω, στον μπαχτσέ πίσω... Κ' έλεγα, ο εξαποδώ κάτι μου σκαρώνει, κάτι μου μαγειρεύει... Και δε μού 'κανε καρδιά, ν' αφήσω τη δουλειά, το έρμο! Ωχ! δίκιο έχεις, ό,τι και να πες, χριστιανή μου. Αχ! αχ! τι αμαρτίες!

Και εν πολλή αγωνία, ο κηπουρός συνειργάσθη εις τα πρόχειρα εναντίον του πνιγμού μέσα, τα οποία συνίστα η πολύπειρος Φραγκογιαννού.

Η γραία Χαδούλα εξ ανάγκης έμεινε καθ' όλην εκείνην την νύκτα εις την καλύβην, όπου εδοκίμασεν όλα τα σπάνια και απεριγγραπτα συναισθήματα της φόνισσας ματαβαλλομένης αίφνης εις ιάτρισαν των ιδίων θυμάτων της. Με όλα τα κρεμάσματα και τας εντριβάς, τα οποία εφήρμοσεν αύτη, τα δύο κοράσια απέθαναν. Το πρωί έτρεξεν ο Γιάννης εις την πολίχνην διά να δώση είδησιν εις τας αρχάς, ενώ η Φραγκογιαννού μείνασα οπίσω εσουντρόφευε την άρρωστην μητέρα, κλαίουσαν και οδυρομένην, εξασκούσα και το έργον της παρηγορητρίας, σιμά εις το επάγγελμα της ιάτρισσας.

Ο ειρηνοδίκης και ο «εκπληρών τ' αστυνομικά» πάρεδρος ήλθον επί τόπου. Η Φραγκογιαννού ανακρινομένη διηγήθη την χθεσινήν εκδρομήν της, και την τυχαίαν διέλευσίν της από τον λαχανόκηπον. Είτα επανέλαβε σχεδόν κατά λέξιν όσα είχεν ειπεί εις τον πατέρα των δύο κορασιών. «Η μικρότερη ήθελε ν' αρπάζει την καλαμιά απ' την μεγαλύτερη. Σπρώχνοντας η μεγάλη την μικρή την έριξε μέσα στο νερό, και πιάνοντας η μικρή την μεγάλη, κατά πως φαίνεται, την ειράβηξε μαζί της μέσ' τη στέρνα». Ταύτα εξέφερε μάλλον ως συμπερασμούς η ανακρινομένη· διότι μόλις επάτησε το κατώφλιον της θύρας, έλεγε, κι' άκουσε ένα μπλουμ! και δεν επρόφθασε να προλάβει την καταστροφήν, μόνον επήρε «μεγάλη τρομάρα».

Ο παρεπιδημών ιατρός, κ. Μ., ήλθεν, είδε τα πτώματα και συνέταξε την έκθεσίν του· απεφάνθη ότι τα δύο κοράσια επνίγησαν εκ πτώσεως εις το ύδωρ.

Ουδεμία υποψία υπήρχε κατά της Φραγκογιαννούς. Τα δύο μικρά πλάσματα, τα εδιάβασεν εις ιερεύς ελθών, εις τον ναΐσκον του

Αγ. Αντωνίου, και τα έθαψαν εκεί έξω, μεταξύ σχοίων και θάμνων, πλησίον εις την βορείαν πλευράν του ναΐσκου.

Κεφάλαιο Ι'

Παρήλθον αι εορταί του Πάσχα. Την εβδομάδα του Θωμά, η γραία Χαδούλα, βοηθουμένη από την μικράν κόρην της, την Κρινιώ, έπλυνεν εντός της ευρείας αυλής του κυρ Αλεξάνδρου του Ροσμαή, γέροντος προκρίτου, όστις ήτο σύντεκνός της, και της είχε βαπτίσει σχεδόν όλα τα τέκνα. Εις το υπόστεγον μέρος της αυλής το καλούμενον Λαδαρειό, δίπλα εις την πελωρίαν ξυλίνην καρούταν, ομοιάζουσαν πολύ με την Κιβωτόν του Νώε, όπως την ζωγραφίζουν, πλησίον εις το φρέαρ, και όπου η αναθάλλουσα τεραστία μορέα εξέτεινε τους μεγάλους καταπρασίλους κλώνους της, ως χιαστήν ευλογίαν διδομένην σταυροειδώς εις αξίους και αναξίους, ο μικρός κήπος φραγμένος με δρύφακτα εξεδίπλωνε πολύχρωμα μεθυστικά άνθη εις δρόσον γλυκασμού και τρυφήν ομμάτων δι' όλα του Θεού τα πλάσματα· δίπλα εις την μικράν κάμινον με την κτιστήν στέρναν των στεμφύλων, είχεν η Φραγκογιαννού την μεγάλην, βαθείαν σκάφην της, παραπλεύρως ταύτης άλλην σκάφην η Κρινιώ, και ακούραστοι αι δύο από δύο ημερών έπλυνον, εμπουγάδιαζαν, εξέβγαιναν, άπλωναν, εστέγνωσαν, εμάζευαν, και ακόμα δεν είχαν τελειώσει την καλήν των εργασίαν.

Την δευτέραν ημέραν η Φραγκογιαννού είχεν ενοχληθεί μεγάλως από τα τρεξίματα, τους θορύβους και τα καμώματα ενός σμήνους μικρών παιδιών και κορασιών, τα οποία εισήλαυον εντός της αυλής κ' εθορύβουν. Σχεδόν όλα τα παιδιά της γειτονιάς, δέκα ή δεκαπέντε τον αριθμόν, εισέβαλλον εις την αυλήν, έτρεχαν εδώ - εκεί, εχοροπηδούσαν, εκυνηγούντο γύρω - γύρω εις την καρούταν, έπαιζον το κρυφτάκι, έσκυπταν εις το φρέαρ. Νάρκισσοι διά να ιδούν την σκιάν των εις το ύδωρ, με κίνδυνον να πέσουν μέσα, εξέβαλλον μεγάλας, ανάρθρους φωνάς, ως Ηχοί, θυγάτρια κρυπτόμενα όπισθεν της καρούτας, εις τα σκοτεινά στενώματα, όπου τα έθελγεν ο παιγνιώδης φόβος - και όλα ταύτα με μεγάλην παιδικήν αδιακρισίαν και φορτικότητα μη αφήνοντα την φίλεργον γραίαν και την κόρην της να κάμουν ήσυχαι την εργασίαν των.

Δύο πύλας είχεν η ευρεία αυλή, την μεγάλην και την μικράν. Και τας δύο τας είχε κλείσει επανειλημένως η Γιαννού με τον μοχλόν, ή με τον μάνδαλον, ελπίζουσα να εύρη ησυχίαν· κ' αι δύο ευρίσκοντο μετ' ολίγον ανοικταί εκάστοτε· τούτο διότι και οι ένοικοι ελάμβαναν συχνά ανάγκην να εισέλθουν ή να εξέλθουν, και άλλοι εκτός των παιδιών έξωθεν ήρχοντο, συγγενείς ή φίλοι της οικίας. Έκαμε παραστάσεις εις την σεβασμίαν γερόντισσαν, την οικοκυράν, ήτις επανειλημένως εμάλωσε τα παιδιά, όλως αλυσιτελώς. Παρεπονέθη εις δύο γειτόνισσες, μητέρας τινών εκ των θορυβούντων παιδιών. Αύται της απήντησαν ότι να «κοιτάζει τη δουλειά της, και να μην κάμει κουμάντο σε ξένο βιο».

Κοντά το μεσημέρι, η Γιαννού έστειλε την Κρινιώ στο σπίτι, διά να φέρει ψωμί και φάβα, την οποίαν είχε ειπεί ότι θα έβραζεν η Αμέρσα - ήτις είχε πάντοτε τον αργαλειόν της εις το σπίτι, και δεν συνήθιζε να λαμβάνει μέρος εις την πλύσιν και άλλας εξωτερικάς εργασίας - διά να γευματίσουν.

Η Φραγκογιαννού έμεινε προς ώραν μόνη, εξακολουθούσα να πλύνει. Την ώραν εκείνην υπήρχον εντός της αυλής μόνον δύο ή τρία κοράσια, τα οποία δεν εθορύβουν κι' αυτά ολιγότερον από τα παιδιά. Αφότου μάλιστα είχε ιδρυθεί εις το χωρίον σχολείον των θηλέων, τα κοράσια είχαν μεγάλως ζυπνήσει. Η κυρά δασκάλα πολλά γράμματα δεν τα εδίδασκεν, ακόμη ολιγότερα χειροτεχνήματα, αλλά μόνον τα εμάνθανε «να λάβουν θάρρος» και να μην κάνουν «σαν σκιασμένα» και σαν «βουνίσια», και εκήρυττεν ότι ήτο κάρως πλέον να «χειραφειθώσιν».

Η Φραγκογιαννού τα εμάλωσεν επανειλημμένως, αλλ' αυτά δεν άκουαν. Το έν μάλιστα θυγάτριον, μόλις επτά ετών, της γειτόνισσας της Προπαντίνας, η Ξενούλα, άρχισε να περιγελά την γραίαν με μιμικίας κινήσεις των χειρών και του στόματος.

Στιγμήν τινα, τα δύο άλλα κοράσια έτρεξαν έξω της αυλής, η δε Ξενούλα, μείνασα, έκυπτεν εις το φρέαρ, κ' εζητούσε, με μίαν βέργαν, να φθάσει και ταραξεί το νερόν. Έκυπτεν επιμόνως αλλ' η βέργα ήτο πολύ κοντή και δεν έφθανε.

- Ε Θεέ μου, και να 'πεφτες μέσα, Ξενούλα! είπε με αλλόκοτον γέλωτα η Φραγκογιαννού. Τι λευθεριά θα 'κανες της μάνας σου!

- Ε! Σε μου, τσαι νάμπεμπες μπέσα! εμιμήθη παρωδούσα την φωνήν η Ξενούλα! Τσι λελυγιά τσάκαλες τσης μπάμιας σου!

Είκεν ανασηκωθεί ολίγον, και πάλιν έκυψε βαθύτερον ή πριν.

Το στόμιον του πηγαδιού τετράγωνον ήτο φραγμένον με σανίδας ανίσου πλάτους ώστε αι πλευραί δεν είχαν το αυτό ύψος. Η μικρά σανίς, εφ' ης έκυπτεν η Ξενούλα, ήτο χαμηλοτέρα των άλλων τριών, φθαρμένη, ολισθηρά, φαγωμένη από την προστριβήν του σχοινοίου του κουβά, δι' ου ήντλουν ύδωρ, με σκουργιασμένα καρφία, σαπρά και κινουμένη. Καθώς έσκυπεν η παιδίσκη, εστηρίχθη όλη, με το βάρος του σώματος επί της αριστεράς χειρός, επάνω εις αυτήν την σανίδα, εγλίστρησεν, η σανίς ενέδωκεν, εξεκόλλησεν από την μίαν άκραν, και η Ξενούλα έπεσε κατακέφαλα μέσα εις το χάσκον στόμα του φρέατος. Ηκούσθη πνιγμένη κραυγή, κτύπος, και είτα μέγας πλαταγισμός εις το ύδωρ.

Η επιφάνεια του νερού ήτο μίαν και ημίσειαν οργυιάν κάτω του στομιού, το δε βάθος του νερού πρέπει να ήτο μιας οργυιάς.

Εξ εμφύτου ορμής, η Φραγκογιαννού ηθέλησε να φωνάξει και να τρέξει εις βοήθειαν. Αλλά την μεν κραυγήν της, η ίδια έπνιξεν εις τον λάρυγγα, πριν την εκβάλει, αι δε κινήσεις παρέλυσαν και το σώμα της επάγωσεν. Αλλόκοτος στοχασμός της επήλθεν εις τον νοον. Ιδού ότι μόλις σχεδόν ως ασεϊσμόν είχε εκφέρει την ευχήν, να

έπιπτεν η παιδίσκη μέσα στο πηγάδι, και ιδού έγινεν! Άρα ο Θεός (ετόλμα να το σκεφθεί;) εισήκουσε την ευχήν της, και δεν ήτο ανάγκη να επιβάλει πλέον χείρας, αλλά μόνον ήρκει να ηύχετο και η ευχή της εισηκούετο.

Μετά μίαν στιγμήν, έλαβεν απόφασιν να έλθει μέχρι του στομιού του φρέατος, να κύψει και να ιδεί εις το βάθος. Είδε την αγωνίαν της μικράς κόρης, ασπαιρούσης μέσα εις το νερόν, είπε καθ' εαυτήν ότι, και αν ήθελε, δεν θα ηδύνατο να την σώσει. Αλλά βεβαίως, αν επνίγετο ...αυτήν θα κατηγόρουν! Να κράξει τώρα βοήθειαν, ήτο αργά. Αργά ίσως θα ήτο διά να σωθεί η μικρά, αλλά πιθανώς δεν θα ήτο αργά διά να δείξει αυτή την αθωότητά της. Και όμως δεν απεφάσισε να κράξει. Καλύτερον θα ήτο, αν αμέσως το είχε κάμει. Αλλ' οποία κακή τύχη! Πώς την επαίδευεν η αμαρτία! Αν ήτον τώρα η Κρινιώ εδώ, πόσον ευκταίον θα ήτο! Εκείνη βεβαίως θα ήτον ικανή να κατέλθει ξυπόλητη εις το νερόν - διότι το πηγάδι, όπως συνήθως συμβαίνει, είχε πατήματα εις τους εσωτερικούς τοίχους, εσοκάς εντός του κτιρίου των λίθων, αν και ίσως πολύ επικινδύνους και ολισθηράς - και πιθανόν ήτο να κατώρθωνεν η Κρινιώ να σώσει την μικράν κορασίδα. Τώρα όμως ήτο απελπισία και θάνατος!

Εις αυτάς τας στιγμάς, η Φραγκογιαννού είχε λησμονήσει την πρώτην ιδέαν της - ότι ο Θεός ηθέλησε να εισακουσθεί η ευχή της και να πνιγεί η παιδίσκη. Είτα ευθύς πάλιν ο λογισμός ούτος της επανήλθεν εις τον νουν - και ακουσίως εγέλασε πικρόν γέλωτα.

Εν ριπή οφθαλμού απεφάσισε τι έπρεπε να κάμει.

«Άς πάω στο σπίτι, είπε μέσα της. Θα προφασισθώ, επειδή το Κρινιώ αργεί να έλθει - ίσως να μην είν' έτοιμο το φαΐ - πως πείνασα τάχα πολύ, κ' επροτίμησα να φάμε όλοι στο σπίτι, για να βγάλω απ' τον κόπο και το Κρινιώ, να κουβαλά».

Και εν ακαρεί, αφού ετοποθέτησε την σκάφην με όσα ρούχα είχε μισοπλυμένα ακόμη όπισθεν της καρούτας, εις μέγα ξύλινον αμπάριον, το οποίον εκλείδωσε, κ' έβαλε το κλειδίον στην τσέπην της, εξήλθε τρέχουσα από την αυλήν, διά της μικράς πύλης, την έκλεισεν έξωθεν εις το μάνδαλον και απήλθεν.

Κεφάλαιο ΙΑ΄

Αφού το σώμα της Ξενούλας ανεσύρθη από το φρέαρ, πνιγμένον και νεκρόν, η γραία Χαδούλα δεν ήτο πλέον ήσυχη, κρυερός φόβος ήρχισε να την κατατρύχει... Έλεγεν ότι τώρα, αν και δεν έπταιε, δεν θα εγλύτωνε πλέον.

Τω όντι, η εξουσία είχεν αρχίσει να συλλαμβάνει υποψίας. Η σύμπτωσης ότι η γραία εκείνη είχεν ευρεθεί δευτεραγωνιστούσα εις τον πνιγμόν των δύο κορασιών του Γιάννη του Περιβολά, εις της Μαμμούς το ρέμα όπου όλη η υπόθεσις, καίτοι δεν προέκυψαν στοιχεία ενοχής ή και νύξεις προς υποψίαν, είχε το παράδοξον και το αλλόκοτον, και ότι αυτή πάλιν η γραία ευρίσκετο εις την αυλήν του γέροντος Ροσμαή, κατά τας ώρας περίπου ότε επνίγετο εις το φρέαρ η μικρά Ξενούλα, η θυγάτηρ του Προπαντή, παρείχε νύξεις τινάς υποψίας εις τον ειρηνοδίκην, όστις επέσυρε την προσοχήν του Παρέδρου, του «εκπληρούντος τ' αστυνομικά». Και τότε ο πάρεδρος, όστις ως δημόσιος κατήγορος περιωρίζετο μόνον ν' αγορεύει κατά τας συνεδριάσεις των ποινικών, λέγων· «Κατά τσ' μαρτυρίες που είπαν οι μαρτύροι, φαίνεται να έκαμε, ή φαίνεται να μην έκαμε την πράξιν», όλον δε τον άλλον καιρόν δεν ελάμβανεν αφορμήν ν' αναπτύξει την δραστηριότητά του ή να τροχίσει την γλώσσαν του, απλώς απήντησεν ότι «αφού έτσι το λέει ο ειρηνοδίκης, έτσι θα είναι, και έτσι μου φαίνεται». Και τότε οι δύο απεφάσισαν ν' ανακρίνωσιν αυστηρότερον την Χαδούλαν, χήραν Ιωάννου Φράγκου, κ' εν ανάγκη να την προσωποκρατήσωσι.

Κατά την πρώτην ανάκρισιν, ήτις είχε γίνει επί ποδός κ' επιτοπίως - τότε ο ειρηνοδίκης και ο αστυνόμος δεν είχαν συλλάβει ακόμη ρητάς υποψίας, ή δεν τας είχαν ανακοινώσει προς αλλήλους (οπότε διά της συνεπινεύσεως του ενός η πεποίθησις του άλλου, ως πάντοτε συμβαίνει, εδεκαπλασιάζεται) - η Φραγκογιαννού εν αταραξία είχε καταθέσει τα γνωστά ήδη γεγονότα, άνευ της εσωτερικής ψυχολογίας των ότι δηλ. αυτή, εκεί που έπλυνε, «σαν επέρασε το μεσημέρι, κ' επείνασε, κ' η κόρη της η Κρινιώ είχεν υπάγει στο σπίτι να φέρει το φαϊ, και σαν αργούσε, κ' αυτή είχε παραπεινάσει - και την είχαν καταζαλίσει το πλήθος εκείνο τα παιδιά και τα κορίτσια, που εξαλνούσαν τον κόσμο με τα παιγνίδια και τις αταξίες τους μέσ' την αυλή, και γύρω-γύρω στο λαδαρειό, και γύρω-τριγύρω στην καρούτα, και στο πηγάδι σιμά· εις τας φρονίμους νουθεσίας της αυτά, κακομαθημένα την επεριγελούσαν και την ηρέθιζαν, και την έκαμνον να χάση την υπομονήν - όλα τ' ανωτέρω επεβεβαίωσε κ' η Κρινιώ, η κόρη της - τότε αυτή, καταζαλισμένη και μη δυναμένη να σταθεί στα πόδια της απ' την πείνα, απεφάσισε να υπάγει στο σπίτι, διά να φάγουν όλοι μαζί εκεί, ν' απαλλάξει και την

Κρινιώ από τον περισσόν κόπον της μεταφοράς του φαγητού, κι' αυτή να ησυχάσει προς ώραν και να ξαποστάσει. Εξήλθε λοιπόν της αυλής, κ' έκλεισε την θύραν με το μάνδαλον. Όταν μετά το γεύμα, ως μίαν ώραν αργότερα, επέστρεψαν εις την αυλήν, μαζί με την Κρινιώ, κατ' αρχάς δεν υπώπτευσαν τίποτε, κ' επανέλαβον την εργασίαν των. Ο θόρυβος των παιδιών είχε κοπάσει προς ώραν τότε. Όταν όμως μετ' ολίγον εκρειασθη ν' αντλήσουν νερόν από το φρέαρ, τότε το «γιουρδέλι», ήτοι το άντλημα της Κρινιώς προσέκρουσεν εις στερεόν σώμα εντός του ύδατος, κι' αυτή εν εκπλήξει και φόβω έκραξε την μητέρα της. Τότε αι δύο ομού ανέκάλυψαν το σώμα της μικρός κόρης επιπλέον ή μάλλον βυθισμένον ήδη εντός του ύδατος».

Η Κρινιώ ήτον εντελώς ειλικρινής βεβαιούσα τ' ανωτέρω. Ο ειρηνοδίκης ήκουσεν ευμενώς την κατάθεσιν ταύτης. Αλλ' όμως έκαμε μορφασμόν εις την μητέρα της. Εκείνος ο μορφασμός - εκείνα τα «μούτρα» του ειρηνοδίκου - δεν της ήρεσαν, της Φραγκογιαννούς, ήτις ήτο λίαν πεπειραμένη, και τότε μεγάλη αγωνία την εκυρίευσεν.

Εις την οικίαν της Τραχήλαινας της κόρης της, όπου ευρίσκετο μικρόν προ της δύσεως του ηλίου, δεν έπαυε να κοιτάζει ανήσυχος από το παράθυρον. Διεύθυνε το βλέμμα προς την ιδίαν της μικράν οικίαν, ήτις καίτοι μη αντικρύζουσα, αλλά πλαγίως κειμένη, ήτο ορατή, επειδή εξείχε πέραν των ολίγων μεσολαβουσών, δύο ή τρεις πήχες προς τον δρόμον. Η Γιαννού, αν και συχνά εκοίταζε, δεν έβλεπε τίποτε.

Η κόρη της η Δελχαρώ, είδε την ανησυχίαν της, κι' άρχισε να κοιτάζει, όπως η μήτηρ της, και αυτή. Την ώραν της δύσεως του ηλίου, αίφνης μετά κρυφίου φόβου την έκραξε.

- Μάνα! Μάνα!

- Τι είναι;

- Έλα να ιδείς!

- Τι;

- Δυο ταχτικοί στέκονται και κοιτάζουν έξω απ' την αυλή, στο σπίτι σας...

Η γραία Χαδούλα εσηκώθη, και είδεν εκείνο το οποίον εφοβείτο. Δύο «ταχτικοί», ήτοι κωροφύλακες, όπως εις τους χρόνους του υιού της, του Μώρου - οπότε ούτος, προ δεκαπέντε ετών περίπου είχε σύρει εκ της κόμης επί του λιθοστρώτου της οδού την μητέρα του, και είχε μαχαιρώσει την αδελφήν του - ίσαντο παραμονεύοντες, κοιτάζοντες απλήστως προς την οικίαν.

Η Φραγκογιαννού είδε και επείσθη ότι μέγας και επικείμενος κίνδυνος την ηπείλει.

- Πρέπει να πάρω τα βουνά, δυκατέρα! είπεν αίφνης. Αν προφτάσω!

- Γιατί, μάνα; είπεν εν αγωνία η Δελχαρώ.

- Γιατί... με γυρεύουν για να με φυλακώσουν.

- Αλήθεια;... Εσύ το έριξες, μάνα, το κορίτσι στο πηγάδι;!
 - Όχι, μάρτυς μου ο Θεός!... Αυτό δεν το έκαμα, είπε η Φραγκογιαννού.

- Τότε;...

- Σιώπα!

- Η αμαρτία σε κυνηγά, μάνα, είπε δειλώς η Δελχαρώ.

- Σιώπα! Μουρλάθηκες; είπε βλοσυρά η μάνα της, υποπτεύσασα υπαιτιγμόν τινα εις τον τόνον μεθ' ου ωμίλει η κόρη της.

- Τι να πω κ' εγώ, η καημένη! είπε συμπλέκουσα τας χείρας εν αμηχανία, η Δελχαρώ.

- Α! αυτό μην το λες! όχι! Δεν κάνει να το λες!

Και τρομερά, κατήλθε την σκάλαν να φύγει.

- Πού πας, μάνα;

- Στα βουνά, σου είπα!... Δώσε μου λίγο παξιμάδι.

Η Δελχαρώ έτρεξε ν' ανοίξει το ερμάριον, κ' έλαβεν εκείθεν ολίγα παξιμάδια.

- Δώσε μου και το καλάθι μου... κ' ένα μαχαιράκι, επανέλαβεν εν άκρα βία η Φραγκογιαννού... Βάλε μου κ' ένα χράμι μάλλινο μέσα... και τη μανδήλα μου... τα παληοτσόκαρά μου... Δώσε μου και το ραβδί μου... ψάξε να το βρεις!

Η Δελχαρώ, εν άκρα σιγή και υπομονή, επροσπάθει να εκτελέσει όλας τας ετοιμασίας ταύτας.

- Πού θα πάς, μάνα επανέλαβε κλαίουσα. Ω! καίετ' η καρδιά μου!

- Μην κλαις!... Κάπου θα κρυφτώ, σε καμιά τρύπα... Ηουχία, σεείς, φρόνιμα! ως που να περάσει η οργή του Κυρίου!

Και λαβούσα το καλάθιον και το ραβδίον της, κατήλθε σιγά. Έκαμε τον σταυρόν της.

Αίφνης εκοντοστάθη εις την τρίτη βαθμίδα της σκάλας, και στραφείσα προς την Δελχαρώ, της είπε·

- Ξέρεις τι να κάμεις;... Θα πάω απ' τον απάνω δρόμο, για να γλυτώσω, να μη με ιδούν, τα σκυλιά... Και συ, αυτήν τη στιγμή, να τρέξεις στο σπίτι... να καμωθείς πως δεν τους βλέπεις, τους ταχτικούς... και να φωνάξεις της Αμέρσας αποκάτ' απ' το δρόμο «Αμέρσα, είναι απάνω η μάνα;»...

...Όχι, μη λες «είν' απάνω η μάνα»... μόνο να πεις· «Αμέρσα, πώς είναι η μάνα, είναι καλύτερα; έχει σηκωθεί;... Στο στρώμα είν' ακόμα;» Για να πιστέψουν πως βρίσκομαι απάνω στο σπίτι, και πως είμαι άρρωστη... Για να μην υποπτευθούν τίποτα, και με κυνηγήσουν τα σκυλιά!... Τρέξε, γλήγορα!

Είτα προσέθηκε·

- Έχετε γεια... και καλή αντάμωση!... Ευθύς ύστερον εξήλθε κ' η Δελχαρώ, τρέχουσα μ' ελαφρόν βήμα, και διευθύνθη προς την μητρικήν της οικίαν, να εκτελέσει την εντολήν.

Η Φραγκογιαννού επήρε τον απάνω δρόμον, κατά τα κοτρώνια, με δρομαίον βήμα. Εις την τελευταίαν απήκησιν του «καλή αντάμωση», το οποίον ευχήθη εις την κόρην της, ακουσίως προσέθηκε καθ' εαυτήν μετά πικράς ειρωνείας· «Ἡ εσάς θ' ανταμώσω εδώ - ή, τον αδελφό σας στην φυλακή θα πάω ν' ανταμώσω - ή, στον άλλο κόσμο θ' ανταμώσω τον πατέρα σας... κι' αυτό είναι απ' τα τρία το σιγουρότερο!»

Καθώς ανέβαινεν ασθμαίνουσα τον πετρώδη λόφον, «Ἐλα, Παναγία μου, ἔλεγε μέσα της, ας είμαι κι' αμαρτωλή». Εἶτα εις τα ενδόμυχα της ψυχῆς της εἶπε· «Δεν το ἔκαμα για κακό».

Μόλις προχώρησεν ολίγα βήματα, και εις τους τελευταίους σποραδικούς οικίσκους της πολίχνης, επάνω στους βράχους, καθώς εκατηφόριζε να φθάσει στον αιγιαλόν, βλέπει τον Κυριάκον, τον κλήτορα της αστυνομίας, με το φέσι του με την κοντήν φούνταν, ή «γαλίπαν», ὅπως την ἔλεγαν, με τον καστανόν του στριμένον μύστακα, και κρατούντα εις την χείρα το κοντόν ρόπαλόν του, πέριξ του οποίου εφαινετο σκυταλοειδώς η επιγραφή «Ἰσχύς του Νόμου». Οὗτος συνοδευόμενος ἀπό ἓνα γέροντα ἀπόμαχον, με στρατιωτικὴν στολήν, ἤρχετο ἀπό ἓνα πλάγιον δρομίσκον, διευρυνόμενος εις τον αιγιαλόν, ὅπου κατήρχετο και η Φραγκογιαννού, και μετὰ μικρόν εἰς ἀπαντος θα την ἔφθανον, ή θα της ἐπαιρνον τα νῶτα.

Ἴσως η παρουσία του Κυριάκου ἐκεῖ, μαζί με τον ἀπόμαχον, να ἦτο τυχαία. Ἀλλ' η ἔνοχος γυνή, ως τους εἶδεν, εταράχθη, κ' ἐτάχυνε το βήμα. Της εφάνη δε ὅτι κ' ἐκείνοι το αὐτό ἔκαμαν.

Τότε η Γιαννού, καθώς ἐφθασεν εις τον αιγιαλόν, κατ' αγαθὴν συγκυρίαν, αἴφνης εἶδεν ἐνώπιόν της ανοικτὴν την θύραν μιας οικίας, λίαν γνωρίμου εις αὐτήν, και ουδέ στιγμὴν ἐδίστασε να υπερβεί το κατώφλιον. Ἄμα εἰσήλθε, τεταραγμένη, ἔβαλε το μάνδαλον και τον σύρτην.

- Μαρουσῶ, εἰς' ἐπάνω; ἔκραξε με σιγανήν, ἀλλὰ συριστικὴν φωνήν, ἀνερχομένη την σκάλαν.

Μία γυνή κοντούλα, ροδοκόκκινη, ἐξήλθεν ἀπό την θύραν ενός θαλάμου, κ' ἐπαρουσιάσθη μειδιῶσα, ἀλλὰ και ἀνήσυχος το βλέμμα.

- Πού σ' αὐτόν τον κόσμο, θεια Χαδούλα; ηρώτησε.

- Μην τα ρωτᾶς, παιδί μου... Μεγάλη συφορά μου ἐπενέβηκε, ἤρχισε να λέγει η Γιαννού.

Εἶτα ἀνήσυχος ηρώτησε·

- Μην εἶν' εδώ ο κυρ Αναγνώστης;

- Ὅχι, δεν εἶν' εδώ· τόσο νωρίς δεν ἔρχεται, εἶναι στον καφενέ...

Ἀχ! θεια Χαδούλα, κ' ἐγὼ ἔλεγα πὼς να κάμω να 'ρθω στο σπίτι, να σου πω τα τρέχοντα...

- Ἐμαθες τίποτα;

- Τα έλεγαν τώρα το απόγευμα, ο αφέντης μου, μαζί με τον κουμπάρο μας τον Αϊμερίτη, που ήρθε για να φουμάρει ένα τσιμπούκι και να κουβεντιάσουν, όπως συνηθίζουν.

- Και τι λέγανε;

- Ο ρηνοδίκης μαζί με τον αστυνόμο, θέλουν να σε συλλάβουν... Έλεγαν να στείλουν τους χωροφύλακες... Σ' έχουν ύποπτη για το κοριτσάκι που πνίγηκε χθες μέσ' το πηγάδι.

- Ω! τρομάρα μου...

- Κ' έλεγα να 'ρθω να σου πω, για να κρυφτείς, αν μπορέσεις... Μα πώς βρέθηκες εδώ;

Η Φραγκογιαννού διηγήθη ότι, αφού, μετά την χθεσινήν ανάκρισίν της, εκατάλαβεν ότι ο ειρηνοδίκης άρχισε να την έχει «στην μπούκα του τουφεκιού», ησθάνθη κι' αυτή φόβον μη κακοπέσει άδικα, και ότι από το σπίτι της κόρης της, της Δελχαρώς, όπου έτυχε να ευρίσκεται σήμερα το δειλινόν, είχεν ιδεί τους χωροφύλακας να κατασκοπεύουν το δικό της το σπίτι· ότι απεφάσισε να φύγει στα βουνά· ότι, καθώς έτρεχεν εδώ κάτω, κατά τον αιγιαλόν, σκοπεύουσα να πάρει το κρυφόν μονοπάτι του βουνού, οπίσω από τα Κοτρώνια, είδε τον Κυριάκον τον κλήτορα μαζί μ' ένα γέρο-ταχτικόν, να έρχονται κατόπιν της, αλλ' ότι, κατά θείαν νεύσιν, ευρέθη κοντά στο σπίτι της Μαρουσώς, η οποία ξεύρει καλά από παλαιόν καιρόν «τα πάθια της», εφρόντισε να προσθέσει, και ιδούσα την θύραν ανοικτήν, έσπευσε να εισέλθει, όπως εύρη άσυλον.

- Έχω κλειδώσει την πόρτα από μέσα παιδάκι μου... απ' το σαστισμό μου, τι να κάμω! Μου ήτανε γραφτό να πάθω, τα 'παθα. Έτσι να' χεις πολύ καλό, Μαρουσώ μου... Δεν κοιτάζεις κρυφά, κρυφά απ' το παντζούρι εκείνο;... να ιδής αν είναι ο Κυριάκος κάτω ή έχει τραβήξει;

Η Μαρουσώ ήλθε προς το υποδειχθέν παράθυρον, κ' εκοίταζε κατά τον δρόμον. Είτα επιστραφείσα είπεν·

- Είναι παραπέρα, εκεί... Στέκονται στο δρόμο μαζί μ' ένα γέρο απόμαχον... Έχουν πιάσει κουβέντα με τον γείτονά μας τον ψαρά, τον Φραγκούλη.

- Και κοιτάζουν κατά 'δω;

- Κοιτάζουν στην αμμουδιά, πέρα.

Η γραία ήτο έμφοβος, κ' έφερε τας χείρας περί το πρόσωπον, ως διά να τραβήξει τα τσουλούφια της, ή να σκάση τα μάγουλά της.

Η Μαρούσα την ώκτειρε.

- Δεν κάθεσαι, θεια Χαδούλα;... Μη φοβάσαι... Ό,τι είναι, θα περάσει... Κάθισε να σου κάμω καφεδάκι να πεις.

Η Γιαννού μετά δισταγμού ερρίφθη επί τινος χαμηλού σκαμνιού, εις τα πρόθυρα του μαγειρείου, όπου εγίνετο ο διάλογος.

Η οικία εφαινετο ευπορούσης οικογενείας, και είχε πολλά χωρίσματα, κ' επίπλωσιν ευπρεπή.

- Δε θυμάσαι τα δικά μου, θεια Χαδούλα;... είπε μυστηριωδώς η Μαρούσα, και το πρόσωπόν της αφ' ό,τι ήτο έγινεν ακόμη ερυθρότερον... Θυμήσου τι τρομάρες, τι βάσανα πέρασα τότε κ' εγώ! Κι' ας είσαι καλά, πόσο μ' εβοήθησες! Έτσι θα περάσουν και τα δικά σου.

- Γιατί είπα εγώ πως εσύ ξέρεις τα πάθια μου! επανέλαβεν η Φραγκογιαννού μετριόφρων.

- Εκείνα που λες, ήταν πάθια δικά μου, διόρθωσε φιλαλήθης η Μαρουσώ.

Έψησε τον καφέν και τον εκένωσε.

- Ο αφέντης μου, όπου είναι, θα 'ρθει... Πιε τον καφέ σου. Βούτηξε και το ψωμάκι, προσέθηκε κόπτουσα μεγάλην φέταν ψωμίου.

Η γραία άρχισε να βουτά το ψωμί και να το μασά χωρίς όρεξιν.

- Πολύ καλό να 'χεις, έλεγε. Δεν πάει κάτω, παιδί μου... Απ' το χολοσκασμό που έχω... Φαρμάκι βγάξ' ο ουρανίσκος μου.

Είτα επέφερε·

- Δεν κάνεις τον κόπο να κοιτάξεις πάλι απ' το παραθυράκι, έξω;... Είναι ακόμη ο Κυριάκος κάτω;

Η Μαρούσα υπήκουσεν.

- Εκεί είναι, θεια Χαδούλα... Έπιασαν μεγάλην κουβέντα με τον Φραγκούλη.

- Και τώρα, πού να πάω;... Σαν έρθ' ο πατέρας σου;... Βασίλεψ' ο ήλιος... σουρουύπωσε... Θα νυχτώσει.

Η Μαρούσα εσκέφθη επί στιγμήν, είτα είπεν·

- Εγώ έχω μεγάλην υποχρέωση 'σε λόγου σου, θεια Χαδούλα... Πώς να το ξεχάσω!

- Θυμάσαι; είπεν ακουσίως μειδιώσα η γραία.

- Και μπορώ να τ' αστοχήσω;... Ό,τι μπορέσω να κάμω, θα κάμω για σένα.

- Ας είσαι καλά.

- Μου φαίνεται πως το καλύτερο είναι να σε κρύψω εδώ την νύχτα, τώρα, πριν έλθει ο αφέντης μου.

- Πού;

- Κάτω, στο μικρό κατωγάκι, στο σοφά... ξέρεις;

- Α! είπεν η Φραγκογιαννού, ως να της ήλθε μία ανάμνησις.

- Και τα μεσάνυχτα, σαν λαλήσει τ' αρνίθι...

- Ε;

- Κοντά να φέξη, ό,τι ώρα νοιώσεις...

- Καλά!

- Αν θέλεις, σηκώνεσαι, και πας στο καλό, όπου σε φωτίσει ο Θεός.

- Ας είναι! είπε μετά στεναγμού η γραία.

- Την άλλη νύχτα πάλι, ανίσως και δεν εύρεις άλλο καταφύγιο εις μέρος πλιο κρυφό, και πλιο σίγουρο, έρχεσαι, και μου ρίχνεις ένα πετραδάκι σ' αυτό το παράθυρο, ή στο μικρό μπαλκονάκι κατά

το γιαλό, κατεβαίνω, σου ανοίγω, και σε κρύφτω πάλι στο κατωγάκι.

- Καλά!... Μα, για κοιτάξε, έφυγε ο Κυριάκος;

Η Μαρούσα επήγε πέραν του μεσοτοίχου, εις το παράθυρον προς τον δρόμον, αργοπόρησεν ολίγον, ίσως διότι είχε σκοτεινιάσει πλέον και δεν διέκρινε καλώς έξω, και επανήλθε.

- Δεν έφυγαν... εκεί είναι κ' οι τρεις.

- Τώρα ένα πράμμα δεν ξέρω, είπε σύννους η Φραγκογιαννού. Δεν ξέρω αν με είδε ο Κυριάκος να μβαίνω εδώ, ή όχι... Αν δεν μ' έχει ιδεί, και δεν μου κάνει καρτέρι, καλύτερα έχω να φύγω, να σας σηκώσω το βάρος από τώρα.

Έλεγε τούτο ειλικρινώς. Εστενοχωρείτο, επόθει τον αέρα του βουνού. Εκεί ησθάνετο ότι θα εύρισκεν άνεσιν, ήλπιζε δε και ασφάλειαν.

- Ό,τι κι αν είναι, δεν πρέπει να φύγεις απόψε, είπε προθυμότερα γινομένη η Μαρούσα, καθ' όσον εθερμαίνεται εκ της αναμνήσεως. Κάθισε, θεία Χαδούλα, απόψε, στο κατωγάκι, για να με κάμεις να θυμηθώ τα παλιά μου βάσανα, θα μου έρθουν, τάχα, σαν όνειρο στον ύπνο μου;

- Έτσι τα θυμάται, πλιο, κανείς, παιδάκι μου, είπε με πονηράν αφέλειαν η γραία. Αχ! κάθε αμαρτία έχει και τη γλύκα της.

- Αλήθεια!... και πόση πίκρα φέρνει στο τέλος! συνεπλήρωσε μελαγχολικώς η Μαρουσώ.

Η οικία ήτο διπλή. Εκτός του κυρίως κτιρίου, είχε μικρόν παράρτημα προς βορράν, όπου ήτο το μαγειρείον, και υπό το μαγειρείον ευρίσκετο «το μικρό κατωγάκι». Εκεί διά της καταπακτής και μικράς σκάλας οδήγησε η Μαρούσα την ξένην της, πριν έλθει ο κυρ Αναγνώστης, ο οικοδεσπότης. Της έφερεν άρτον, τεμάχιον κρύου βραστόυ, υπόλοιπον του γεύματος, τυρίον, νερόν, ποτήριον οίνου, και την εγκατέστησεν επάνω εις τον σοφάν του μικρού κατωγείου, του χρησιμεύοντος ως αποθήκη διαφόρων οικιακών σκευών. Της έστρωσεν ένα παλαιόν κιλίμι, μίαν τριμμένην τσέργαν, ένα μικρόν σινδόνη, της έβαλε μίαν προσκεφαλάδα σκληράν, με γέμισμα από λινόφυλα, και της ευχήθη καλήν νύκτα και «ύπνον ελαφρόν».

Ελαφρός ή βαρύς, ο ύπνος της Φραγκογιαννούς δεν ήτο δυνατόν να ήτο εύκολος ούτε ευάρεστος, ευρισκομένης εις τοιαύτην ταραχήν και τοιούτον τρόπον. Αλλά το περιβάλλον την έκαμε προς ώραν να λησμονεί σχεδόν τα ενεστώτα και την ιδίαν τρομεράν θέσιν της, και ν' αναπολεί τα παρελθόντα. Εκείνο το οποίον μετριοφρόνως η Γιαννού είχε ονομάσει δις «τα πάθια της», η δε Μαρούσα ειλικρινώς είχε αναγνωρίσει μάλλον ως «πάθια» και «βάσανα» ιδικά της, είχε συμβεί προ οκτώ ή δέκα ετών.

Ο κυρ Αναγνώστης Μπενίδης, άτεκνος, είχε λάβει ως ψυχοκόρην τη Μαρούσαν, και την είχε αναθρέψει όσον αυστηρά ηδυνήθη η σύζυγός του, ήτις ήτον αποθαμμένη προ δέκα πέντε ετών.

Ο κ. Μπενίδης ήτον εις τον καιρόν του το σημαντικώτερον πρόσωπον του τόπου του. Είχε διατελέσει δημογέρον προ του Αγώνος, πληρεξούσιος εις τας πρώτας Συνελεύσεις Τροιζήνος, Προνοίας, Άργους, κτλ. δήμαρχος προ του Συντάγματος. Είτα μετά το Σύνταγμα διετέλεσεν ως ανώτερος υπάλληλος εις πολλά μέρη. Την Μαρούσαν, Εβραιοπούλαν, ή κατ' άλλους Τουρκοπούλαν, είχε προσλάβει εις ηλικίαν σχεδόν βρεφικήν, και την είχε βαπτίσει.

Είτα, όταν κατά τα τελευταία έτη, ως συνταξιούχος απεσύρθη εις τον τόπον τον, την υπάνδρευσε μ' ένα ανεπιόν του, και της έδωκεν ως προίκα το μικρόν αυτό κολλητόν σπιτάκι, εις το ισόγειον του οποίου ευρίσκετο τώρα η Φραγκογιαννού, ικανά αγροτικά κτήματα, και ολίγα μετρητά, υποσχεθείς να της αφήσει ως κληρονομίαν και την κυρίως οικίαν, και ό,τι άλλο ήθελεν ευρεθεί παρ' αυτό μετά θάνατον.

Ο γαμβρός, αφού απέκτησεν έν τέκνον, έλειπεν όλον τον καιρόν, Εταξίδευε λοστρόμος με τα καράβια. Ήτον φημισμένος ναυτικός, αλλά σπάταλος κ' αξένοιαστος. Τώρα τελευταία, είχε αργήσει τρία έτη να έλθει εις τον τόπον. Εν τω μεταξύ ο γηραιός κυρ Αναγνώστης είχε χηρεύσει, κ' η ψυχοκόρη, κατά την απουσίαν του συζύγου υπηρετεί διαρκώς εις την οικίαν τον θετόν πατέρα της, όπως και παιδιόθεν ήτο συνηθισμένη. Ο σύζυγος έγγραφεν από καιρού εις καιρόν επιστολάς, υποσχόμενος ότι θα έλθει, αλλά δεν ήρχετο. Το θυγάτριον της Μαρούσας ήτο ήδη τεσσάρων ετών, και ούτε ο πατήρ είχεν ιδεί ποτέ το τέκνον, ούτε αυτό εγνώριζε την όψιν του πατρός.

Κατ' εκείνον τον καιρόν, μαζί με την ανάπτυξιν του εμπορίου και της συγκοινωνίας, είχαν αρχίσει να ξανοίγουν κάπως και τα ήθη εις τον μικρόν, απόκεντρον τόπον. Ξένοι ερχόμενοι από τα άλλα μέρη της Ελλάδος, τα «πλέον πολιτισμένα», είτε υπάλληλοι της κυβερνήσεως, είτε έμποροι, εκόμιζον νέας, ελευθέρας θεωρίας περί όλων των πραγμάτων. Ούτοι την αιδώ και την συστολήν ωνόμαζον βλακείαν, την εγκράτειαν και την σωφροσύνην ευήθειαν. Την διαφθοράν και την λαγνείαν ωνόμαζον «φυσικά πράγματα». Η δύστηνος Μαρούσα, ήτις δεν είχε γεννηθεί εις τον τόπον, αρχήθεν δεν ήτο πολύ αυστηρά ούτε σεμνοπρεπής, είχε δε μικράν δόσιν ελαφρότητας.

Τον καιρόν εκείνον ευρίσκοντο εις την νήσον ένας γραμματεύς του ειρηνοδικείου, άγαμος, φουστανελλάς. Ένας γραμματεύς του Λιμεναρχείου, βρακάς, αξιωματικός του οικονομικού Ν. κλάδου, γεροντοπαλλήκαρο· ένας ενωμοτάρχης κομψευτής, με λιγνήν μέσην και αγκιστροειδή μύστακα· ένας τελωνοφύλαξ έχων τριπλάσιον εισόδημα από τον μισθόν του, και δύο ή τρεις πράκτορες ξένων εμπορικών οίκων ή άλλοι μέτοικοι. Όλοι ούτοι είχαν παντοτινήν συν-

τροφίαν με δύο ή τρεις άλλους νεαρούς εμπορευομένους, κομψευομένους, μ' «ελληνικούρες» πολλές εις την γλώσσαν και με πολλές «προορήσεις». Με τους τελευταίους τούτους ηναγκάζοντο να έρχονται συχνά εις επαφήν πολλαί γυναίκες, και σώφρονες άλλως του τόπου, χάριν των αφεύκτων και ατελειώτων οψωνισμάτων, από τα οποία αδύνατον ν' απαλλαγεί ποτέ ο γυναικείος κόσμος.

Από τα τόσα βρόχια, τα οποία της είχαν ρίψει εις τον δρόμον της, από τας τόσας ελεπόλεις, τας οποίας της είχαν στήσει περί τους τοίχους της όλοι οι ειρημένοι επιχειρηματίαι δεν ηδυνήθη να γλυτώσει η Μαρούσα· και μετ' ολίγον καιρόν αυτή, εν απουσία του συζύγου, ευρέθη έγκυος. Και το ενόησεν ότε ήτο ήδη δύο μηνών. Αλλά πριν το ανακαλύψει αυτή, όλη η γειτονιά, ως εικός, το ήξευρεν ίσως και προτού να συμβεί το πράγμα. Μόνον ο κυρ-Αναγνώστης ευρίσκετο εν αγνοία. «Ο κόσμος», όπως είπε τότε η πονηρή Κοκκίτσα, μία γειτόνισσα «το 'χε τούμπανο, κι' αυτός κρυφό καμάρι».

Υπήρξαν κ' αι κακαί γλώσσαι, αίτινες είπον άνευ της ελαχίστης πιθανότητας, ως εικός, ότι ο κυρ-Αναγνώστης εφήρμοζε την παλαιάν μέθοδον του Δαβίδ, και ότι διά νεαράς πνοής του θερμού αίματος εξήτει να «ξανανώσει». Αλλ' η ειρημένη Κοκκίτσα και δύο ή τρεις άλλαι γειτόνισσαι, αίτινες τα έλεγον σιγανά, κ' εγέλων συριστικά μεταξύ των, ισχυρίζοντο ότι, δήθεν «απ' το παιδί έχουν πολλοί μερδικό» ότι το κεφάλι πρέπει να είναι του γραμματικού του φουστανελλά με το τεράστιον φέσι και την μακροτάτην φούντα, η μέση, θα είναι βέβαια του νωματάρχη, του σεβταλή, το ένα το ποδάρι (στο λάκκο!) του γέρο - κολασμένου, του βρακά, το ένα χέρι (μακρύ χέρι!) του τελωνοφύλακα, και το άλλο χέρι (παστρικό χέρι!) του ψιλικατζή, με τις 'λληνικούρες.

Πρώτη η ρηθείσα Κοκκίτσα είχε προσκληθεί μυστηριωδώς από την Μαρούσαν (σημειωτέον ότι αυτή, όσον και αν εφαινετο απονήρευτη, είχε εννοήσει ότι η Κοκκίτσα την υπωπτεύετο προ πολλού, όθεν επροσποιήθη κι' αυτή ευθηνήν, αναγκαστικήν εμπιστοσύνην διά να την κολακεύσει, ελπίζουσα ότι θα την έπειθε, και διά δώρων, να σιωπήσει) είχε προσκληθεί, λέγω, να λάβει γνώσιν του μυστηρίου. Η Μαρούσα, «αδερφή να την κάμει, απ' το Θεό και στα χέρια της», έπεσε στον τράχηλόν της και την ικέτευε να κάμει έλεος αν ηξεύρει τίποτε ψευτογιατρικά, διά να εξαφανισθή, ει δυνατόν, ο καρπός της αμαρτίας, κι' ο Θεός πλέον ας εγίνετο ίλεως! Διότι άλλως αυτή βέβαια - τι την ήθελε τέτοια ζωή; - θα έπεφτε βέβαια, στον γιαλό να πνιγεί, καθώς ήτον μάλιστα και σιμά, από κάτω απ' το σπίτι, η θάλασσα. Η Κοκκίτσα την καθησύχασε με λόγια παρηγοριάς, και άρχισε να εφαρμόζει επ' αυτής διαφόρους αλοιφάς και έμπλαστρα, τα οποία ουδόλως ετελεσφόρουν.

Δευτέρα προσεκλήθη η Σταματώ, πτωχή χήρα, κ' η Κονδύλω η αδελφή της, αλβανόγλωσσοι αι δύο, καταγόμενοι από μίαν των νήσων του Σαρωνικού. Αυται εξήσκουν εντριβάς επί του σώματος της

ατυχούς γυναικός. Και τας τρεις με ό,τι έκλεπτεν από τας οικονομίας του κυρ-Αναγνώστη, τας αντήμειβε. Κ' εκείναι εμάκρυνον τας αλοιφάς, και παρέτειναν τας εντριβάς, αλυσιτελώς πάντοτε.

Την εσπέραν, ανερχόμενοι αι τρεις εις την αυλήν της κυρά-Θωμαής, ολίγα σπίτια παραμέσα, όπου ήρχοντο κ' η γριά Χιόνα, κ' η θεια Κυράννω, όλοι μετανάστιδες εκ Μακεδονίας του 1821, τα έλεγαν μεταξύ των. Αι τρεις πρώται έδιδαν καθ' εσπέραν τακτικήν αναφοράν εις την κυρά-Θωμαήν και εις τας δύο άλλας γριάς· και όλοι μαζί εκασκογελούσαν.

Μάλιστα τα όψιμα ελληνικά της Σταμάτως, καθώς περιέγραφε την κατάστασιν της εγκύου («αυτή όλη κοντό είναι· και τα πόδια της κοντή το έχει!... θα μην το ρίχνει, τάχατες!...») επέτεινον τους γέλωτάς των. Και εις τας εκθέσεις της Σταμάτως, η γριά Κυράννω επρόσθετε τα σχολιά της, με την Μακεδονικήν της διάλεκτον.

- Αυτηνιές, ση λιέου, είνη παληοφουράδες!... Αχηλώνης, μαρή... Πού στα χουργιά, τα θ' κάμας! να του φτιάξ' καμιά αυτ'νό, θε τ' βγάλ'νι, σι λιέου, στου γουμαρουπάζαρου!....

Τελευταία απ' όλας εκλήθη να λάβει μέρος η Φραγκογιαννού, ως σοφωτέρα όλων των άλλων. Η Μαρούσα ειχεν αρχίσει ν' απελπίζεται από τας τρεις πρώτας «ψευτομαμμές», και κατέφυγεν εις ταύτην ως εις τελευταίαν ελπίδα. Τω όντι η γριά Χαδούλα με τα φάρμακά της, με τα μαντζούνια της και με τα ζεστά ή κρύα όσα έδιδε να πiei εις την πάσχουσαν, τη βοηθεία και των εντριβών τας οποίας εξετέλει μ' επιδεξιότητα πολύ υπερτέραν από τας άλλας, κατώρθωσεν εντός ολίγων ημερών να επιφέρει την έκτρωσιν. Ο κυρ-Αναγνώστης ουδέποτε έμαθε τίποτε.

Αυτή ήτον η παλαιά εκδούλευσις, και αυτή η ευγνωμοσύνη την οποίαν ειχον υπαινιχθεί σήμερον αι δύο. Αυτά ήσαν της Φραγκογιαννούς «τα παλιά τα πάθια της», κι' αυτά ήσαν της Μαρούσας «τα βάσανά της».

Η ανάμνησις κατείχε τον νουν της Φραγκογιαννούς όλην την ώραν, ενώ έκειτο επί του σοφά, εις το σκότος· διότι λύχνον δεν της ειχε φέρει η φιλοξενούσα, μόνον ένα κηράκι κι' ολίγα σπίρτα της ειχεν αφήσει. Όλην αυτήν την παλαιάν ιστορίαν ανελογίζετο, και ο ύπνος ποτέ δεν της ήρχετο. Ερευνώσα την συνείδησίν της, έν πράγμα εύρισκεν ότι ειχε κάμει και τότε και τώρα το ειχε κάμει διά καλόν. Εκουλουριάζετο υποκάτω εις το μάλλινον σκέπασμα, επί του δεξιού πλευρού κειμένη, κ' έκυπτε την κεφαλήν εις το στέρνον, κ' επροσπάθει να ζαλισθεί, να ναρκωθεί, να της έλθει λήθαργος. Τότε, μετά χρόνους, ενθυμήθη και την σύντομον προσευχήν, την οποίαν της ειχεν επιβάλει άλλοτε να λέγει συχνά ένας γέρον πνευματικός· το «Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ του Θεού, ελέησόν με».

Η συχνή επανάληψις της ευχής ενήργησε, και η Χαδούλα εναρκώθη επ' ολίγα λεπτά και απεκοιμήθη. Πλην πάραυτα εις τον ύπνον της, ή εις τα ξύπνα της, (δεν ήξευρε καλά), της εφάνη ότι μέσα,

εις το βάθος της ψυχής της, ήκουε φωνήν βρέφους, κλαύμα, μινυρισμόν θρηνώδη· τούτο ομοίαζε με την φωνήν της μικράς εγγονής της, της προ ολίγων μηνών, διά χειρός αυτής... τελειωθείσης.

Η γραία εξύπνησεν έντρομος, ανετινάχθη όλη. Ανεσηκώθη και ησθάνετο μέγαν σπαραγμόν, αλλά συγχρόνως και καλύτεραν σωματικήν άνεσιν. Ο σύντομος εκείνος ύπνος είχεν εξαλείψει παρ' αυτή το νευροπαθές και το ανήσυχον. Εψηλάφησεν, εύρε τα σπίρτα, ήναψε το κηρίον, επήρε το ραβδί της, το καλάθι της, έβαλε μέσα εις αυτό και τας εμβάδας της, και ανυπόδυτη, με της κάλτσες, εκίνησε να φύγει.

Κεφάλαιο ΙΒ΄

Η Μαρουσώ της είχε δώσει το κλειδί του μικρού κατωγείου, της είπε να εξέλθει διά της ιδιαίτερας θύρας τούτου προς την οδόν, να κλειδώσει έξωθεν, και να πάρει το κλειδί μαζί της, διά να το μεταχειρισθεί πάλιν την άλλην νύκτα, αν έμελλε να επανέλθει. Όσον δι' αυτήν, αν ελάμβανεν ανάγκην να κατέλθει εις το κατωγάκι, θα κατήρχετο διά της οδοῦ, δι' ης είχεν οδηγήσει εκεί την ξένην της, της εσωτερικής σκάλας και της θύρας του μεσοτοιχίου.

Τω όντι, η Φρακογιαννού ησθάνετο πλέον μεγάλην σφλομονήν, και το στενόν κατωγάκι με τον υγρόν αέρα του την εστενοχώρει. Καίρός ήτο ν' αναπνεύσει πλέον τον αέρα του βουνού, πριν οι διώκται χωροφύλακες την κλείσωσιν, ίσως διά βίου, εις τα υγρά και ανήλια υπόγεια της ανθρωπίνης θέμιδος.

Εξήλθε, και, κάτω εις τα βάθη της ψυχής της, εμινύριζεν ακόμη η θρηνώδης φωνή του βρέφους, του μικρού κορασίου του αδικοθανόντος. Εστάθη εις το χάσμα της θύρας, εκοίταξε μετά προφυλάξεως έξω, δεξιά, αριστερά, άνω, κάτω του δρόμου· δεν είχε ψυχήν ούτε σκιάν. Έβαλε πτερά εις τους πόδας της.

Δεν ήτο η πρώτη φορά καθ' ην ήκουε μέσα εις την ψυχήν της, όπου υπήρχε σκοτεινή, σπηλαιώδης ηχώ, το πένθιμον εκείνο κλαύμα του βρέφους. Κ' ενόμιζεν ότι έφευγε τον κίνδυνον και την συμφοράν και την πληγήν την έφερε μαζί της. Κ' εφαντάζετο ότι έφευγε το υπόγειον και την ειρκτήν, και η ειρκτή και η Κόλασις ήτο μέσα της. Ωρα ήτον ως δύο μετά τα μεσάνυκτα, νυξ ασέληνος αστροφεγγής. Αρχάς Μαΐου, δευτέραν εβδομάδα μετά όψιμον Πάσχα. Η εξοχή ευωδίαζεν, η αύρα εμυροβόλει. Ολίγα άγρυπνα πουλάκια έμελλον το όρθιον επάνω εις τα κλαδιά. Η Φραγκογιαννού επήρε τον δρομίσκον, τον λίαν γνωστόν εις αυτήν, στενόν και έρποντα, όπισθεν των κήπων και κάτωθεν των βράχων. Ο δρομίσκος μόλις ήτον ορατός εις την αστροφεγγιάν, καλυπτόμενος εν μέρει από τους προεξέχοντας ράμνους των θάμνων και των βάτων, οίτινες προέκυπτον από τους φράκτας των κήπων. Η ευκίνητος γραιία επάτει επί χόρτων και χαμαιμήλων, κ' επί χλωρών ακανθών, ανήρχετο δε με βήμα κόρης, νεαράς βοσκοπούλας του βουνού, τον ανηφορικόν δρομίσκον.

Είχε τελειώσει η μακρά σειρά των κήπων και των περιβολίων προς τα δεξιά της, ενώ αριστερά της παρετεινετο ακόμη ο μικρός βραχώδης λόφος, τα Κοτρώνια, με τας τρεις γραφικάς κορυφάς των την μίαν κατόπιν της άλλης, τας επιστεφομένας από ανεμομύλους και μικρά λευκά καλύβια και σπιτάκια, έρποντα γύρω των. Τώρα πλέον έφθασεν εις μέρος όπου άρχιζαν αμπέλια, αγροί με οπωροφόρα δένδρα, όσον ήτον ακόμη πλαγινός ο ανήφορος, και ελαιώνες, οι αγροί με υψηλούς στάχυς, σειομένους από την νυκτερινήν

αύραν, εκείθεν όπου ο ανήφορος καθίστατο αποτομότερος και άνω. Η Φραγκογιαννού με ελαφρόν άσθμα, έτρεκεν, έτρεχε, μαστιζομένη το πρόσωπον από το απόγειον το πρωινόν, το αντίπνοον, του Βορρά το χαϊδεμένον εωθινόν τέκνον.

Έσπευδε να φθάσει το ταχύτερον, πριν ανατείλει η ημέρα, εις τα μέρη τα οποία αυτή εγνώριζε. Υπήρχον, κατά τους βορείους αιγιαλούς της νήσου, πολλοί κλεφτότοποι, μέρη απάτητα, σπήλαια και βράχοι όπου εφύτρωνε το αγριοβότανον και η κάππαρις, και τα κρίταμα και η αρμυρήθρα, και όπου τους υπάρχοντας ολίγους δρόμους κατέστρεφον καθημερινώς τα κοπάδια των ερίφων και των αιγών. Εκεί θα ήτο το άσυλόν της, εκεί όπου ήσαν αι αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας της. Εις εκείνους τους βορείους αιγιαλούς, σιμά εις το άγριον και γαλανόν πέλαγος, εις το παλαιόν Κάστρον, το κτισμένον επί γιγαντιαίου θαλασσοπλήκτου βράχου, εκεί είχε γεννηθεί η Χαδούλα, κ' εκεί είχεν ανατραφεί ως δέκα ετών κόρη.

Είτα, όταν ειρήνευσαν τα πράγματα, και η νέα πολίκτη εκτίσθη εις τον λιμένα τον μεσημβρινόν, η μάνα της, η μάγισσα, η πολυκυνηγημένη από τους κλέφτες και τους λιάπηδες, συχνά την είχεν επαναφέρει εις τα μέρη εκείνα, της είχε δείξει όλους τους κλεφτότοπους, τους αβάτους βράχους και τα άντρα, και της είχε διηγηθεί δι' ένα έκαστον των τόπων εκείνων ανά μίαν ιστορίαν, φανταστικήν ή αληθή. Εις εκείνα τα μέρη, όταν την υπάνδρευσαν και την «εκοκούλωσαν», και την «ενεκροβλόγησαν» κατά την συνήθη φρασεολογίαν της μητρός της, της είχαν δώσει ακόμη και την προίκα της. Το σπίτι, το Κάστρο το έρημο, και το χωράφι στο Μποστάνι, στον απάτητον κρημνόν. Ύστερον, όταν αυτή ενοικοκυρεύθη, κ' έμαθε πολλά, κ' επρόκοψεν εις γυναικείαν σοφίαν, κ' εσυνείθισε να θηρεύη τα βότανα και τα τρίφυλλα και τας δρακοντιάς εις τους λόγγους και το βουνά, πολύ συχνά είχεν επισκεφθεί τα μέρη εκείνα, χάριν των ερευνών της.

Εκεί λοιπόν επήγαινε και τώρα, αν έδιδεν ο Θεός να φθάσει ασφαλώς, αλλ' εις ποίαν δεινοτάτην περίστασιν. Και ποία άρα θα ήτον η τύχη της από τούδε; Μόνος ο Θεός το ήξευρε.

Πριν φθάσει εις το μέρος, όπου ο δρόμος αποτόμως ανηφόριζε, καθώς διήρχετο έξω από ένα περιβόλι, φραγμένον με πυκνούς βάτους και θάμνους υψηλούς εν μέρει με τοιχογύρισμα, εντός του οποίου υπήρχον πολλών ειδών οπωροφόρα δένδρα, η Φραγκογιαννού κατά τύχην εσκόνταψεν εις τον δρόμον, έκαμε δε μικρόν θρουν, πεσούσα ελαφρώς επάνω εις ένα θάμνον. Αφήκε μικράν φωνήν ομοίαν με στεναγμόν.

Την ιδίαν στιγμήν ήκουσε πολύ πλησίον της, αλλ' έσωθεν του φράκτου, δυνατόν γαύγισμα σκύλου. Ανωρθώθη, και με ταχύτερον βήμα εξηκολούθησε τον δρόμον της.

- «Ποιος να είναι;» ειπε μέσα της.

Ηκούσθη τότε μία φωνή βραχνή και νυσταλέα, αλλ' απότομος.

- Ε! βάρδ' απ' τα περιβόλια! Ανοιχτά!... Ανοιχτά!

Ανεγνώρισε την φωνήν του Ταμπουρά, του δραγάτη. Ενόησε τότε τι συνέβαινε. Το περιβόλι, έξωθεν του οποίου είχε σκοντάψει, ανήκεν εις τον τότε Δήμαρχον του τόπου. Εντός αυτού, σιμά εις τ' άλλα δένδρα, υπήρχον και ολίγαι κερασέαι, με καρπούς σχεδόν ωρίμους ήδη και περκάζοντας, μελανωπούς εις την αστροφεγγιάν, ανάμεσα εις τα μαυροπράσινα φύλλα, Ο Ταμπουράς, μη έχων τι άλλο να φυλάξει, επειδή δεν ήτο ακόμη η ώρα των οπωρών ούτε των καρπών, εκοιμάτο εις το περιβόλι του Δημάρχου, εντός μικράς καλύβης με τον σκύλον του, κ' εφύλαγε τα κεράσια, μην τα κλέψουν οι δημόται του άρχοντος.

Φεύγουσα, ήκουεν ακόμα το γαύγισμα του σκύλου, συγχρόνως δε «αυτιάσθη», και της εφάνη ότι ήκουεν ανθρώπινα βήματα. Αλλ' ηπατήθη. Ίσως ήτο μάλλον αντίκτυπος και ηχώ των ιδίων βημάτων της. Φαίνεται ότι ο αγροφύλαξ μόλις είχε εξυπνήσει, κ' έβαλεν, ως εν υπνοβασία, μηχανικώς την συνήθη φωνήν του. Είτα ευθύς πάλιν απεκοιμήθη.

Η Χαδούλα έγινε άφαντη εις το ύψος του λόφου, όπισθεν των δένδρων. Εκεί εστάθη μίαν στιγμήν κ' έτεινε το ους. Τίποτε δεν ήκουεν ειμή το λάλημα ενός πουλιού, το σύριγμα ενός νυκτερινού εντόμου, και το φύσημα της αύρας. Τότε της ήλθαν εις τον νουν τα κεράσια, τα οποία είχε διακρίνει αμυδρώς στίλβοντα εις ένα κρεμάμενον κλώνα, εξέχοντα ολίγον έξω του φράκτου του δημαρχικού περιβολιού, σιμά εκεί όπου είχε σκοντάψει, και είπεν·

- Αχ! και δεν έκαμα να φτάσω ένα κεράσι, να δροσίσω το στόμα μου, που είναι φαρμάκι. Ξέχασα να πιω μια σταξιά νερό πριν φύγω... Ας φτάσω στη βρύση, μια!

Τότε μόνον ενθυμήθη ότι δεν είχε πίοι νερόν πριν εξέλθει από το κατωγάκι, όπου είχε διέλθει ολίγας αλλά τόσον μακράς εναγωνίους ώρας. Η Χαδούλα ανελογίσθη μετά πικρίας ότι όλα, και τα μικρότερα πράγματα, πρωθύστερα και ανάποδα της ήρχοντο εις αυτόν τον κόσμο. Εάν είχε προμελετήσει να κλέψει ολίγα κεράσια από την κερασιά του Δημάρχου, θα επάτει μετά προσοχής, θα επλησίαζε μετά προφυλάξεως, και τότε πιθανώς ούτε ο δραγάτης ήθελεν εξυπνήσει, ούτε ο σκύλος ίσως θα εγαύγιζε. Αλλά διά να ευρεθεί απρόσεκτη και αλλοφρονούσα, διά να μην κοιτάξει καλά πού πλησίον ευρίσκετο, επαραπάτησεν, έκαμε μικρόν θόρυβον, αρκούντα διά να ξυπνήσει τον σκύλον και τον άνθρωπον. Όλα έτσι της ήρχοντο!

Άλλως, η δίψα της τώρα είχεν ερεθισθεί με τον δρόμον τον ανωφερή. Έκοψε φύλλα ελαιοδένδρων και τα έβαλε μέσ' το στόμα της.

Εβάδιζεν επί μίαν ώραν ακόμη. Ήτον ήδη χαραυγή. Αφού έφθασεν εις την κορυφήν του λόφου, κατήλθε πάλιν εις το ρεύμα, εις την υπώρειαν του βουνού με τας πολυσχιδείς πλευράς, το οποίον εκαλείτο οι Βίγλες. Τις οίδε ποίοι παλαιοί κλέφτες εφύλαγαν άγρυ-

πνοι काराούλια εκεί, και εντεύθεν είχε λάβει το όνομα. Έφθασεν εις την μικράν βρύσιν, εις την ρίζαν του βουνού. Έφεγγεν ήδη. Έπιε νερόν, εδροσίσθη, κ' ευθύς έφυγεν. Εις το μέρος εκείνο εσύχναζον πολλοί, άνθρωποι, βοσκοί και ξωμερίται κι' άλλοι. Η Γιαννού ήθελεν όσον το δυνατόν να μείνει αόρατος. Εκατηφόρισεν ακόμη, εισήλθεν εις το κάτω ρεύμα το βαθύ, το βαίνον προς την θάλασσαν, το καλούμενον Λεχούνι.

Εκεί έφθασε μικρόν προ της ανατολής του ηλίου. Υπήρχον εκεί δύο ή τρεις νερόμυλοι, μάλλον παλαιοί και άχρηστοι, εκ των οποίων ο εις μόνον εδούλευε, και τούτο σπανίως. Όλα εδεικνυον την ερημίαν, δεν εφαινετο ίχνος ανθρώπου εκεί. Η Φραγκογιαννού, από περισσήν προφύλαξιν, δεν ηθέλησε να πλησιάσει. Απέφυγε το μέρος εκείνο, εβάδισεν όπισθεν λόχμης, κ' έφθασεν εις γούρναν βαθειάν, με διαυγές νερόν, γνωστήν εις ολίγους. Ήτο μέρος κρυφόν και απάτητον. Εσχηματιζετο εκεί οιονεί άντρον, αποτελούμενον εκ χλόης, εκ κορμών και κισσού. Άντρον νύμφης, Δρυάδος των παλαιών χρόνων ή Ναϊάδος, ευρούσης ίσως καταφύγιον εκεί.

Διά να κατέλθει τις εις την μικράν πτυχήν της γης, όπου ήτο η γούρνα του νερού, έπρεπε να έχει την τύχην διώκτριαν και τους πόδας της Φραγκογιαννούς, τους ανυποδήτους, τους σχισμένους κ' αιματωμένους από τας κνίδας και τας ακάνθας. Εκεί εκάθισε ν' αναπαυθεί. Έβγαλεν από το καλάθι της το ψωμί και το τυρί και ολίγον κρέας, τα οποία την είχε φιλεύσει η Μαρούσα, επειδή την εσπέραν δεν είχε δυνηθεί να φάγει τίποτε, μετά τον καφέν όπου είχε πει εις το μαγειρείον. Εφύλαξε μόνον τα δίπτυρα, τα οποία είχε λάβει από το σπίτι της κόρης της, της Δελχαρώς. Έφαγεν, έπιε δροσερόν νερόν, κ' έλαβε μικράν αναψυχήν.

Εκείνην την στιγμήν, ανέτελλεν ο ήλιος. Ο δίσκος του εφάνη ν' αναδύεται από τα κύματα, αντικρύ, εις το μακρινόν πέλαγος, του οποίου μίαν λωρίδα έβλεπεν από την κρύπτην της η Χαδούλα. Τα όρνεα του βουνού, του πετρώδους και ηχώδους, το οποίον ηγείρετο όπισθεν της, έρρηξαν μακρούς κρωγμούς, και τα πουλάκια της κοιλάδος, της λόχμης, του μικρού δάσους, αφήκαν φαιδράς μελωδίας.

Μία ακτίς θερμή, ερχομένη μακράν, από το φλεγόμενον πέλαγος, διέσχιζε την πυκνήν φυλλάδα και τον κισσόν τον περισκέποντα το άσυλον της ταλαιπώρου γραιίας, και έκαμνε να στίλβει ως πλήθος μαργαριτών η δρόσος η πρωινή, η βρέχουσα τον πλούσιον σμαράγδινον πέπλον, κ' εφυγάδευεν όλον το ρίγος της υγρασίας, και όλον το κρύος του φόβου του πελιδνού, φέρουσα πρόσκαιρον ελπίδα και θάλπος.

Η Γιαννού έβγαλε το χράμι το μάλλινον, το διπλωμένον εις πολλές πτυχάς, από το καλάθι της, το εξεδίπλωσεν, ετυλίχθη μ' αυτό, κ' έκλινε την κεφαλήν προς την ρίζαν του γηραιού πλατάνου. Απεκοιμήθη.

Της εφάνη εις τον ύπνον της ότι ήτον νέα ακόμα· ότι ο πατήρ της και η μάνα της την υπάνδρευον, όπως την είχαν υπανδρεύσει και την είχαν «νεκροβλοήσει» τον καιρόν εκείνον, και την επροίκιζαν, δίδοντες αυτή και τον κήπον τον πατρώον, όπου αυτή εσκάλιζε κ' επότιζε τα κουκιά και τα λάχανα, όταν ήτον μικρή· και ο πατήρ της την εφίλευε τάχα, διά τον κόπον της και της έδιδε «τέσσερα κεφάλια» κεφάλια από λαχανίδες. Η Χαδούλα μετά χαράς έλαβε τα τέσσερα φυτά εις τας χείρας, αλλ' όταν τα εκοίταξε, είδεν, ω φρίκη! ότι ήσαν τέσσερα μικρά κεφάλια ανθρώπινα νεκρικά...

Ανεταράχθη, εσκήρτησεν, είπε «Κύριε Ιησού Χριστέ!...» Πάλιν απεκοιμήθη. Ωνειρεύθη ότι η μητέρα της την συνελάμβανεν επ' αυτοφώρῳ ερευνώσαν να εύρει το κομπόδεμα, κάτω εις το ισόγειον, ανάμεσα εις τα βαρέλια και τα πιθάρια και τον σωρόν των καυσοξύλων ως την είδεν, εμειδίασε πικρώς, το σύνηθες μειδιάματά της, και διά να την εβγάλει τάχα από τον κόπον, επήρε μοναχή της το κομπόδεμα, έβγαλε και της εκάρισεν από τα τόσα τάλληρα, τα σκυλοδεμένα, τρία γερμανικά τάλληρα, τρεις ρηγίνες, απ' εκείνας που είχαν και την εικόνα της Παναγίας επάνω, με την επιγραφήν «Patrona Bavariae». Η Φραγκογιαννού, μετά χαράς μεμιγμένης μ' εντροπήν, επήρε τα τρία νομίσματα, από τα χέρια της μητρός της πλην όταν τα εκοίταξε, είδεν ότι τα τρία εκείνα νομίσματα, με τα πρόσωπα που έφερον επάνω, ήσαν τρία προσωπάκια, μικρά, πελιδνά, με σβησμένα ματάκια... Ω! τρόμος! προσωπάκια μικρών κορασίδων!

Εξύπνησε περίτρομος, δυστυχής, φρενιασμένη. Ήτον ήδη μεσημβρία. Ο ήλιος έκαιεν υπεράνω της κεφαλής της άνωθεν της κορυφής του δροσερού πλατάνου. Με όλον το θάλπος του ηλίου, και την φαιδρότητα της ημέρας της μαγιάτικης η εντύπωσις του ονείρου έμεινεν επί μακρόν εις τον νουν της. Της εφαινετο παράξενον μάλιστα πως, εν ημέρα, είδε τα όνειρα αυτά. Οσάκις είχε κοιμηθεί εν καιρώ ημέρας, εις την ζωήν της δεν ενθυμείτο ποτέ να είδεν όνειρον.

Έβρεξεν εις την γούρναν δύο δίπυρα, τα απέθηκεν επί της πέτρας της πλακαρής παρά το χείλος του λάκκου, και τα ελησιμόνησεν εκεί επί μακρόν, εωσότου έλιωσαν από το βρέξιμον κ' εσάπισαν. Μετά ώραν, εγέμισε την φούχταν της με τα ψιχία, και τα έφαγε.

Όταν ο ήλιος εκρύβη εις την κορυφήν του βραχώδους βουνού, κ' εσκίασεν η κοιλάς, και ήτο δειλινόν πλέον, εστενοχωρήθη και προέκυψε την κεφαλήν έξω της κρύπτης. Εκοίταξεν άνω και κάτω, εις την κοιλάδα την κατάφυτον από ελαιώνας, αλλά ψυχή δεν εφαινετο. Τότε εσκέφθη να πάρει το καλάθι της και το ραβδί της, να εξέλθει από την μικράν κόγχην, ν' αναβεί επάνω εις την λόχμην την σύνδενδρον, και να πάρει σιγά το ρέμα - ρέμα, και ν' αρχίσει πάλιν, την παλαιάν της τέχνην, να ψάχνει προς ανεύρεσιν βοτάνων -

τα οποία δεν ήξευρε πλέον εις τι θα της εκρησίμειον, αφού δεν είχε πλέον εις τον κόσμον άλλο άσυλον, ειμή την ειρκτήν και μόνην.

Αλλ' όμως έτρεφεν άοριστον ελπίδα, ότι θα εύρισκεν ίσως ξενίαν εις καμίαν μάνδραν ή καλύβην βοσκού, και τότε τα βότανα θα τα επρόσφερον εις την σύζυγον του φιλοξενούντος ως μικρόν αντάλλαγμα. Το περισσότερο όμως, θα το έκαμνε διά να περάσει η βαρεία ανία, ήτις εβασάνιζε την ψυχήν της.

Την ώραν εκείνην ήκουσε μεμακρυσμένους κωδωνίσκους να ηχούν, και συγχρόνως είδε μακρόθεν να κατέρχεται ένα κοπάδι. Πάραυτα εσκέφθη ότι, αν δεν προλάβει ευθύς να εξέλθει από την μικράν χαράδραν, μετ' ολίγον η κρύπτη της θ' ανακαλυφθεί εξ άπαντος. Διότι, και αν τα πολλά των αρνίων ή των εριφίων εσκορπίζοντο, κ' επήγαινον να πίσωσιν εις το μέγα ρεύμα, το οποίον έρρεεν επάνω μέχρι της στέρνας, και ύστερον κάτω από τον νερόμυλον, μερικά εξ αυτών βεβαίως θα κατήρχοντο εις το μικρόν ρεύμα, το γείτον της γούρνας. Είτα τα ζώα θα εσκιάζοντο, θα εξαφνίζοντο, θα ωπισθοχώρουν πηδώντα, και ο βοσκός, όστις και αν ήτο, θα την ανεκάλυπτε, θα επαραξενεύετο, και ίσως θα συνελάμβανεν υποψίας.

Το καλύτερον άρα θα ήτο ν' αντιμετώπισει, με την άφευκτον προσποίησην, με το ψεύδος εις τα χείλη, την παρουσίαν του βοσκού. Άλλως ήτο πολύ πιθανόν, ο αγροδίαιτος εκείνος να μην είχε προ ημερών ειδήσεις από την πόλιν, και να μην εγνώριζε τίποτε περί του διωγμού, τον οποίον υπέφερον η Φραγκογιαννού.

Κεφάλαιο ΙΓ'

Μετ' ολίγον τω όντι, αφού η Γιαννού εξήλθε της κρύπτης, και βαινουσα παρά το ρεύμα ένευεν εδώ κ' εκεί αναζητούσα βότανα, επλησίασε το κοπάδι των προβάτων μικτόν μετά τινων αιγών και ο βοσκός ενεφανίσθη. Η Γιαννού τον ανεγνώρισεν αμέσως. Ήτον ο καλούμενος Γιάννης Λυρίγκος.

Άμα είδε την γραίαν άρχισε να φωνάζει μακρόθεν·

- Και πού 'σ αυτόν τον κόσμο, θεια Γαρουφαλιά; (Ο Λυρίγκος ανεγνώρισε το πρόσωπον, αλλά, φαίνεται, δεν ενθυμείτο καλώς το όνομα). Καλά που σ' ηύρα! ...Ο Θεός σ' έστειλε!

- Τι να τρέχει; είπε μέσα της η Φραγκογιαννού. Κάτι θέλει να μου πει. Βέβια, ο άνθρωπος δεν θα έχει ακούσει τίποτα για τα πάθια τα δικά μου.

- Ξέρεις τίποτα, θεια Γαρουφαλιά; επανέλαβεν ο Λυρίγκος πλησιέστερον ερχόμενος.

- Τι να ξέρω, γιέ μου; είπεν υποκριτικώς η Φραγκογιαννού, απέχουσα να εξαγάγει τον άνθρωπον εκ της πλάνης όσον αφορά το βαπτιστικόν της όνομα, είτε επέφερεν. Από τα ψες λείπω απ' το χωριό. Ήρθα να μαζώξω βότανα στα ρέματα.

- Άκουσε, θεια Γαρουφαλιά, επανέλαβε με απλότητα ο άνθρωπος. Απόψε γεννήσαμε, στο καλύβι.

- Γεννήσατε;

- Σπαργανίσαμε! Είναι το τρίτο κοριτσάκι που μας ήρθε στα πέντε χρόνια... όλο κοριτσούδια, το έρμο!

- Να σας ζήσει! είπεν η γραία. Καλή σαράντιση της φαμιλιάς σου!

-Ως τόσο, το κοριτσάκι ήρθε στον κόσμο άρρωστο, κι' όλο κλαίει, και στο βυζί δεν κολλάει. Κ' η μάνα του η καφερή, τόσο καλά δεν είναι... Όλο κάψι και σεκλέτι, το έρμο!

- Αλήθεια;

- Να ήθελες να μας έκανες τη χάρη να περνούσες απ' το καλύβι, να έκανες κανένα ψευτογιατρικό, θεια Γαρουφαλιά;... Εκείνη η πεθερά μου δε 'φελάει τίποτα, τι να σου κάμει;

- Μα τώρα κοντεύει να νυχτώσει... είπε με υποκρισίαν η Φραγκογιαννού.

Και μέσα της έλεγε: «Το ριζικό μου είναι πλιο! Ωχ Θε μου»!

- Ας νυχτώσει... Αν θέλεις, κοιμάσαι στο καλύβι.

Η Φραγκογιαννού εστάθη ως να edίσταζεν. Αλλ' ήτον ετοιμή να συναινέσει. Την ιδίαν στιγμήν, με την τελευταίαν ακτίνα του ηλίου ήτις εκρύσωνε την κορυφήν του ανατολικού λόφου με τους ελαιώνας τους πολλούς, κ' έκαμνε να στίλβει το φύλλωμα των ελαιών, εφάνησαν δύο άνθρωποι κατερχόμενοι δρομαίοι από ένα μονοπάτι, μεταξύ δύο ελαιώνων.

Η Φραγκογιαννού τους είδε πρώτη κ' ετρόμαξεν. Ο ήλιος όστις κατέλαμπε τα φύλλα, έκαμνε να γυαλίζουν και τα κομβία της στολής των τα προ μακρού χρόνου αγυάλιστα. Ήσαν οι χωροφύλακες.

Πάραυτα η Φραγκογιαννού έστρεψε τα νώτα προς τον Γιάννην τον Λυρίγκον, κ' έτρεξε προς την ρίζαν του πετρώδους βουνού, προς δυσμάς.

Ο βοσκός εφώναξεν έκπληκτος·

- Πού πας, θεια Γαρουφαλιά;

- Σιώπα! παιδί μου του εσύριξεν έντρομος η γυνή, αν αγαπάς τον Χριστό! Έρχονται ταχτικοί!... Να μην πεις πως με είδες!

- Ταχτικοί;

- Να μη με μαρτυρήσεις παιδί μου, χάνομαι! Ηούχασε! Αν γλυτώσω τώρα, την νύχτα θα 'ρθώ στο καλύβι σας...

Και αφού έβγαλε τα πασουμάκια της, τα οποία εξερχομένη από την γούρναν είχε φορέσει, και τα έρριψε μέσα στο καλάθι, άρχισε ν' αναρριχάται ελαφρά πατούσα, ανυπόδητη, με το καλάθι της περι τον αριστερόν αγκώνα, με το ραβδί της εις την χείρα την δεξιάν, τον κρημόν τον ανωφερή, όπου μόνον τα ολίγα ερίφια, όσα ήσαν μεταξύ των προβάτων του Λυρίγκου, θα ηδύναντο ν' αναρριχηθώσι.

Μετ' ολίγα δευτερόλεπτα, αφού ανήλθεν εις ύψος ολίγων οργυιών, εκρύπτετο όπισθεν του πρώτου προέχοντος βράχου, κ' εγίνετο άφαντη.

Ευθύς κατόπιν οι δύο χωροφύλακες, οίτινες διά να φθάσουν έως το μέρος όπου ευρίσκετο ο βοσκός, ήτο ανάγκη να χαμηλώσουν και διέλθουν το ρεύμα, μεταξύ της πυκνής λόχμης - και την περιστάσιν ταύτην είχεν επωφεληθεί όπως φύγει η Φραγκογιαννού - έφθασαν πλησίον του Λυρίγκου. Ο βοσκός εν τω μεταξύ εκοίταζε τα αιγοπρόβατα του, τα εφώναζε «Τίβι! τίβι!... όί! όί!» Επροσπάθει να τα συμμαζέψει και τα φέρει προς τον ανήφορον, διά να τα οδηγήσει προς την ράξιν την μεσημβρινήν, όπου ευρίσκετο η στάνη του.

Οι δύο άνδρες εκαιρέτισαν τον Λυρίγκον. Είτα τον ηρώτησαν αν είδε «κείνη την παλιογυναίκα, πώς την λεν, την Φραγκογιαννού».

Ο Λυρίγκος ειπεν όχι.

Ο εις των χωροφυλάκων ύβρισε τον βοσκόν.

- Ψέματα λες! εγώ την είδα!...

Ούτος επέμενεν ότι είχεν ιδεί τον ίσκιον, τον «διακαμόν» ή το «διάνεμα», καθώς έλεγε, της γραίας ν' αναρριχάται ως γάτα εις το ύψος του κρημού. Ο άλλος δεν είχεν ιδεί ούτε ισχυρίζετο τίποτε.

Ο πρώτος, με τα τσαρούχια του εδοκίμασε ν' αναρριχηθεί εις τον βράχον. Αλλά μετά τρία βήματα κατεκρημνίσθη κ' έπεσε, κτυπήσας ελαφρώς εις το γόνυ.

Εκεί όπου είχεν αναβή η Φραγκογιαννού, ήτο το βουνόν του Κουρούπη, βορεινόν, βραχώδες, απάτητον, και τους πόδας του εφίλει και έπληττε το κύμα του πελάγους. Η θεά ηνοιγετο προς την ακτήν της Μακεδονίας, την Χαλκιδικήν, και τον μέγαν Άθωνα.

Η θέσις όπου έφθασεν η καταδιωκομένη γυνή εκαλείτο το Κοχύλι. Ανθρώπινος πους σπανίως επάτει εκεί. Μόνον όταν απεπλανάτο ή «εβραχώνετο» καμία γίδα, τότε κανείς βοσκός ερριποκινδύνευε ν' ανέλθει προς την άβατον εκείνην σκοπιάν. Η Φραγκογιαννού ανεκάλυψε μικρόν σπήλαιον, όλον ανοικτόν εις την θέαν του πελάγους, το οποίον ήτο το κυρίως Κοχύλι, κ' εκάθησεν ανέτως εις την χιβάδα εκείνην. Ήτο σχεδόν βεβαία ότι οι διώκται της δεν θα την έφθανον εκεί. Εάν τυχόν κανείς απ' αυτούς ήτο τόσον «μάνας γιός», ώστε ν' αποφασίσει και να κατορθώσει ν' αναρριχηθεί εις τον βράχον, αυτή είχεν ετοιμήν και την «υποχώρησιν». Εγνώριζεν έν άλλο μονοπάτι, έσωθεν της διπλής κορυφής του πετρώδους βουνού, σχίζον εις δύο τας συστάδας των βράχων, το οποίον γνωστόν εις μόνους τους αιγοβοσκούς των μερών τούτων, έφερε κατ' ευθείαν εις τας μάνδρας και τας κατοικίας των.

Εκάθισεν εις την κόγχην του βράχου, κάτω από τους πόδας της έχουσα την βοήν και την μελωδιάν των κυμάτων, και άνω της κεφαλής της ήκουε την κλαγγήν των αετών και τους κρωγμούς του ιέρακος. Καθώς απλώθη η νύκτα, εφεγγοβόλησεν από άστρα το ακανές στερέωμα, και ο αήρ ο ευώδης θα ήτον ικανός να βαλσαμώσει και αυτά της γυναικός ταύτης τα «πάθια». Το κογχυλοειδές άντρον ήτο μόνον ως τρία μπόια άνω από το κύμα, αλλ' ο βράχος έως κάτω ήτο τόσον κάθετος, ώστε αδύνατον ήτο «βροτός ανήρ» ν' ανέλθει ή να κατέλθει. Ήτο θέσις καλή μόνον διά να πέσει τις εις την θάλασσαν να πνιγεί, εάν το είχεν αποφασίσει.

Η γραία έβγαλεν από το καλάθι της τα ολίγα παξιμάδια όσα της είχαν μείνει, ελαίας και τυρίον, κ' εδείπνησεν. Ευτυχώς το φλασκι της, ήτο γεμάτο νερόν, επειδή το δειλινόν το είχε γεμίσει από την γούρναν.

Έκλεισε τα όμματα, και ήρχισε να ναναρίζεται μόνη της, υποπιθυρίζουσα ένα τραγούδι ωσάν μοιρολόγι, αλλά δεν είχεν ύπνον. Επανήλθαν πάλιν και της έστησαν πολιορκίαν οι φόβοι και τα φαντάσματα. Τον κλαυθμηρισμόν εκείνον του νηπίου τον ήκουε συχνά μέσα της, βαθιά στα σωθικά της. Το μυστηριώδες τούτο κλαύμα ματαιώς εδοκίμαζε να κατασιγάσει με το άσμα το παραπονετικόν και ρεμβώδες, το οποίον υπεπιθύριζε:

*Μανούλα μου, ήθελα να πάω, πάω να φύγω να μισέψω
του ριζικού μου από μακριά την πόρτα ν' αγναντέψω.
στο σκοτεινό βασίλειο της Μοίρας να πατήσω,
κ' εκεί να βρω τη Μοίρα μου, και να την ερωτήσω...*

Της ήλθεν εις τον νουν ότι, ίσως οι «ταχτικοί» να την εκυνήγουν και την νύκτα ακόμη. Εάν αυτοί ανήρχοντο επάνω, εις τα μανδριά των βοσκών, κ' έμεναν εκεί να διανυκτερεύσουν;... Μήπως δεν είχαν χλωρήν μυζήθραν οι βοσκοί, ή μήπως δεν είχαν γάλα και

στρογγυλιάτα, ή ακόμα και κότες διά στραγγάλισμα και ψήσιμον, εις πρόχειρον ξυλίνην σούβλαν; Εάν τυχόν κανείς από τους βοσκούς εγέλατο, κ' εδεικνυεν εις τους χωροφύλακας το μέσα μονοπάτι, τότε η αποχώρησις της δεν θα εκόπτετο; Και ήτο απείρως δυσκολώτερον να καταβεί, οπόθεν ανέβη, εκτός αν εγίνετο περόπους κ' έφευγε...

Είχε μέγα ενδιαφέρον να εμάνθανε τι του είπαν του Λυρίγκου οι δύο «τακτικοί», και τι αυτός είπε. Το καλύβι του Λυρίγκου, το εγνώριζεν, ήτον επάνω στην ράχην, όπισθεν του βουνού, και απείκεν ως είκοσι λεπτά της ώρας. Τώρα, βέβαια, ο Λυρίγκος θα είχε μάθη το διατί αυτή κατεδιώκετο να συλληφθεί, και διά ποίαν πράξιν κατηγορείτο. Και με τι μούτρα να παρουσιασθεί, τότε, στο καλύβι, αυτή; Αλλά πιθανόν ο ίδιος να μην εκοιμάτο στο καλύβι, αλλά μάλλον εις την μάνδραν της αγέλης του, ήτις θα ευρίσκετο εκεί κάπου, όχι πολύ μακράν. Και τότε αυτή θα εύρισκε τας δύο γυναίκας, την λεχώ και την μητέρα της, θα τας εξάφνιζε... Τι να κάμει; Ποίαν απόφασιν να λάβει;

Απεναρκώθη, και χωρίς να κοιμάται εντελώς, ωνειρεύετο. Της εφάνη ότι ευρίσκετο αλλού, εις άλλον τόπον. Σιμά εις τον Άη-Γιάννην τον Κρυφόν, εκείνον τον Άγιον όστις εγιάτρευε τους κρυφούς πόνους, κ' εδέχετο την εξαγόρευσιν των κρυφών αμαρτιών εκεί έξαφνα ευρέθη. Αντίκριζε τον κήπον του Περιβολά, με την γυναίκα την κατάκλειστον εις την καλύβαν, την άρρωστην. Έβλεπε την θύραν του φραγμένου κήπου, το πηγάδι, την στέραν, το μάγγανον. Άκουσε ευκρινώς να εξέρχεται από την στέρναν μια βαθεία, πολύ βαθεία, αλλόκοτος βοή. Εταράσσετο το νερόν της στέρνας, με παφλασμόν τρικυμίας, εφώναζε, και σχεδόν ωμίλει ως άνθρωπος. Αυτή διέκρινεν εναργώς την λέξιν την οποίαν επρόφερε το λαλούν εκείνο νερόν «Φόνισσα!... Φόνισσα!...»

Ανετινάχθη φρίσσουσα, εξύπνησε, και διετύπωσε προς εαυτήν, ως εις παραμίλημα πυρετού, μίαν αλλόκοτον ερώτησιν. «Τάχα το αίμα το πνιγμένο φωνάζει, όπως και το αίμα που χύθηκε;»

Είτα ευθύς συνήλθεν εις εαυτήν, εδοκίμασε πάλιν να προφέρει της προσευχής τα καταπραϋντικά λόγια. «Κύριε Ιησού...» Την ιδίαν στιγμήν ανεπόλησε τα λησμονημένα λόγια ενός τροπαρίου, το οποίον είχε ακούσει πολλάς φορές εις την νεότητα της να ψάλλει ένας γέρον ιερέυς: «Ιησού γλυκύτατε Χριστέ... Ιησού μακρόθυμε!»

Τότε ευθύς της ήλθε πάλιν ο ύπνος, βαθύς και διαρκέστερος. Και τότε ωνειρεύθη οιονεί ότι εξαναέζη όλην την περασμένην ζωήν της. Και παραδόξως, μέσα εις τον ύπνον της, έβλεπε τα επίλοιπα εκ των ονείρων της παρελθούσης ημέρας. Έβλεπεν όχι πλέον ότι υπανδρεύετο ή επροικίζετο, αλλά ότι εγέννα, και της εφάνη ότι είχε και τας τρεις κόρας της συγχρόνως, την Δελχαρώ, την Αμέρσαν και την Κρινιώ, μικράς, σχεδόν ομήλικας, ως να ήσαν τρίδυμοι. Ότι αι τρεις, κρατούμεναι εκ των χειρών, ίσαντο έμπροσθέν της, και της

εζήτουν θωπείας, ασπασμούς και φιλεύματα. Αίφνης, τα πρόσωπά των, αλλοιωθέντα, δεν ωμοίαζον πλέον ως των τριών θυγατέρων της, αλλά προσέλαβαν όλους τους χαρακτήρας των τριών εκείνων κορασίων, των πνιγμένων, και, ως κομβολόγιον εκρεμάσθησαν αίφνης από τον λαιμόν της.

- Εγώ είμαι η Ματούλα, έλεγεν η μία. - Κ' εγώ η Μυλσούδα, η μικλή, επέλλιζεν η άλλη, - Κ' εγώ είμαι η Ξενούλα, έλεγεν η τρίτη. - Φίλησέ μας - Πάρε μας! - Ημείς τα κορίτσια σου! - Εσύ μας γέννησες, μας έκαμες! - Μας γέννησε... στον άλλο κόσμο, επρόσθεσε σαρκαστικώς η Ξενούλα. - Χόρεψέ μας! - Δώσε μας μαμ! - Κάμε μας νάνι! - Τραγούδα μας! - Καμάρωσέ μας!

Ω! αλήθεια, της εφαινετο τόσον φυσικόν το πράγμα! Αύται αι τρεις μικραί κορασίδες ήσαν τα τέκνα της! οποιός ορμαθός έμψυχος, ανθρώπινος!... Νεκρωμένος, βαρύς από το ύδωρ, αφρισμένος!... Πώς θ' αντείκεν η γραιία Χαδούλα να φέρει, εις όλον τον καιρόν, όλον τον φρικώδη τούτον ορμαθόν κρεμασμένον από τον τράχηλόν της!

Εξύπνησε παραλογισμένη, φρίσσοισα· εσηκώθη, επήρε το ραβδί της, το καλάθι της, και απεφάσισε να φύγει εκείθεν. Εδώ εις την κοίλην χιβάδα του βράχου, εις την βοήν του ερήμου αιγιαλού, υπήρχον πολλά φαντάσματα. Ο τόπος ήτον στοιχειωμένος. «Ας φύγω κι' αποδώ»!

Πάραυτα επανήλθον εις τον νουν της οι λογισμοί της οι άλλοι, οι θετικώτεροι. Εάν τυχόν οι δύο χωροφύλακες είχαν ανακαλύψει το κρυφό μονοπάτι, το καλύτερον ήτο να τρέξει προ του κίνδυνου, και αν τους συνήντα καθ' οδόν, πιθανόν να εύρισκε διέξοδον όπισθεν της συστάδας των βράχων, χειρότερον δε θα ήτο αν την απέκλειαν εδώ εις αυτήν την στενούραν, εις το Κοχύλι.

Έτρεξε τον δρομίσκον τον ανωφερή, εις την αστροφεγγιάν, ανάμεσα εις τους βράχους, και μετά ημίσειαν ώραν έφθασεν ασθμαίνουσα εις τον οικίσκον του Λυρίγκου. Εστάθη διά να λάβει αναπνοήν, είτα έκρουσε την θύραν.

Περί ενός μόνου ήτο βεβαία, ότι οι δύο «ταχτικοί» ευρίσκοντο παντού αλλού, αλλ' όχι εις αυτό το καλύβι, όπου υπήρχε γυνή λεχώ με την συντροφίαν της μητρός της. Εάν έμειναν την νύκτα εις το βουνόν, θα ευρίσκοντο εις έν από τα μανδριά των ποιμνίων.

Η γραιία, η πενθερά του Λυρίγκου, ήτις δεν είχεν ύπνον να κοιμηθεί, όπως δεν εκοιμάτο και η Φραγκογιαννού προ ημερών, όταν εσυντρόφευε την λεχώ, την κόρην της, εσηκώθη και ηρώτησε :

- Ποιος είναι;

- Μ' έστειλε ο Γιάννης, απήνητησεν έξωθεν της κλειστής θύρας η Χαδούλα, χωρίς να είπη τ' όνομά της, για να κάμω γιατρικά της λεχώρας.

- Τέτοιαν ώρα;

- Δεν μπόρεσα 'νωρίτερα να 'ρθώ.

- Πού τον ηύρες;
- Κάτω στο Λεχούνι, στο ρέμα.

Η γραία απέσυρε τον μοχλόν και ήνοιξε την θύραν.

- Αυτοί δεν ξέρουν τίποτε, εσκέφθη καθ' εαυτήν η Φραγκογιαννού· σ' αυτές «περνάει η μπογιά μου» ακόμα. Άμα επάτησε τον πόδα μέσα, και άρχισε να φέρεται ως οικοκυρά. Εισ το φως του κανδηλίου, του καιόντος εμπρός εις έν παλαιόν εικόνισμα, τρίπτυχον, φέρον τον Χριστόν εν τω μέσω, και διαφόρους αγίους εις τας δύο πτέρυγας, επήγε κατ' ευθείαν εις την εστίαν, σιμά εις την στρωμνήν της λεχούς, επί του δαπέδου, εδοκίμασε την φωτιάν, και είδεν ότι ήτο μισοσβησμένη. Επήρε ξυλάρια και ξυλόκλαδα, από ένα σωρόν παρά την γωνίαν, έρριψεν ολίγα εις την εστίαν, εφύσησε κ' εξάναψε την φλόγα. Έλαβεν ένα ιμβρίκι, το οποίον ευρίσκετο επί της εστίας, το εγέμισε νερόν, έψαξεν εις το καλάθι της, επήρε δύο ή τρία κλωναράκια βοτάνων, τα έρριψε μέσα, κ' έβαλε το αγγείον εις το πυρ.

Είτα, νεύουσα προς το μέρος της λεχώνας, είπε σιγά εις την γραίαν·

- Μην την εξυπνάς... Σαν ξυπνήσει, ύστερα, να το πιει αυτό.

Η γυνή απήντησε διά νεύματος. Η Φραγκογιαννού εξηκοκολούθει να φυσά το πυρ. Η γραία εν αμηχανία, επεθύμει να την ερωτήσει και πάλιν πώς ευρέθη εκεί τοιαύτην ώραν, αλλά δεν ετόλμα. Η κόρη της έκαμε κακή λεχωσιά· κ' εφοβείτο μην εξυπνήση έξαφνα και θορυβηθεί.

Το θυγάτριον, μικρόν ράκος δύο ημερών ζωής, το οποίον είχεν έλθει κι' αυτό εις τον κόσμο δι' αμαρτίας και βάσανα, εκοιμάτο εις την κοιτίδα του, αλλ' η αναπνοή του ήτο δύσκολος και ηκούετο εν μέσω της σιωπής. Από καιρού εις καιρόν, όταν το φύσημά του εγένετο οπωσοούν σφοδρότερον, και το βρέφος εφαινετο έτοιμον να ξυπνήσει και να φωνάξει, η μάμμη το ενανούριζε δι' ενός μονοσυλλάβου, «Κοι, κοι, κοι, κοι!» εφαινετο δε τω όντι η συλλαβή αύτη ήτις φαίνεται να είναι η πρώτη συλλαβή του «κοιμήσου!», ή η ρίζα του «κείμαι» εφαινετο, λέγω, πολλάκις επαναλαμβανομένη, να εζασκεί παράδοξον υποβολήν και γοητείαν.

Η ώρα παρήρχετο. Είχον λαλήσει ήδη δύο φορές τα ορνίθια. Η Πούλια είχεν υπερβεί προ πολλού το μεσουράνημα. Από την αντικρυνήν κορυφήν της ράχης, όπου ήσαν άλλα καλύβια κατοκούμενα από τας οικογενείας βοσκών ηκούσθησαν μεμακρυσμένα λαλήματα. Εισ ταύτα απήντησεν ευθύς το λάλημα των πετεινόν από τον ορνιθώνα του καλυβιού του Λυρίγκου.

Η λεχώνα εξύπνησε. Η μάνα της της έδωκε να πiei το φάρμακον, το οποίον είχε παρασκευάσει η Φραγκογιαννού.

- Κουράγιο, κοπέλα μ', είπεν αύτη με πραείαν φωνήν.
- Πού βρέθηκες εδώ; είπεν η λεχώνα.

Την εκοίταζε με απορίαν, κ' εδυσκολεύετο να την αναγνωρίσει.

- Ο Θεός μ' έστειλε, είπε μετά πεποιθήσεως η Γιαννού.

- Καλά που ήρθες, εδήλωσε τότε και η γραία.

Τω όντι, αυτή, αν και είχε παραξενευθεί καταρχάς, εσκέφθη, και ανεγνώρισεν ότι η παρουσία της Γιαννούς ήτο μία παρηγοριά εις την μοναξίαν των.

Κεφάλαιο ΙΔ΄

Περί τα πρώτα γλυκοχαράματα, το βρέφος είχε εξυπνήσει, κι άρχισε να κλαυθμηρίζει. Η Φραγκογιαννού έκαμε και πάλιν «κουμάντο». Εσυμβουλευσε την λεχώ να βάλει το παιδίον εις το βυζί, διά να δοκιμάσει αν κατέβη το γάλα. Συγχρόνως ηκούσθη κρότος έξωθεν, κ' ευθύς κατόπιν μία φωνή.

- Γριά!... Γριά!... κοιμάστε;

Ήτον ο Λυρίγκος, κ' εκάλει την πενθεράν του.

Η γραία εγνώρισε την φωνήν, εσηκώθη κ' έτρεξεν εις την θύραν.

- Έλα να μου δώσεις ένα χέρι, εφώναξεν ο Λυρίγκος. Ο παραγιός λείπει κ' είμαι μονάχος.

Ο Γιάννης φαίνεται ότι δεν εσκέφθη καν να ερωτήσει διά την λεχώ, την γυναίκα του, και διά το τέκνον του, πώς είχαν. Ησθάνετο μόνον επείγουσαν ανάγκην, κ' έκραζε την πενθεράν του να τον βοηθήσει εις τας ποιμενικάς εργασίας της πρωίας, δηλαδή ίσως εις το ξεμάνδριασμα, και τα λοιπά.

- Δεν μπορεί κανείς μοναχός του, το έρμο!... Πρέπει να 'χει τέσσαρα χέρια! επρόσθεσεν ως αυτοδικαιολογούμενος.

Η γραία εξήλθε τρέχουσα. Η Φραγκογιαννού έμεινε μόνη, με την λεχώ και το βρέφος.

Η νεαρά γυνή είχε λαγοκοιμηθεί πάλιν, και δεν είχεν αντιληφθεί καλώς την απουσίαν της μητρός της. Μετ' ολίγας στιγμάς εξύπνησε και είπε·

- Πού πάει η μάνα, θα 'πω;

Η Φραγκογιαννού, φρονούσα ότι το καλύτερον ήτον η λεχώνα να κοιμάται διά να ησυχάζει, και γνωρίζουσα ότι η απόκρισις η διδομένη εις τους πυρέσσοντας και εις τους ως εν υπνοβασία παραμιλούντας βλάπτει μάλλον ή ωφελεί, δεν απήντησε τίποτε. Η λεχώ ευθύς και πάλιν απεκοιμήθη.

Το θυγάτριον εκ νέου άρχισε να κλαυθμηρίζει πολύ τρυφερά και παραπονετικά, μέχρις οκληρότητος. Η Φραγκογιαννού, ήτις είχε λησμονήσει όλας τας τύψεις, τας οποίας είχεν αισθανθεί αλγεινώς υπό τας μέλανας πτέρυγας των ονείρων της, και εσπαράσσετο και πάλιν από τους όνυχας της πραγματικότητας, άρχισε να σκέπτεται μέσα της.

- Αχ! δίκιο έχει, ο καημένος, ο Λυρίγκος... «Όλο κοριτσούδια, το έρμο, όλο κοριτσούδια!»... Και τι ξαλάφρωμα θα ήτον τώρα γι' αυτόν, για την άμοιρη τη γυναίκα του, να του το 'παιρνε τώρα, ο Μεγαλοδύναμος!... αυτό καν πούνε μικρό, και δεν έχει ν' αφήσει μεγάλον καημό πίσω του!

Την στιγμήν εκείνην της ήλθεν εις τον νουν μία μικρά απορία· πού ευρίσκοντο τ' άλλα κοράσια του Λυρίγκου, τα μεγαλύτερα. Τότε ενθυμήθη ότι πριν ν' αναβεί εις το καλύβι, όπου ευρίσκετο τώρα, το οποίον ήτο χαμηλόν ανώγειον, επέρασεν έξω από την θύραν ενός

άλλου μικροτέρου καλυβίου, το οποίον ήτο χαμόγειον, και ήτο κτισμένον δίπλα, κολλητά με το πρώτον. Ήτο το μικρόν καλυβάκι της γραίας, της πενθεράς του Λυρίγκου, κ' εκεί μέσα της είχε φανεί ότι ήκουεν αναπνοάς κοιμωμένων, ροχαλίσματα. Εκεί βέβαια θα εκοιμώντο, μαζί με την μικράν θείαν τους την άγαμον, τα άλλα κοράσια του Λυρίγκου.

Ως εν αλλοφροσύνη και εν πλάνη ονείρου, έτεινε την χείρα προς το λίκνον, εντός του οποίου ωλόλυζε το μικρόν... Έκαμε χειρονομίαν ως διά να σχηματίσει τους δακτύλους της εις διλαβίδα, εις αρπάγην και στραγγαλιάν.

Ησθάνετο την στιγμήν εκείνην αγρίαν χαράν να πνίξει το μικρόν θυγάτριον... Της ήλθεν εις τον νουν ότι ήτο αβάππιστον, και αν το έπνιγε, θα είχε διπλήν αμαρτίαν... Η σκέψις αύτη επί μίαν στιγμήν την ανεχάιτισεν, αλλ' όμως απεφάσισε να υπερπηδήσει τον φραγμόν τούτον... Παρά ένα δάκτυλον, η χειρ της έψαυε τον λαιμόν του μικρού πλάσματος ....

Την στιγμήν εκείνην ηκούσθη φωνή, βήμα, κρότος, εις το μικρόν χαγιάτι έξω, και η θύρα, την οποίαν η γραία, η πενθερά του Λυρίγκου, αναχωρήσασα δεν είχε κλείσει εις το μάνδαλον, αλλά μόνον την είχε γείρει, ηνοιχθη πέραν και πέραν, ενδίδουσα εις ώθησιν έξωθεν.

- Εδώ είναι, ηρώτησεν ο εμφανισθείς άνθρωπος, εδώ είναι, το σπιτί του Λυρίγκου, του τσοπάνη;

Ήτον χωροφύλαξ, με το χιτώνιον μισοκουμβωμένον, φουσκωτόν επί του στήθους, με το κασκέτον στραβά, με στριμένον τον μύστακα, και με την κάπαν διπλωμένην μακρυνάρι επί του αριστερού ώμου.

Μέσα στο καλύβι, η κανδήλα ετρεμόσβυνεν εμπρός εις τα εικονίσματα. Η φωτιά είχε καλυφθεί και πάλιν από την τέφραν. Το λυχνάρι σβηστόν εκρέματο από το μικρόν ράφι της εστίας. Ήτο σκότος. Έξω, είχεν εξημερώσει, και παρά δύο λεπτά ο ήλιος θ' ανέτελλεν.

Ο άνθρωπος δεν έβλεπεν ειμή αμυδράς σκιάς μέσα. Την λεχώναν εις την στρωμένην της, ως αμαυρόν όγκον κατακειμένην, το βρέφος, το οποίον εσάλευε και ανάσαιεν εντός της σκάφης, ήτις εκρησίμευεν ως λίκνον... και την Φραγκογιαννού καθημένην ως φάντασμα, και τείνουσαν την χείρα προς το λίκνον.

Η Φραγκογιαννού έμεινε με την χείρα τεταμένην. Την κατέλαβε φρίκη, τρόμος, ζάλη. Εντός δευτερολέπτου ήλθεν εις εαυτήν, και είδε τον φοβερόν κίνδυνον.

Ακριβώς όπισθεν της ήτο έν μικρόν παράθυρον βλέπον προς βορράν, υπόσαθρον, νοτισμένον και κακοκλεισμένον. Ως να είχε τιναχθεί από έκρηξιν, εστράφη μηχανικώς, άνοιξε το παράθυρον, κ' επήδησεν έξω. Έπεσεν επάνω εις χόρτα και άχυρα, και ο δούπος της πτώσεως της ούτε ηκούσθη. Το χαμηλόν παράθυρον μόλις ανείχε μισήν οργυιάν από του εδάφους.

Μόνον είχε ξεχάσει να πάρει μαζί το ραβδί της και το καλάθι της, τα οποία ως τόσον ευρίσκοντο δίπλα της, εις το πάτωμα. Ήτον άξιον απορίας, πως τόσον είχε σαστίσει. Τα ενθυμήθη ακριβώς την στιγμήν καθ' ην άρχισε να τρέχει μετά το πήδημά της, κ' έτσι της ήρχετο αν ήτον τρόπος, να γυρίσει πίσω να τα πάρει, και να στραβωθούν, να μην την ιδούν οι διώκται της.

Ως τόσον έτρεχεν, έτρεχεν... είχεν εισέλθει μέσα εις το δάσος, του οποίου τα διάφορα μονοπάτια της ήσαν πολύ γνωστά. Δεν εγύριζε να ιδή οπίσω της... Ήτο βεβαία ότι οι δύο «ταχτικοί» θα αργήσουν να εννοήσουν τι συνέβη, και να βαλθούν να την κυνηγήσουν.

Τω όντι οι δύο εκείνοι άνδρες της δημοσίας ανάγκης δεν ενόησαν κατ' αρχάς τι είχε συμβεί. Τους είχε στείλει, «κατεπείγον» οπίσω ο ειρηνοδίκης, από κοινού με τον πάρεδρον τον αστυνόμον, όστις, εις όσα απεφαινετο ο εμπνευσμένος εκείνος λειτουργός της Θέμιδος, έλεγε πάντοτε ναι, και με τον ενωμοτάρχην, όστις δεν έλεγε ποτέ όχι, τους είχε στείλει να υπάγουν εις την αγροτικήν οικίαν του Ιωάννου Λυρίγκου, διά να τον προσκαλέσουν να εμφανισθεί ενώπιον των αρχών, κ' εν ανάγκη να τον φέρουν διά της βίας επειδή εξ όσων είχαν διηγηθεί την εσπέραν της προτεραιάς, εις την πολίχνην, οι δύο χωροφύλακες, οι ειρημένοι φωστήρες συνέλαβον την υπόνοιαν ότι ο Λυρίγκος ενείχετο εις την υπόθεσιν της φυγής της γυναικός Χαδούλας, χήρας Ιωάννου Φράγκου, χριστιανής, και εκτελούσης οικιακά έργα, την οποίαν έλεγον ότι είχαν ιδεί ν' αναρριχάται εις τον κρημνόν του πετρώδους βουνού οι δύο στρατιωτικοί άνδρες.

Όθεν αμέσως, περί όρθρον βαθύν, αφού εκοιμήθησαν επί δύο ή τρεις ώρας, φορούντες όλην την στολήν των, οι δύο χωροφύλακες, εις τα ισόγεια της δημαρχίας, τα γεμάτα από βλατούδες, σαρανταποδαρούσες και σαμαμίθια, τα οποία εχρησίμευον ως καζάρμα (η καζάρμα αυτή ήτον ο τρόμος των αγυιοπαίδων, των μοσχομαγκών, ως και όλων των οφειλετών του δημοσίου), εις έν σφύριγμα του ενωμοτάρχου εσηκώθησαν, επήραν τις κάπες των, και το έβαλαν δρόμον διά το βουνόν.

Εστέλλοντο ιδίως διά να φέρουν τον Λυρίγκον (καθώς και πάντα άλλον βοσκόν, τον οποίον θα εξήταζον οι ίδιοι και όστις θα έλεγε «μπερδεμένα λόγια», εφρόντισε να προσθέσει ο ειρηνοδίκης), αλλά προ πάντων διά να μυρισθούν τα ίχνη της Φραγκογιαννούς και κατορθώσουν να την ανακαλύψουν. Διά τούτο είχαν πληρεξουσιότητα να ψάξουν όλα τα μανδριά και της σάνες και να εξετάσουν όλους τους βοσκούς του βουνού. Όθεν, διά καλόν και διά κακόν, επήραν μαζί και της κάπες των.

Όταν ο πρώτος χωροφύλαξ ώθησε την θύραν του οικίσκου, και είδε σκότος και σκιάν μέσα, ήκουσε τον κρότον του βορεινού παραθύρου ανοιγομένου, είδεν ακτίνας φωτός εκείθεν να εισδύωσι, κ' ευθύς έν μαύρον σώμα να φράπτει τας ακτίνας ταύτας, κυρτόν, συνεσταλμένον, άμορφον, και ήκουσε τον ασθενή δούπον της πτώ-

σεως. Τότε το παράθυρον έμεινεν ανοικτόν, και εις τας διπλάς διασ-
ταυρουμένας ακτίνας τας διά της θύρας και του παραθύρου, είδε
καθαρά την γυναίκα την λεχώ εξαπλωμένην επί της κλίνης της.

- Τι τρέχει εδώ; εφώναξεν έκπληκτος ο άνθρωπος.

Η λεχώνα εξύπνησε, κ' επρόφερε με ασθενή φωνήν.

- Μάνα, εσύ 'σαι;... Ήρθες;

Κεφάλαιο ΙΕ'

Επάνω, εις τα Καμπιά, εις το υψηλόν οροπέδιον, όταν έφθασε λαχανιασμένη, ξεγλωσσασμένη η Φραγκογιαννού, εστάθη, εγύρισε προς τον κατήφορον, οπόθεν είχεν έλθει, κ' εκοίταξε μην ιδει ή ακούσει σκιάν ή βήμα τρέχοντος λαγωνικού, κωροφύλακος. Δεν εφαινετο τίποτε. Αλλ' όμως δεν ησθάνετο εαυτήν εν ασφαλεία.

Εστάθη ως αφηρημένη κ' εσκέπτετο. Έκαμνε κάτι ως μαθηματικών υπολογισμών. Ελογάριαζε τον χρόνον όσος θ' απητείτο ως έγγιστα, διά να συνέλθουν από την έκπληξιν των οι δύο τακτικοί (τον δεύτερον δεν τον είδεν, αλλά τον εμάντευε), διά να εννοήσουν τι συνέβη, ίσως να ζητήσουν πληροφορίας (η λεχώνα θα ετρόμαζεν άδικα, και δεν θα ήξευρε τίποτε να τους ειπεί· αλλά τότε, θα έτρεχον ίσως προς την σάνην, όπου ευρίσκετο ο Λυρίγκος κ' η πενθερά του; τόσω περισσότερον θ' αργοπορούσαν) είτα να πετάξουν της κάπες των κάτω, και να το βάλουν στα πόδια να την κυνηγήσουν.

Αλλ' είδαν τάχα ακριβώς, ή ενόησαν, ή εγνώριζαν το μονοπάτι το οποίον είχε πάρει αυτή; Και μήπως είχε τρέξει όλην την ώραν ένα και τον αυτόν δρόμον; Καταρχάς είχε στραφεί δεξιά, ως να ήθελε να πάρει τον κατήφορον, είτα εστράφη αριστερά, κ' έτρεξε τον ανήφορον - με όλον το μειονέκτημα το οποίον είχεν ο ανηφορικός δρόμος διά να λαχανιάσει τις, όταν καταδιωκόμενος βιάζεται να τρέχει. Αλλ' εάν αυτή ελαχάνιζε, μήπως εκείνοι, καίτοι νέοι, δεν υπέκειντο εις το πάθημα τούτο; Η Χαδούλα ήξευρε μάλιστα, κατά σύμπτωσιν, ότι ο εις των δύο εκείνων νέων έπασχεν από άσθμα... Δεν ήτο πολυς καιρός αφότου αυτός είχε παρακαλέσει τον γαμβρόν της να ειπεί της γριάς να του κάμει ένα μαντζούνι διά το νόσημα τούτο.

Αλλά με όλην την εκδούλευσιν αυτήν, η Γιαννού ήξευρεν ότι δεν έπρεπε να περιμένει έλεος από τον κωροφύλακα. Ο άνθρωπος έκαμνε το καθήκον του. Ας έλειπαν αι περιποιήσεις τας οποίας θα της έκαμναν, αν αυτή έπεφτε στα χέρια των, και αν έμελλον να την ονομάζουν «σταυρομάνα»! Είχε παρατηρήσει άλλοτε, εις τας περιπετειάς και τα βάσανα όσα είχεν υποφέρει εξ αιτίας του υιού της, του Μούρτου, ότι το είδος αυτών των ανθρώπων τότε μάλιστα θυμώνουν όταν ο καταζητούμενος ανθίσταται, όταν αυθαδιάζει, πολύ δε περισσότερον όταν φεύγει, και αναγκάζονται αυτοί να τον κυνηγούν, ώστε να βγαινει η ψυχή τους ανάποδα... Ω! βέβαια έχουν δίκαιον τότε να σκληρύνονται, και να γίνονται θηρία ανήμερα· όθεν και η Φραγκογιαννού, φεύγουσα, και βιάζουσα αυτούς να τρέχουν δεν επερίμενεν έλεος απ' αυτούς.

Εκεί όπου ίστατο συλλογισμένη, ακούει βήματα όπισθén της, απ' το μέρος το αντίθετον προς εκείνο εξ ου αυτή ήλθε. Στρέφεται και βλέπει ένα άνθρωπον, ένα βοσκόν. Η Φραγκογιαννού τον ανεγνώρισεν. Ήτο ο καλούμενος Καμπαναχμάκης. Ήρχετο με πατήματα λο-

ξά, ακολουθούμενος από τον σκύλον του, όστις εγρύλλισεν άμα είδε την γυναίκα. Αλλ' ο αφέντης του τον εμάλωσε.

Είδε την Φραγκογιαννού κ' εστάθη. Ήρχετο από το καλύβι κ' επήγαινε εις το μανδρί του. Υψηλός, μελαψός, ισχνός, ευρύτερος, την κόμην και το γένειον με χρώμα αχύρου καψαλισμένου, κρατών την ράβδον του την κυρτήν, υψηλήν ίσα με το μπόι του, εστάθη ενώπιον της Φραγκογιαννούς. Ο άνθρωπος εφαινετο να ευρίσκειται εις μεγάλην θλίψιν και αδημονίαν.

- Α! πούθε αυτό το καλό! είπε με την φωνήν του την δυσδιάκριτον και τραχείαν, σφίγγων τους οδόντας ενώ ωμίλει. Τόμ' σ' αγροίκησα, ταμάμ σε προσήφερα, κυρά Γιαννού... Ο Γεραμπής σε στέλνει!

- Τι λες γιε μου; είπε με το υποκριτικόν ήθος της η Χαδούλα.

- Καλά που σ' εσταύρωσα! είπα, αυτήνη είναι κείν' η καλή γυναίκα κάτ' απ' τη χώρα, που γρουνίζει τα γιατρικά και διώχνει κάθε γρουσουζιά αλάργα! Τόμ' σ' απείκασα μονοκοπανιάς σ' εγρούμισα!... Μα δε ξέρ'ς τίποτε, κυρά Γιαννού μ'!

- Τι τρέχει παιδί μου;

- Μεγάλο ζαράρι μ' ευρήκε, να' χω το συμπάθιο, θεια Γιαννού! Τρανό, άτυχο ντέρτι! Η φαμιλιά μ', όξ' από λóου σου, βγήκε την νύχτα προς νερού της, όξ' απ' το καλύβι, κυρά Γιαννού μ', κ' εγύρισε πίσω κακά κι' αδέξια... Ντούρμα βγήκε, κ' εγύρισε μονοκοπανιά, χτυπημένη, ξεγλωσσασμένη, αγρούμιστη... Χτυπήθηκε, μακριά από λόγου σου... Η γλώσσα της κρεμασμένη, όξ' απ' το σιαγόني της, τη λαλιά της την έχασε, την ηύρε κακή θερμοσιά και κρυάδα κι' ασπασμοί... Κείτεται στο στρώμα μισοπεθαμένη!

- Αλήθεια;... Ω, αμαρτίες!... και πότε έγινε αυτό;

- Προχτές το βράδυ, την νύχτα, τα μεσάνυχτα, θεια Γιαννού! Όξου από λóου σου, να 'χω το συμπάθιο... Ντούρμα βγήκε όξ' απ' το καλύβι, κ' εγύρισε πίσω χτυπημένη, παλαβιασμένη... Κοπιάζεις ως το καλύβι μπάριμ, τώρα εδώ που σ' εσταύρωσα, κυρά Γιαννού μ'! Μονάχα να την θωρήσεις ν' αγροικήσεις σε τι χάλι βρίσκεται... Ελμπέτ, καλό θα της κάμεις· με τα γιατρικά σου, θα διώξεις κάθε ενάντιο, ένα κ' ένα.

- Και πώς της ήρθε αυτό; είπεν η Φραγκογιαννού.

- Ποιος ξέρει τι αμαρτίες, κυρά Γιαννού μ'. Ο Γεραμπής το ξέρει. Η Χαδούλα εσκέφθη επί στιγμην. Είτα είπε·

- Καλά· θα πάω αποκεί, τώρα-τώρα.

- Να 'χεις πολλή ζωή και καλή ψυχή, θεια Γιαννού! είπεν ο Καμπαναχμάκης. Ο Γεραμπής σ' έστειλε.

Αφού απεμακρύνθη ο Καμπαναχμάκης, η Φραγκογιαννού εσκέφθη ότι θα είχε καταφύγιον, τουλάχιστον, διά την επομένην νύχτα και ότι το καλύτερον θα ήτο να κρυφθεί την ημέραν εις καμίαν λόχμην ή εις καμίαν σπηλιάν, όπου οι χωροφύλακες αδύνατον θα ήτο να την εύρωσι.

Επήρε τον κατήφορον, κατήλθεν εις της Αγαλλιανούς το ρέμα. Εστάθη να πίνει νερόν εις μίαν βρύσιν. Εκεί συνήνητησεν ένα γέροντα μοναχόν, τον πάτερ Ιωάσαφ, κηπουρόν του μοναστηρίου του Ευαγγελισμού, το οποίον διέγραφε προς τα άνω την σεμνήν κατατομήν του, εις την κορυφήν του ρεύματος.

Η Φραγκογιαννού είχε καθίσει να λάβει αναψυχήν πλησίον της δροσεράς πηγής, εστήριξε την κεφαλήν εις την χείρα της, εφαινετο βυθισμένη εις λογισμούς, και συγχρόνως «αυτιάζετο», κ' έτεινε το ους, φανταζομένη κατά πάσαν στιγμήν ότι ήκουε βήματα των χωροφυλάκων.

Ο πάτερ Ιωάσαφ ήλθε να γεμίσει ένα σταμνίον ύδατος, και ιδών την Φραγκογιαννού την εκαλημέρισε.

- Πού βρέθηκες εδώ, γερόντισσα; Κάτι συλλογισμένη σε βλέπω....

- Αχ! γυιε μου!... είπεν η Φραγκογιαννού. Έχω βάσανα και πάθια....

- Τα βάσανα δεν λείπουν από τον κόσμο, γερόντισσα... Όσο και να κάμει ο άνθρωπος, δεν μπορεί να τ' αποφύγει....

- Αχ! πάτερ-Γιάσαφε, είπεν εν θλιβερά διαχύσει η Φραγκογιαννού. Να 'μουν πουλί να πέταγα!!!

- «Τις δώσει μοι πτέρυγας ωσει περιστεράς;» είπεν ο Ιωάσαφ, ενθυμηθείς τον ψαλμόν.

- Ήθελα να έφευγα απ' τον κόσμο, γέροντα μου... Δεν μπορώ να υποφέρω πλια!

- «Εμάκρυνας φυγαδεύουσα και ηυλίσθης εν τη ερήμω», είπε πάλιν ο γέρων μοναχός.

- Μεγάλη φουρτούνα μ' ηύρε, γέροντά μου, και μεγάλη λιγοψυχιά μ' εκόλλησε.

- Ο Θεός να σε γλυτώσει, κόρη μου, «από ολιγοψυχίας και από καταϊγίδος», επέφερεν ο Ιωάσαφ, συνεχίζων τον ψαλμόν.

- Απ' την κακία, απ' την κακογλωσσιά, απ' το φθόνο, δεν μπορεί να γλυτώσει ένας άνθρωπος.

- «Καταπόντισον, Κύριε, και καταδίελε τας γλώσσας αυτών, ότι είδον ανομίαν και αντιλογίαν εν τη πόλει», επέρανεν ο πάτερ-Ιωάσαφ.

Είτα αφού εγέμισε το σταμνί του, είπε·

- Αν περάσεις από τους κήπους, γερόντισσα, φώναξέ με να σε φιλέψω κανένα μαρούλι, κι' ολίγα κουκιά.

Και απεμακρύνθη.

Την εποέραν η Φραγκογιαννού ευρίσκετο εις την Πέρα-Ράχην, εις το καλύβι του Καμπαναχμάκη, Η σύζυγός του βοσκού, γυνή πλέον ή τριάκοντα ετών και μήτηρ πέντε τέκνων, έκειτο επί της κλίνης. Ήτο εις αθλίαν κατάστασιν. Το μούτρο της είχε στραβώσει από την νευρικήν προσβολήν, η γλώσσα της εκρέματο έξω του στόματος, κ' εξέπεμπεν ανάρθρους φωνάς.

- Πώς σου ήρθε αυτό; την ηρώτησε διά νεύματος μάλλον ή διά της φωνής η Φραγκογιαννού. Η πάσχουσα απήντησε διά γρυλλισμού ουδέν το ανθρώπινον έχοντος.

Η Φραγκογιαννού εκάθισε παρά την εστίαν, και ησυχολείτο να βράσει βότανα διά την πάσχουσαν. Δεν είχε πλέον το καλάθι της, αλλά είχε γεμίσει τους κόλπους της από διάφορα μικροσκοπικά χόρτα, τα οποία είχε συλλέξει την ημέραν κάτω εις τα ρέματα των κοιλάδων.

Τα δύο μικρά κοράσια της ασθενούς εκάθισαν σιμά εις τα γόνατα της Φραγκογιαννούς, γλειφίδικα και ζητούντα θωπείας. Η Γιαννού εθώπευσε τα σιαγόνια των και τους λαιμούς των, τόσον δυνατά, ώστε ησθάνθησαν πόνον, και το έν εφώνασε·

- Μάνα!

Αλλ' η μάνα ήτον δι' αυτά ως να μην υπήρχε, και τα δυστυχή πλάσματα δεν ήσαν εις ηλικίαν ούτε να αισθανθώσι την έλλειψιν, ούτε να δύνανται τουλάχιστον να την αναπληρώσωσι. Το μικρόν αγόρι, το οποίον εφαινετο να είναι ομήλικον με το κοράσιον το έν, ως να ήσαν δίδυμα, έκλαιε κ' εζήτει «να σηκωθεί η μάνα του να του κάμει γριά στο τηγάνι».

- Τώρα, γιε μου, εγώ να σου κάμω γριά, είπε τυχαίως η Φραγκογιαννού.

- Δεν έχουμε αλεύρι, θεια, είπε το μεγαλύτερον εκ των δύο κορασίων.

- Καλά· να έλθει ο πατέρας, να φέρει αλεύρι, είπεν η Φραγκογιαννού προς το παιδίον, κ' εγώ να σου κάμω «γριά»! Ησύχασε τώρα.

Αλλά το αγόρι δεν τα ήκουεν αυτά.

- Γριά θέλω, και να 'ναι ζαρωμένη γριά! Να 'χει και πετμέζι!

- Πού να βρεθεί το πετμέζι, γιε μου; είπεν η Φραγκογιαννού. Μεθαύριο να μαυρίσουν τα σταφύλια στ' αμπέλι, να τα τρυγήσουμε, να κόψουμε τα ξεκούδουνα απ' τα κλήματα, να κάμουμε πολύ - πολύ πετμέζι, να φάει το καλό παιδί. Πώς σε λένε;

- Γιώργη τότε λέμε, θεια, είπε το μεγαλύτερον κοράσιον.

- Εσένα;

-Δαφνώ.

-Κ ' εσένα; ηρώτησεν η Γιαννού το μικρότερον κοράσιον.

-Ανθή.

- Να ζήσετε!

- Και πότε θα κόψουμε, θεια, τα σταφύλια; εφώνασε το αγόρι. Δεν πάμε τώρα στ' αμπέλι να τα κόψουμε;

- Όχι τώρα, γιε μου, ταχιά.

- Ταχιά το ταχύ; είπεν ο Γεώργης.

- Ναι, γιόκα μου. Απόψε θα δέσουν η ράγες, και θα γλυκάνουν, και θα μαυρίσουν, και ταχιά το ταχύ θα πάρουμε τους τρυγολόγους να τρέξουμε στ' αμπέλι, να τρυγήσουμε, να τα κάμωμε κότσι - κότσι, τα σταφύλια, τα ξεκούδουνα, να τα πατήσουμε, να τα λιώ-

σουμε, και θα κάμουμε μουσούπιτες και πετμέζια και χίλιων λογίων καλά... και τότε, θα σου κάμω εγώ μια γριά, ζαρωμένη, ίσα με το τηγάνι μεγάλη!

- Σέλω να 'ναι πουλύ, πουλύ μεγάλη! είπεν ο μικρός.

- Μεγάλη γριά, ίσα μ' εμένα, είπεν η Φραγκογιαννού.

Εν τω μεταξύ, το μικρότερον των δύο κορασιών, το Δαφνώ, καθώς κοιόταζεν εναλλάξ τον λύχνον και την Φραγκογιαννού με τεθηπός βλέμμα, ως να υπνωτίσθη από το όμμα της γραιάς, ενύσταξε, έγειρε το κεφαλάκι του προς την εστίαν, και απεκοιμήθη. Η Γιαννού επιμόνως το εκάδευεν υπό το κατωσάγονον, και πότε η χειρ της εγγίστρα προς τον τράχηλον, και ίσως είχε κλίσιν να θλίψει κάπως δυνατότερα τον λαιμόν του κορασιού. Αλλά την ιδίαν στιγμήν ηκούσθη δρομαίον βήμα έξωθεν, η θύρα ηνοιχθη, και εισήλθεν ο Καμπαναχμάκης.

- Δω είσαι, κυρά Γιαννού! είπεν εν άκρα ταραχή. Σύκου! Να φύγεις! να κρυφτείς!

- Τι τρέχει; είπεν η γραιά, προσπαθούσα να φανεί ατάραχος.

- Οι ταχτικοί σε χαλεύουν; Τι ζαράρ έκαμες, χριστιανή; Τρέχουν οι ταχτικοί γυρεύοντάς σε. Σήκου, τρέχα! να κρυφτείς πουθενά, μπάρμι! Σε λυπούμαι καημένη! Τι κρίμα έκαμες;

- Εγώ; κρίματα πολλά... Μα δεν ξέρω γιατί να με γυρεύουν οι ταχτικοί, που μου λες;

- Τρέχα, κατά 'δω έρχονται τώρα. Δε γρουνίζω πώς σ' αγροίκησαν πως τα πρύμισες κατά 'δω, θα 'ρθουν τώρα να χαλέψουν. Όπου κι αν είναι, πλάκωσαν! Ακούς κάτου, στη Σκοτ'νή Σπ'λιά, στο Κακόρεμα, κατακεί να πάρεις το φύσημά σου! Στο Κλίμα στο Μονοπάτι, στου Π'λιού τη Βρύση, εκεί, να σε πάρουν στο κοντό, δεν μπορούν να σε πιάσ'ν! Αποκεί μπορείς να κατεβείς στο Γέροντα, στο Ερμητήριο, να ζαγορευθής τα κρίματά σ', καημένη. Τρέχα! ....

Έτρεξεν η αθλία αλλά δεν ησθάνετο πλέον δυνάμεις ακμαίας. Η αϋπνία των περασμένων νυκτών, η κακοπάθεια, αι συγκινήσεις την είχαν καταβάλει. Τα μέρη, τα οποία είχε ονομάσει ο Καμπαναχμάκης, απείχον πολύ, δεν ηδύνατο να οδοιπορήσει προς τα εκεί εις την ασέληνον νύκτα.

Καθώς έτρεχεν, αυτιαζομένη κατά πάσαν στιγμήν, εξαφνιζομένη, και νομίζουσα ότι ακούει παντού βήματα, εις το μονοπάτι, ανάμεσα εις δένδρα και θάμνους, ήκουσε βήματα αληθή, ερχόμενα από διακοσιών βημάτων, από τον κύριον δρόμον. Εκρύβη όπισθεν των θάμνων, και της εφάνη ότι ήσαν πράγματι οι χωροφύλακες, βαδίζοντες προς την καλύβαν του Καμπαναχμάκη, προς το μέρος οπόθεν αυτή ήρχετο. Εάν ούτως είχεν, η θέσις της καθίστατο ασφαλεστέρα προς το παρόν, καθότι δεν εφοβείτο πλέον να τους συναντήσει, διά την νύκτα εκείνην.

Επροχώρησε προς το μέρος, οπόθεν είχεν έλθει την πρωίαν. Έφθασεν εις τον μικρόν ναϊσκον της Ζωοδόχου Πηγής, εις το Κοιμητή-

ριον των Καλογήρων, εις τ' Αλώνι του Μοναστηρίου. Επέρασαν έξω από το βουρδουναριό, αντικρύ της σιδηράς πύλης του Κοινοβίου, ήτις ήτο κατάκλειστος. Άλλως, γυναίκες ποτέ δεν επήρχοντο εις το ιερόν περίβολον. Κατήλθεν εις τους κήπους όπου είχε συναντήσει την πρωίαν τον καλόγηρον, τον κηπουρόν, όστις της είχε ειπέ διαφορά ρητά από το Ψαλτήριον, τα οποία αυτή δεν ενόει, αλλ' αορίστως υπώπτευσεν ότι προσηρμόζοντο κάπως εις την θέσιν της. Και πράγματι της είχον αφήσει ως ένα βόμβον περί τα ώτα της: «Τις δώσει μοι πτέρυγας ωσει περιστεράς;... Ιδού εμάκρυνα φυγαδεύων και ηυλίσθην εν τη ερήμω. Προσεδεχόμενη τον Θεόν, τον σώζοντά με από ολιγοψυχίας και από καταγίδος....»

Καθώς ανήρχετο την ράξιν αντικρύ, πέραν των Κήπων, άνω του ρεύματος, ήκουσε τον μικρόν κώδωνα του μοναστηρίου να ηχεί γλυκά, ταπεινά και μονότονα, να εξυπνά τας ηχούς του βουνού, και να δονεί την μαλακήν αύραν. Ήτο άρα μεσονύκτιον, ώρα του Μεσονυκτικού, ώρα του Όρθρου! Πώς ήσαν ευτυχείς οι άνθρωποι αυτοί, οίτινες ευθύς αμέσως, εκ νεαρής ηλικίας, ωσάν από θείαν έμπνευσιν, είχον αισθανθεί ποίον ήτο το καλύτερον το οποίον ημπορούσαν να κάμουν - το να μη φέρουν δηλαδή άλλους εις τον κόσμον δυστυχείς!... και μετά τούτο, όλα ήσαν δεύτερα. Την φιλοσοφίαν, αυτοί, την είχον λάβει ως εκ κληρονομίας, χωρίς να σκοτίσουν τον νουν των εις την «ζήτησιν της αληθείας», όπου ποτέ δεν ευρίσκεται.

Ανέβη υψηλότερα την ράξιν, χωρίς να έχει σκοπόν ή απόφασιν πού επήγαινε. Και έξω από τον δρόμον, ολίγα βήματα μακράν, είδε μίαν σάνην, την οποίαν ανεγνώρισεν ότι ήτον του Γιάννη του Λυρίγκου. Ο σκύλος αισθανθείς μακρόθεν την παρουσίαν της, ήρχισε να γαυγίζει.

Είχεν έλθει άρα, πλησίον εις το κατάλυμα της παρελθούσης νυκτός χωρίς να το σκεφθεί! Και τώρα μόνον ήρχισε να το σκέπτεται. Έως την στιγμήν το ένστικτον την είχεν οδηγήσει. Αλλά τώρα ο συλλογισμός της διετυπούτο καθαρά. «Πού άλλου θα είμαι πλέον ασφαλής, για την ώρα, παρά εδώ; Οι ταχτικοί ποτέ δεν θα πιστεύσουν ότι ξαναήλθα πάλιν προς το ίδιο μέρος, που με είχαν ευρεί χθες, και μ' εκυνήγησαν. Ο Γιάννης κοιμάται στο μανδρί του. Στο καλύβι θα 'ναι η λεχώνα, κ' η γριά. Την νύκτα χθες, από τον σαστισμό κι' από τη βία μου, ξέχασα εκεί το καλάθάκι μου. Δεν θα είναι καλύτερα να πάω να χτυπήσω την πόρτα, να τους πουλήσω πάλι δουλεψη με κανένα ψευτογιατρικό, να πάρω και το καλάθάκι μου, και σα φέξει να πάω να κρυφθώ κάτω στο Κακόρεμα, εκεί που λέει ο Καμπαναχμάκης; ...»

Βεβαίως η γραία, η πενθερά του Λυρίγκου κάτι θα είχεν ακούσει εις βάρος της από κωροφύλακας ή από τρίτους, αλλά τι μ' αυτό;

Δεν θα είχε τόσην κακίαν ούτε τόσον θάρρος, ώστε να την προδώσει. Άλλως, αυτή ως κυρίαν πρόφασιν διά να εισέλθει θα προέταπεν ότι ήλθε να ζητήσει το λησμονημένον καλάθι της.

Εκρύωνε πολύ από τον αέρα του βουνού, και είχεν ανάγκην να στεγασθεί πουθενά, προς ώραν. Δεν εδίστασε πλέον. Διέβη τον ζυγόν, τον ενούντα τας δύο ράξεις, επί της μεσημβρινωτέρας των οποίων ήτο η μάνδρα, επί δε της βορειοτέρας η οικία του Λυρίγκου, κ' έφθασεν εις το καλύβι.

Έκρουσε την θύραν. Η γραία εκοιμάτο, αλλά δεν άργησε να εξυπνήσει, κ' ελθούσα ήνοιξε την θύραν, χωρίς, αυτήν την φοράν, να ερωτήσει τις είναι, ίσως διότι ήτο μισοκοιμισμένη κ' ενήργει ως εν υπνοβασία μηχανικώς, ή είχε την εντύπωσιν ότι ουδείς άλλος ηδύνατο να είναι ειμή ο γαμβρός της. Η Φραγκογιαννού έσπευσε να εισέλθει.

- Το κοφίνι μ' πλιο, ξέχασα απ' τη βία μου, εψές, είπε. Το είδες; Είναι πουθενά; Πού το 'χεις;

Η χωρική γραία εστάθη και την εκοίταξε. Τώρα μόνον εφάνη να εξύπνησεν εντελώς, και αναγνωρίσασα αυτήν·

- Πού βρέθηκες εδώ; είπε.

- Μην ερωτάς, είπεν η Γιαννού. Είχα νυχτώσει σ' έν άλλο καλύβι, μα δεν είχα ύπνο. Σα θυμήθηκα το κοφίνι μου, ήρθα. Πώς είστε; Τι κάν' η λεχώνα;

- Τι να κάμει; Τα ίδια... Μα δε μου λες, είπε μετά τινα δισταγμόν η γραία· γιατί σ' εγύρευαν κείν' οι ταχτικοί;

- Φτόνος του κόσμου, απήντησε μ' ετοιμότητα η Φραγκογιαννού. Ένα κορίτσ' είχε πνιγεί μέσ' το πηγάδι.

- Ε;

- Και δεν ξέρω ποιος εκτρός είπε πως έφταια εγώ... Μα έτσι να 'χουμε καλή ψυχή, μπορείς να το πιστέψεις; Τάχα δεν μπορούσε να πνιγεί μοναχό του το κορίτσι; Ήταν ανάγκη να βάλω χέρι εγώ;

-Μαθές!... έκαμεν η γραία.

Η Φραγκογιαννού εγκατεστάθη, όπως και την προλαβούσαν νύκτα, σιμά εις την γωνίαν της εστίας, όπου εύρε και το καλάθι της. Εξάναψε την φωτιάν, έβαλε νερό στο μπρίκι, και κατεγίνετο να βράσει βότανα, το οποία έβγαλε από τον κόλπον της.

Η λεχώνα εκοιμάτο, του μικρού θυγατρίου ηκούετο η αναπνοή μέσα εις την σκάφην την χρησιμεύουσαν ως λίκνον, υπό το στέφανον του βαρελιού το ανέχον υψηλά έν λεπτόν πανίον. Ενίοτε εκλαυθμήριζε. «Κοι, κοι, κοι!» επρόφερεν η γραία, η προμήτωρ, ήτις είχε κλείσει το έν όμμα, και με το άλλο, εις το ασθενές φως του κανδηλίου και εις την διαλείπουσαν της εστίας αναλαμπήν, δεν έπαυσε να κοιτάζει την Φραγκογιαννού. Τέλος, μετά ώραν, η γραία, καίτοι εφαινέτο απόφασιν έχουσα να μη κοιμηθεί, της ήλθεν ο προδότης ο ύπνος,-ίσως δι' αυτό τούτο, ότι εκοίταζε λίαν επιμόνως την ύποπτον γυναίκα και απεκοιμήθη επάνω εις το τρίτον λάλημα του πετεινού.

Το βρέφος εκλαυθμήριζεν ακόμη. Η μάμμη δεν ηγγρύπνει πλέον διά ν' απαγγέλλει το μονότονον «Κοι, κοι, κοι!»

- «Όλο κοριτσούδια, το έρμιο!» Το παράπονον του Γιάννη του Λυρίγκου εβόμβει εις τα ώτα της Φραγκογιαννούς.

Η λεχώνα δεν είχεν εξυπνήσει. Η γραία Χαδούλα εκινήθη ολίγον, ετανύσθη επί των γονάτων της, κ' έφθασε το λίκνον. Παρεμέρισε το λευκόν πανίον από την κεφαλήν της κούνιας, κ' έτεινε την χείρα διά να θωπεύσει το μικρόν, ενώ τούτο εκλαυθμήριζεν. Έφραξε με την χείρα της το μικρόν στόμα, διά να μη φωνάζει, εκοίταζε προς το μέρος της λεχώνας, είτα προς την στρωμνήν εφ' ης έκειτο κουβαριασμένη η γραία.

Η φωνή του βρέφους επνίγη. Μίαν χεριάν ακόμη εκρειαζέτο να κάμει η Φραγκογιαννού. Με την άλλην χείρα, του έσφιγξε δυνατά τον λαιμόν... Είτα εμάζωξε το λεπτόν πανίον διά να το ρίψει πάλιν επάνω της στεφάνης. Η χείρ της προσέκοψεν εις την σανίδα, κ' έκαμε μικρόν θόρυβον. Η γραία, ήτις δεν εκοιμάτο βαρέως, εξύπνησεν. Ανετινάχθη, εσκίρτησεν. Είδε την Φραγκογιαννού ν' αποσύρει την χείρα της και ν' αποχωρεί, ανεγειρομένη επί των γονάτων, οπίσω εις την θέσιν της.

- Τι κάνεις; έκραξεν έντρομος η γραία.

Η λεχώνα επετάχθη, ανεπήδησε.

- Τι είναι, μάνα;

Η Φραγκογιαννού εσηκώθη, επήρε το καλάθι της.

- Τίποτα· θέλησα να το κάμω να λουφάζει, να μην κλαίει, απήνητησεν.

Η γραία μάμμη έκυψε προς την κούνιαν.

- Πηγαίνω τώρα, έφεξε, είπεν η Φραγκογιαννού... Δώσε της λεχώνας το γιατρικό που έβρασα να το πιεί!

Και πάραυτα εξήλθεν. Έτρεξε με βήμα δρομαίον ν' απομακρυνθεί τάχιστα. Επήρε τον επάνω δρόμον, κατά το δάσος, διά να μη περάσει από την αντικρυνήν ράξιν όπου ήτον η σάνη.

Ήτο γλυκεία αυγή του Μαΐου. Η κυανωπή και ροδίνη ανταύγεια του ουρανού έχριε με απόχρωσιν μελιχράν τα χόρτα και τους θάμνους. Ηκούετο ο μινυρισμός των αηδόνων εις το δάσος, και τ' αναρίθμητα μικρά πουλιά ετέλουν εκθύμως, απλήστως, την συναυλίαν των την άφατον.

Αφού η Φραγκογιαννού απεμακρύνθη πολλά βήματα, ήκουσε βραχνήν κραυγήν όπισθεν της. Ήτο η γραία, η μήτηρ της λεχώνας έξαλλος, τραβούσα τα μαλλιά της, είχε τρέξει έξω της καλύβης, κ' εφώναζε·

- Πιάστε την!... Πιάστε την! Μας έκαμε φονικό!

Η Φραγκογιαννού έτρεχεν, έτρεχεν. Ήλπιζε να κωθεί το ταχύτερον εις το δάσος, όπου, και αν τυχόν έτρεχον κατόπιν της, τα ίχνη της τάχιστα θα εκάνοντο.

Αλλά παρ' ελπίδα, μετ' ολίγα λεπτά, ευρέθη αντιμέτωπος του Γιάννη του Λυρίγκου, βαδίζοντας προς την οικίαν του. Ούτος είχε εξυπνήσει την συνήθη ώραν, κ' επήγαινε προς το καλύβι, ίσως διά να κράξει προς συνεργασίαν την πενθεράν του, όπως και την προλαβούσαν πρωίαν. Αλλ' όταν είδε την πενθεράν του να φωνάζει και να χειρονομεί τόσον μακράν, ώστε δεν ηδύνατο ν' ακούει τι αυτή έλεγεν, οδηγούμενος μόνον από την διεύθυνσιν των χειρονομιών της, είδε την Φραγκογιαννού να φεύγει προς το μέρος του δάσους· τότε, έτρεξε προς το μέρος εκείνο, κ' εφώναξε μεγάλη τη φωνή προς την Φραγκογιαννού·

- Τι είναι;... Τι τρέχει;

Τότε η Χαδούλα εστάθη, κ' εφώναξε μακρόθεν προς τον Γιάννη τον Λυρίγκον·

- Φεύγω!... Πάω να ....

Ο Γιάννης ο Λυρίγκος είχε τρέξει ακόμη ολίγα βήματα, κ' ήλθε πλησιέστερα προς την Φραγκογιαννού. Τότε κι' αυτή, αποφασιστικώς, προέβη δύο ή τρία βήματα πλησιέστερα προς εκείνον.

Η Φραγκογιαννού επεκαλέσθη εις βοήθειαν όλην την ετοιμότητά της. Ηυτοσχεδίασε.

- Γιάννη! η γυναίκα σου έχει τους πόνους! Είναι άσκημα.

- Έχει τους πόνους!... ανέκραξεν εν άκρα απορία ο άνθρωπος. Τι λες, χριστιανή μου;

- Έχει κι' άλλο παιδί στην κοιλιά της! εσχυρίσθη με τόλμην η Φραγκογιαννού.

- Άλλο παιδί στην κοιλιά της!

-Ναι, αυτό που σου λέω. Μόνο τρέχα στο χωριό, να φωνάξεις τη μαμμή!... να πεις και του γιατρού να' ρθει!

Ο Λυρίγκος εστάθη. Πέραν, επί του μικρού οροπεδίου, προ της οικίας, η πενθερά του εφώναζεν ακόμη βραχνάς κραυγάς, τας οποίας έπαιρνε μακράν ο άνεμος, χωρίς ο Γιάννης ν' ακούει τι έλεγεν εκείνη. Η Φραγκογιαννού ωμίλει με θάρρος, κ' εφαινετο ότι ήξευρε τι έλεγε.

- Πώς γίνεται αυτό ποτε, ανέκραξεν ο Γιάννης. Είσαι καλά, χριστιανή μου;

- Αυτό γίνεται, επέμενε η Φραγκογιαννού. Ούλες τις φορές τα διπλάρικα δεν πέφτουν μαζί, απ' την κοιλιά. Το ένα, το πλιο αδύνατο απ' τα δυο, αργεί και ώρες και μέρες να πέσει.

- Αλήθεια! Έχω ακουστά μου, είπεν ο Γιάννης.

- Κατά πως φαίνεται, συνεπέρανε λίαν σοβαρά η Φραγκογιαννού, αυτήν την φορά το ένα το παιδί θα πιάστηκε ύστερ' απ' το άλλο.

- Αυτό είναι τάχα; είπε με ήθος οίκτου ο Λυρίγκος.

- Τρέχα το γληγορώτερο! να πας να φέρεις το γιατρό!...

- Εσύ πού πας; ηρώτησεν ο Λυρίγκος.

-Εγώ πάω στον Άη-Χαράλαμπο... πάω να φωνάξω τον παπά -
Μακάριο, να' ρθει να της κάμει μια παράκληση, της γυναίκας!

- Καλά! τρέξε!

Και η Φραγκογιαννού έτρεξε.

Κεφάλαιο ΙΣΤ'

Κάτω εις το Κακόρεμα, χαμηλά εις το βάθος, σιμά εις την σκοτεινήν Σπηλιάν, οι λίθοι εκόρευον δαιμονικόν χορόν την νύκτα. Ανωρθούντο, ως έμψυχοι, και κατεδίωκον την Φραγκογιαννού, και την ελιθοβόλουν, ως να εσφενδονίζοντο από αοράτους τιμωρούς χείρας.

Είχον παρέλθει τρεις ημέραι από την τελευταίαν φυγήν της, από την καλύβην του Λυρίγκου. Η ένοχος γυνή είχε κρυφθεί εκεί, με την ελπίδα ότι θα διέφευγε προς καιρόν τους όνυχας των διωκτών της. Με τα ολίγα δίπυρα τα οποία ευρίσκοντο ακόμη εις το καλάθι της, με τας καυκαλήθρας, τον άνηθον, και τα μυρόνια όσα συνέλεγε, και με το γλυφό νερόν της Σκοτεινής Σπηλιάς, είχε διατηρηθεί. Το μέρος ήτο σχεδόν άβατον. Το Κακόρεμα εσχηματιζέτο από ένα βράχον απάτητον προς δυσμάς, και από ένα κρημόν, ή μίαν σάρραν ολισθηράν εξ ανατολών. Κάτω εις το βάθος ανέβλυζε το Γλυφονέρι. Δύο άντρα, με το στόμιον πολύ στενόν, έχασκον ένθεν και ένθεν. Εκεί εκοιμάτο την νύκτα· την ημέραν κατήρχετο εις την Σκοτεινήν Σπηλιάν. Διά ν' ανέλθει και διά να κατέλθει, ούτε δρομίσκος, ούτε μονοπάτι υπήρχεν. Επάτει επί της σάρρας, εις την βάση του κρημού. Τότε η σάρρα εταράσσετο, εφαινέτο ως να εθύμωνε. Οι λίθοι τους οποίους εξετόπιζε πατούσα, ήσαν ως βάσις και θεμέλιον εις όλον τον άπειρον σωρόν των λίθων, τον απλούμενον επί του πρανούς του κρημού. Καθώς έφευγον οι πρώτοι λίθοι, άλλοι λίθοι ήρχοντο να λάβωσι την θέσιν των, μετ' αυτούς δε άλλοι. Και ούτω η παλίρροια όλη του κρημού ήρχετο κατ' επάνω της, έπιπεν εις τας κνήμας και τα σκέλη της, εις τας χείρας και το στέρνον της. Ενίοτε, λίθοι τινές, από ύψος κατερχόμενοι, έπιπτον με ορμήν και κακίαν κατά του προσώπου της. Τους τελευταίους τούτους εφαινέτο πράγματι ως να τους εσφενδόνιζεν αόρατος χείρ κατά της κεφαλής της.

Αφού τέλος, μετά τόσον λιθοβόλημα, έφθασεν εις την Σκοτεινήν Σπηλιάν, την πρώτην ημέραν, εκάθισε κι' αγνάντευε το πέλαγος. Η Σπηλιά, η θαλασσόπληκτος, έχει διπλήν είσοδον, εκ τε της ξηράς και της θαλάσσης. Προς την θάλασσαν, το στόμιόν της χαμηλόν και στενόν, όσον διά να διέλθει μικρή βάρκα αλιέως. Η Φραγκογιαννού, αόρατος από το μέρος της ξηράς, ήκουε τον υπόκωφον, επίμονον παφλασμόν του κύματος εις το στόμιον του άντρου. Το κύμα ανωρθούτο, επήδα, έπληττε την άνω φλιάν του στομίου, κατέπιπτε, πάλιν ανεπήδα, εξέπεμπε μακρούς ωρυγμούς μανίας από της αποθαλασσιές του βορρά, πότε στεναγμούς πόνου και πάθους από την φουσκοθάλασσαν. Κάτω εις το βάθος το άπατον, μυστήριον και σκότος σαλεύον. Μία ποτέ βάρκα, ως διηγούνται, εισπλεύσασα διά να συλλέξει караβίδας και παγούρια, ενώ εις των ναυβατών είχεν αναρριχηθεί εις το τρομερόν ύψος του βράχου διά να συλλέξει κρί-

ταμα, εκάθισεν επάνω εις μίαν φώκην ζωντανήν φράπτουσαν ακριβώς το πλάτος του στομίου. Το σκοτεινόν ζώνον ανεταράσσετο, ήσπαιρεν, η μικρά σκάφη επάλλετο, έτρεμε, και δεν ημπορούσε να υπάγει ούτε εμπρός ούτε οπίσω. Ο ναυβάτης ο εντός της βάρκας εκτύπησε την φώκην μ' ένα πέλεκυν, την αιμάτωσε, το κύμα εκοκκίνισεν επ' ολίγον. Η φώκη ήσπαιρεν εν αγωνία. Ο νεαρός αλιεύς κατόρθωσε να σφίξει τον λαιμόν με μίαν θηλειάν, και καλέσας τον άλλον σύντροφόν του εις βοήθειαν κατόρθωσε τη βοήθεια αυτού, με κίνδυνον να βουλιάξει η φελούκα, ν' ανασύρει επάνω την φώκην.

Η γραία Χαδούλα αγνάντευεν, αγνάντευεν εις το πέλαγος. Ας ήτον και τώρα να φανεί, να πλησιάσει μία βάρκα!... Η Φραγκογιαννού θα παρεκάλει τους νέους αλιείς, τους πατριώτας της, να την επάρουν μαζί, μέσ' την βάρκα... Και πού θα επήγαινε;... Ω, βέβαια στα πέρα χώματα, στα μέρη τ' αντικρινά, στην μεγάλη στεριά... Κ' εκεί τι θα έκαμνε; Ω, είχεν ο Θεός, θ' άρχιζ' εκεί νέον βίον!

Έβλεπεν, έβλεπεν, ανοικτά εις το πέλαγος, μακράν έξω, πολλά πανιά, λευκά ιστία, σαν του γλάρου τα φτερά. Βρατσέρες, γολέτες, μικρά καϊκια, τα έβλεπε ν' αρμενίζουν, να οργώνουν τα κύματα, ωσαν βοϊδάκια ζευγαρωτά. Άλλα έπλεον πόρρω προς βορράν, άλλα κατήρχοντο προς νότον, άλλα αρμενίζαν προς ανατολάς ή προς δυσμάς, τέμνοντα σταυροειδώς τας ολκούς, τας βαθείας ορατάς αύλακας, τας οποίας άφηναν όπισθέν των τα πρώτα. Είτα πολλά ρεύματα διαχαράσσοντα το πέλαγος, από τα οποία εφαινετο η θάλασσα ωσαν κεντητή, πεποικιλμένη. Έβλεπεν, εωσότου τα μάτια της «έκαμαν γυαλιά» να βλέπει.

Η Φραγκογιαννού έβγαλεν από το καλάθι της το παλαιόν κιτρινωπόν κράμι, το μάλλινον, το οποίον είχε διά να τυλίγεται όταν ήθελε να κοιμηθεί και δεν είχεν ύπνον, εσηκώθη ορθή, ανεπέτασε την μαλλίνην σινδόνα, κι' άρχισεν εκθύμως να την σειει. Έκαμνε σήματα, απηλπισμένα σήματα προς τους ναυτίλους, να έλθουν να την επάρουν μαζί των. Έβλεπον, δεν έβλεπον οι ναυβάται τα σημεία της; Από κανέν πλοίον δεν απήντησαν εις τον πόθον της, εις τας τόσος προσπαθείας της. Τα λευκά ιστία έφευγον με τον άνεμον εις το κύμα, και αυτή έμενε προσηλωμένη εις τον βράχον της Σκοτεινής Σπηλιάς, προγεγραμμένη, έρημος, μη βλέπουσα διά την αύριον χρυσης αυγής την ανατολήν...

Το λευκάζον και κιτρινωπόν ράκος της έφυγεν από την χείρα· το επήρεν ο άνεμος, και το έρριψεν επί της κεφαλής και των ώμων της γυναικός.

- Αυτό θα είναι το σάβανό μου! επιθύρισε πικρώς μειδιώσα η Φραγκογιαννού.

Τέλος, καθώς εκάθησε κάτω επί του βράχου, βλέπει μίαν βάρκαν, μικράν φελούκαν, να έρχεται, παραπλέουσα την ακτήν. Είχε μικρόν ιστίον και δύο κουπιά, τα οποία έτυπτον ραθύμως το κύμα. Έπλεεν εξ ανατολών κ' επλησίαζε προς τον έρημον βράχον, εις το

άσουλόν της. Η Φραγκογιαννού ησθάνθη σκίρτημα ελπίδος μέσα της. Εκρύβη όπισθεν της κορυφής του βράχου, διά να κατοπτρεύσει και ίδει αν θα εγνώριζε τους επιβαινόντας. Όταν η φελούκα επλησίασεν, είδεν ότι εις εκ των τριών επιβατών της, όστις έσυρε την «σουρτήν» από της πρύμνης, εφόρει στρατιωτικήν στολήν. Κάποιος παρεπιδημών απόστρατος, αγαπών τ' οψάρευμα, είχεν εξέλθει προς άγραν, ομού με δύο εξ επαγγέλματος αλιείς. Η Φραγκογιαννού, μόνον είδεν ότι ήτο «ταχτικός», και γαλασμένη εκρύβη βαθύτερα όπισθεν του βράχου.

Την νύκτα απεκοιμήθη εις την κρύπτην της, μέσα εις την υγράν άλμην της Σπηλιάς. Βόμβοι εθορύβουν εις τα ώτα της. Το κύμα υπό τους πόδας της ερρόχθει, με παρατεταμένους ωρυγμούς λύσσης. Βαθειά, μέσα εις τα στέρνα της ήκουε τα κλαυθμηρίσματα των ακάκων νηπιών. Υπόκωφοι συριγμοί του μακρινού ανέμου ήρχοντο εις τας ακoάς της. Ο νεκρώσιμος χορός των κορασίδων, με ηυξημένον τον φρικώδη ορμαθόν, εχοροπήδα τριγύρω της: «Είμαστε παιδιά σου! - Μας εγέννησες! - Φίλησέ μας! - Δώσε μας, μαμά! - Πάρε μας στολίδια, στολίδια όμορφα! - Χαϊδεψέ μας! - Δεν μας αγαπάς;»

Η γραία πενθερά του Λυριόγκου, μανιώδης, συστρέφουσα τας χείρας, την ηπείλει τρομερά, και ο γαμβρός της, με ήθος παραπονεμένον, την επέπληττε... Κάτω εις τους πόδας, εις το βάθος της Σπηλιάς, ερρόχθει το κύμα... Έβραζεν, έβραζε, και το άντρον μετεβάλλετο εις στέρναν, και το νερόν της στέρνας εβρυχάτο μ' έναρθρον φωνήν·

- Φόνισσα! Φόνισσα!

Η δυστυχής εξύπνησεν έντρομος, περιρροομένη από άλμην και ιδρώτα. Ηύχετο πλέον, και πάραυτα το απεφάσισε, να μην κοιμηθεί άλλην φοράν εις την ζωήν της, αν ήτον διά να βλέπει τέτοια όνειρα. Ο θάνατος θα είναι ο κάλλιστος των ύπνων - αρκεί να μην έχει κακά όνειρα! Τις οίδε !- Μόλις το εσκέφθη, και μετ' ολίγον απεναρκόθη πάλιν. Τότε της εφάνη ότι έβλεπεν εμπρός της τον Καμπαναχμάκην, τον αγροίκον εκείνον του βουνού· ίστατο ενώπιόν της με την στραβολέκαν του την ποιμενικήν, με το σκαιόν ήθος του, με την όψιν του την τραχεία και με λαρυγγώδη φωνήν της έλεγε : «Στο Κακόρεμα! Στο Μονοπάτι, στη Βρύση του Πουλιού! Στου Γέροντα το Ερμητήριο!»

Και καθώς εγίνετο άφαντος, ακόμη επανέλαβε·

- «Στο Ερμητήριο! Στου Γέροντα το Ερμητήριο!»

Η Φραγκογιαννού εξύπνησε την ώραν του λυκαυγούς με μικράν γαλήνην εις την ψυχήν, ενώ το κυανούν και πορφυρίζον του στερεώματος καταντικρύ της συνεχέετο με το μαυρογάλανον του πόντου, και αύρα, δρόσος, φλοίσβος, κελάρυσμα απετέλουν ηδειαν συζυγίαν αρμονίας εις τας αισθήσεις της.

Από της προχθές δεν είχε παύσει να σκέπτεται το ερμητήριον εκείνο, περί ου της είχεν ομιλήσει προ τριών ημερών ο Καμπαναχ-

μάκης. Είχεν ακούσει πολλά να λέγουν γυναίκες ευλαβείς περί των αρετών του Γέροντος εκείνου, του παπ' Ακακίου, όστις προ ολίγου καιρού μόνον είχε έλθει εις την νήσον, και είχε κατοικήσει εις τον Άγιον Σώστην, παλαιόν αναχωρητήριον μετά ερήμου ναΐσκου, το οποίον έκείτο επί μικρού θαλασσοπλήκτου βράχου, όστις απετέλει σκόπελον ή μικρόν νησίδιον παρά την βορείαν, μικρόν προς δυσμάς κλίνουσαν, κρημνώδη ακτήν, και με την άμπωτιν των υδάτων, το νησίδιον εγένετο μικρά χερσόνησος. Ο γέρον παπ' Ακάκιος ήτο, έλεγαν, αυστηρός πνευματικός, πλην είχε το σπάνιον χάρισμα της διακρίσεως των λογισμών, κ' έφθανε μέχρι προορατικότητας. Αι γυναίκες εβεβαίουν ότι ήτο σωστός κρυφιογνώστης, και σου έλεγε τι είχες μέσα σου. Και πολλάκις εξωμολόγει τον μετανοοούντα πολύ περισσότερον ή όσον αυτός ήθελε να εξομολογηθεί.

Διά την Φραγκογιαννού θα ήτο ευτύχημα, αν είχεν ειλικρινή απόφασιν να εξομολογηθεί, να ευρίσκετο εις πνευματικός, όστις να την απήλλαπεν από τον κόπον και από το φοβερόν βάσανον του δισταγμού, λέγων «Αυτό κι' αυτό έκαμες!». Ήρκει να μη την απήλπιζεν, αλλά να ήτο ικανός να την βοηθήσει και να την σώσει - ακόμη και εις τον πρόσκαιρον κόσμον, ει δυνατόν! Τάχα δεν υπήρξεν εις Άγιος όστις έκρυψε και έσωσε μη θελήσας να τον παραδώσει εις την εξουσίαν, τον φονέα του ιδίου αδελφού του; Πόσω μάλλον ο παπ' Ακάκιος δεν θα έσωζε και θα έκρυπτεν αυτήν, ήτις δεν είχε κάμει κακόν ατομικώς εις τον σεβάσμιον ερημίτην; Μήπως δεν επερνούσαν καθημερινώς πλοία, γιαλό ή ανοικτά από τον Άη Σώστην, και δεν θα ηδύνατο να την φυγαδεύσει αν ήθελε;

Η Χαδούλα είχε βαρυνθεί την μονοτονίαν της Σκοτεινής Σπηλιάς, και είχεν αρχίσει ν' αδυνατίζει πολύ από την ανεπαρκή τροφήν. Έλαβεν απόφασιν, άμα φέξει καλά, να πάρει το καλάθκι της, και να εξέλθει από το άσυλόν της, όπως διευθυνθεί προς τον Άγιον Σώστην. Εκεί θα εξωμολογείτο όλα τα «πάθια της». Καιρός μετανοίας πλέον....

Έφθασαν, έφθασαν, οι χωροφύλακες! Είτε διά προδοσίας, είτε δι' ικνηλασίας, την είχαν ανακαλύψει... Κατόρθωσαν να κατέλθουν εις το Κακόρεμα, χωρίς να ενοκληθούν από τον κρημνόν, χωρίς οι λίθοι της σάρρας να σηκωθούν και να ριφθούν κατεπάνω τους, να τους κυνηγήσουν!

Ήτο την αυγήν άμα έφεξεν, ενώ η Φραγκογιαννού ητοιμάζετο να διευθυνθεί διά του συντομοτέρου δρόμου, εις τον Άι-Σώστην, εις το Ερημητήριον. Ο ήλιος δεν είχεν ανατείλει διά να φωτίσει ακόμη την φαλακράν ακτήν, το Κουρούπι, και να στείλει χρυσάς ακτίνας εις την απότομον κλιτύν του Στοιβωτού. Η Φραγκογιαννού τους είδεν, ετρόμαξεν, επήρε το καλάθι της, και ασθμαίνουσα, ξεκλωσσασμένη, έτρεξε τον ανήφορον, επάνω εις τον βράχον τον άβατον, εις το Κλήμα, προς το δυτικόν μέρος. Επέταξε, με λάκτισμα των ποδών προς τα οπίσω, τας φθαρμένας εμβάδας, «τα παλιοκατσάρια της»,

και ξυπόλητη ανερριχήθη επάνω εις τον κρημνόν. Οι δύο «νομάτοι» έβγαλαν κι' αυτοί, τα τσαρούχια τους, κ' έτρεξαν κατόπιν της, εις τον βράχον τον απάτητον, εις τον χώρον της απελπισίας, όπου εβάδιζεν εκείνη.

Μίαν μόνην στιγμήν, η δύστηνος έστρεψε την κεφαλήν οπίσω. Τότε είδεν ότι οι διώκται ήσαν μεν δύο, αλλά μόνον ο εις εφόρει την στρατιωτικήν στολήν. Ο άλλος έφερεν εγχώριον ένδυμα, με σελάχι, εφοδιασμένον με πιστόλια και χαρμπιά, περι την μέσην. Εφαινετο να είναι εις των αγροφυλάκων.

Τούτο την επτόησε και την εφόβισεν. Η απουσία του ενός χωροφύλακος έδιδεν αφορμήν εις υποψίας. Μήπως από την άλλην πλευράν του κρημνού, πέραν του βράχου του αξένου της απορρώγος ακτής την επερίμενεν ενέδρα τις, ώστε να την κλείσωσιν οι σκληροί διώκται μεταξύ δύο πυρών;

Και πάλιν η σύμπτωσης αυτή την επαρηγόρησε και της ενέπνευσε μικράν ελπίδα. Εάν ο ένας από τους δύο «νομάτους» ήτον πατριώτης, χωρικός άνθρωπος εις την υπηρεσίαν της δημαρχίας, τούτο ίσως εσήμαινεν ότι ούτος θα εξετέλει μάλλον ως αγγαρείαν το κυνήγημα το οποίον του είχαν επιβάλει και ίσως μάλλον θα έκοπτε την ορμήν του άλλου, του χωροφύλακος. Δεν ήτον δε απίθανον ο αγροφύλαξ εκείνος και να ησθάνετο μέσα του κρυφήν συμπάθειαν προς την φεύγουσαν, την διωκομένην, την τρέχουσαν επάνω εις τα κατσάβραχα, μ' αιματωμένους τους πόδας, δυστυχή γυναίκα-περι της ενοχής της οποίας ουδέ ήτο καν βέβαιος.

Κεφάλαιο ΙΖ'

Ύστερον απ' ολίγων λεπτών της ώρας κυνηγητόν, η Φραγκογιαννού έφθασεν εις την τοποθεσίαν, την οποίαν ο Καμπαναχμάκης είχεν ονομάσει «το Μονοπάτι στο Κλήμα». Ήτον βράχος, εισέχων αποτόμως προς τα έσω, σχηματίζων μικρόν ζύγωμα, κάτωθεν του οποίου έχασκεν η άβυσσος, η θάλασσα. Άνω του ζυγώματος τούτου υπήρχε πάτημα ημισείας παλάμης το πλάτος, όλον δε το πέραμα ήτο τριών ή τεσσάρων βημάτων. Όπως το διέλθει τις, έπρεπε να πασθει από τον άνω βράχον, βλέπων προς την θάλασσαν, να πατεί με την πτέρναν, και να βαδίζει εκ δεξιών προς τ' αριστερά. Η ζωή του εκρέματο εις μίαν τρίχα.

Η Φραγκογιαννού έκαμε τον σταυρόν της και δεν εδίστασε. Ούτε υπήρχεν άλλη αίρεσις ή προσφυγή. Δρόμος άλλος δεν υπήρχεν επάνω του βράχου. Η γυνή επήρε το καλάθι της εις τους οδόντας, επήδησεν αποφασιστικώς, και διέβη αισίως το φοβερόν πέραμα.

Έφθασαν κατόπιν ασθμαίνοντες οι δύο νομάτοι. Ο χωροφύλαξ είδε το πέραμα κ' εστάθη.

- Σου βαστά, η καρδιά σου; είπε με κρυφήν χαιρεκακίαν ο σύντροφός του.

- Δεν είναι άλλος δρόμος;

- Δεν είναι.

- Εσύ θα το 'χεις περάσει πολλές φορές, είπεν ο στρατιώτης.

- Εγώ, όχι! ηρνήθη ο αγροφύλαξ.

- Δεν ήσουν τσομπάνης;

- Εγώ έβοσκα πρόβατα στον κάμπο.

Ο χωροφύλαξ εδίστασεν ακόμη.

- Και να μας ρίξει κάτω μια γυναίκα! είπε.

- Δεν προφτάσαμε να την ιδούμε τη στιγμή που περνούσε, είπεν είρων ο δραγάτης. Αν την έβλεπες, θα σου 'κανε καρδιά.

- Αληθινά;

- Δεν ξέρεις πόσες φορές δίνουν το παράδειγμα η γυναίκες! είπεν ο αγροφύλαξ. Σε καμπόσα πράγματα, δείχνουν πολύ κουράγιο.

- Κ' εγώ θα περάσω! είπεν ο χωροφύλαξ.

- Εμπρός!

Ο χωροφύλαξ έβγαλε το αμπέχονόν του, και το έτεινεν εις τον σύντροφόν του, μείνας με το υποκάμισον. Έκαμε το σημείον του Σταυρού.

- Αν περάσω πέρα, μου το ρίχνεις, είπε.

Εδοκίμασε να πατήσει επί του στενού, επιάσθη από τον βράχον. Μετά έν βήμα οπισθοδρόμησε.

- Μ' έπιασε ζαλάδα, είπεν.

Εν τω μεταξύ η Φραγκογιαννού, τρέχουσα, είχεν ανηφορίσει, και ανήρχετο υψηλότερα εις την ακτήν. Αποκαμωμένη, ήσθμαινεν, ε-

φύσα. Επήγαινε, κ' εστέκετο επί μίαν ανεπαισθητον στιγμήν, κ' έτε-
νε τα ώτα ακροωμένη. Ήθελε να βεβαιωθεί αν θα διέβαινον το πέ-
ραμα οι δύο διώκται της. Αλλά δεν ήκουε τίποτε. Από την βραδυ-
τητα αυτήν εσυμπέραναν ότι οι δύο «νομάτοι» εδίσταζον πολύ να
περάσουν το μονοπάτι.

Τέλος έφθασεν εις του Πουλιού τη Βρύση, όπως την είχε ονο-
μάσει ο Καμπαναχμάκης. Ήτο μία πηγή επάνω εις υψηλόν βρά-
χον, επί του οποίου εσχηματιζετο μικρόν ολισθηρόν οροπέδιον από
χώμα, γεμάτον από βρύα και άλλα υγρά χόρτα, τα οποία εφαινοντο
ως να έπλεον εις το νερόν. Η Φραγκογιαννού επάτει καλά να μη
γλιστρήσει και πέσει. Από την βρύσιν εκείνην, πράγματι, μόνον τα
πετεινά τ' ουρανού ηδύναντο να πίνουν. Η Χαδούλα έκυψε κ' έπι-
ε...

- Αχ! καθώς πίνω απ' τη βρυσούλα σας, πουλάκια μου, είπε, δώ-
στε μου και τη χάρη σας να πετάξω!....

Κ' εγέλασε μονάχη της, απορούσα πού εύρε τον ασεϊσμόν αυτόν
εις τοιαύτην ώραν. Αλλά τα πουλιά, όταν την είδαν, είχαν αγριεύ-
σει, κ' επέταξαν έντρομα....

Εκάθισε, δίπλα εις του Πουλιού τη Βρύση, διά να ξαποστάσει
και πάρει τον ανασασμόν της. Σχεδόν είχε βεβαιωθεί πλέον ότι οι
δύο «νομάτοι» δεν είχαν κατορθώσει να διαβώσι το Μονοπάτι στο
Κλήμα.

Αλλά δεν ησθάνετο ασφάλειαν η δύστηνος, καθημένη εκεί. Όθεν,
μετ' ολίγα λεπτά εσηκώθη, επήρε το καλάθι της, κ' έτρεξε τον κα-
τήφορον. Τώρα πλέον επήγαιναν αποφασιστικώς εις τον Άη-Σώστην,
εις το Ερημητήριο. Καιρός ήτο, αν εγλύτωνε, να εξαγορευθεί τα
κρίματά της εις τον γέροντα, τον ασκητήν.

Εις ολίγα λεπτά της ώρας κατήλθε την ακτήν, κ' έφθασεν εις τα
χαλίκια του αιγιαλού, εις την άμμον. Αντίκρισε τον αλίκυτον βρά-
χον, επάνω εις τον οποίον εφαινετο ο παλαιός ναΐσκος του Αγίου
Σώζοντος. Ο λαιμός της άμμου, ο ενώνων τον μικρόν βράχον με την
στερεάν, μόλις ανείχεν ένα δάκτυλον υπεράνω του κύματος. Τώρα
ήρχιζε να γίνεται πλημμύρα. Η Φραγκογιαννού εστάθη κ' εδίστασε.
«Τάχα δεν θα. ..ξαναγίνει ρήχη σε λίγη ώρα, είπε. Γιατί να βιαστώ
τώρα, να γίνω μούσκεμα;»

Αλλά την ιδίαν στιγμήν ήκουσε θόρυβον όχι μικρόν επί του κρη-
μού. Δύο άνδρες ο εις στρατιωτικός, ο άλλος πολίτης, με δύο του-
φέκια, επ' ώμου, κατήρχοντο τρέχοντες τον κατήφορον. Ο πολίτης
δεν ήτον ο δραγάτης τον οποίον είχε αφήσει οπίσω, με τον ένα κω-
ροφύλακα, ήτον άλλος, κ' εφόρει φράγκικα. Αυτή λοιπόν ήτο η ε-
νέδρα, την οποίαν είχε υποπτεύσει ευλόγως αυτή, με την οποίαν
ηθέλησαν να την βάλουν εις τα στενά; Ιδού ότι τώρα την έφθαναν.

Η Φραγκογιαννού έτρεξεν, έκαμε τον σταυρόν της, κ' επάτησεν
επάνω εις το πέραςμα της άμμου. Η άμμος ήτον ολισθηρά. Το κύ-
μα ανήρχετο, εφούσκωνε. Η γυνή δεν οπισθοδρόμησε. Δεν είχε

άλλην σανίδα σωτηρίας. Ούτε αυτήν, την παρούσαν, μάλιστα δεν είχε.

Το κύμα ανέβαιναν, ανέβαιναν. Η Φραγκογιαννού επάτη. Η άμμος ενέδιδεν. Οι πόδες της εγλυστρούσαν.

Ο βράχος του αγίου Σώζοντος απείχε περί τας δώδεκα οργυιάς από την ακτήν. Ο λαιμός της άμμου, το πέραμα, θα ήτο πλέον ή πενήτηκοντα βημάτων το μήκος.

Το κύμα την έφθασεν έως το γόνυ, είτα ως την μέσην. Η άμμος εγλυστρούσε. Εγίνετο βάλτος, λάκκος. Το κύμα ανήλθεν έως το στέρνον της.

Οι δύο άνδρες, οίτινες την εκυνήγουν, έρριψαν μίαν τουφεκιάν διά να την ποήσουν. Είτα ηκούσθησαν αι φωναί των, φωναί αλλαγμού και βεβαίας νίκης.

Η Φραγκογιαννού απείχεν ακόμη ως δέκα βήματα από τον Άη-Σώστην.

Δεν είχε πλέον έδαφος να πατήσει· εγονάτισεν. Εις το στόμα της εισήρχετο το αλμυρόν και πικρόν ύδωρ.

Τα κύματα εφούσκωναν αγρίως, ως να είχαν πάθος. Εκάλυψαν τους μυκτήρας και τα ώτα της. Την στιγμήν εκείνην το βλέμμα της Φραγκογιαννούς αντίκρισε το Μποστάνι, την έρημον βορειοδυτικήν ακτήν, όπου της είχαν δώσει ως προίκα ένα αγρόν, όταν νεάνιδα την υπάνδρευσαν και την εκουκούλωσαν, και την έκαμαν νύφην οι γονείς της.

- Ω! να το προικιό μου! είπε.

Αυταί υπήρξαν αι τελευταίαι λέξεις της. Η γραία Χαδούλα εύρε τον θάνατον εις το πέραμα του Αγίου Σώστη, εις τον λαιμόν τον ενώνοντα τον βράχον του ερημητηρίου με την ξηράν, εις το ήμισυ του δρόμου, μεταξύ της θείας και της ανθρωπίνης δικαιοσύνης.

ΤΕΛΟΣ

Εκδόσεις schooltime.gr
Εκπαίδευση & Πολιτισμός
Τηλ.: 6977554086
e-mail: info@schooltime.gr
publications@schooltime.gr
website: www.schooltime.gr

Η γριά Χαδούλα η Φραγκογιαννού ζει στη Σκιάθο. Φτωχή γυναίκα, βγάζει τα προς το ζην πότε ξενοπλέοντας και πότε κάνοντας την κομπογιαννίτισσα. Ο καημός της για την προίκα που δεν πήρε και για τις προίκες που αναγκάστηκε να δώσει για να παντρέψει τα κορίτσια της έκανε να «ψηλώσει ο νους της». Αρχίζει λοιπόν...